

Боерык

22.10.2013

№ 571/23-осн

Казан ш.

**Минзэлә урманчылыгының урман хужалыгы
регламентын раслау хакында**

Россия Федерациясе Урман кодексының 87 статьясының 2 өлеше,
2008 елның 22 маенда кабул ителгән “Татарстан Республикасында урманнардан
файдалану турында” 22-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 3
статьясының 3 өлешендәге 1 пункты нигезендә,

боерык бирәм:

1. Минзэлә урманчылыгының урман хужалыгы регламентын расларга.
2. Мәгълүмати технологияләрне үстерү секторы житәкчесенә (М.В. Киселев) әлеге боерыкны теркәү һәм бастырып чыгаруны техник яктан тәмин итәргә.
3. Юридик бүлек башлыгына (М.В. Зайцева) әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгының Рәсми хокукий мәгълүмат порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми төстә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жибәрергә.
4. Финанс, бухгалтерлык исәбе һәм контрольлеге бүлеге башлыгына (А.К. Ганиева) әлеге боерыкны татар теленә тәржемә итүгә бәйле булган чыгымнарны финанслауны тәмин итәргә.
5. Әлеге боерык үтәлешен контрольдә тотуны үз җаваплылыгымда калдырам.

Министр в.б.

Х.Г. Мусин

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы

**Минзэлә урманчылыгының
урман хужалыгы регламенты**

Казан, 2013 ел

Эчтәлек

КЕРЕШ	5
Россия Федерациясенә закон чыгару актлары.....	6
Урман хужалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база.....	13
1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР	15
1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама.....	15
1.2 Урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре.....	33
2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР	42
2.1 Үзагач эзерләгәндә урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары (диләнке хисабы), параметрлары һәм вакытлары.....	42
2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	79
2.3 Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	83
2.4 Урманнардан азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	97
2.5 Урманнардан аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	104
2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	106
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	112
2.8 Урманнардан рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	114
2.9 Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	126
2.10 Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	126
2.11 Урманнардан урман үсентеләренә утырту материалларын (чәчкеннәр, үсентеләр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	128
2.12 Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыklarын чыгару урыннарын эшләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	129
2.13 Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм	

эксплуатациялăу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	133
2.14 Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатациялăу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	135
2.15 Урманнардан ұзагач һәм башка төрле урман ресурсларын эшкертү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	142
2.16 Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	143
2.17 Урманнарны саклау, яклау һәм яңадан үстерүгә карата таләпләр.....	144
2.18 Урманнардан урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар буенча файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре.....	217
3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛӘҮЛӘР.....	218
3.1 Урманнардан максатчан файдалану төрләре буенча чикләүләр.....	218
3.2 Урман кишәрлекләренең махсус саклана торган төрләре буенча чикләүләр.....	220
3.3 Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр.....	224

КЕРЕСИ

Әлеге урман хужалыгы регламенты – Минзәлә урманчылыгы урманнарын файдалануны, саклауны, яклауны һәм яңадан житештерүне гамәлгә ашыру өчен нигез булып тора.

Урман хужалыгы регламенты 2006 елның 4 декабрдәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексының (алга таба – РФ УК) 87 статьясының 7 өлеше нигезендә, 2012 елның 4 апрелдәге “Урман хужалыгы регламентлары составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында” 126 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган программа буенча эшләнә.

Урман хужалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үстерү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплекслы үзләштерүнең нормативлары һәм параметрлары жыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренең хокукый тәртибен билгели.

Урман хужалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан торгызуны гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар тарафыннан мәжбүри үтәлергә тиешле (РФ УК 87 ст., 6 ө.).

Урман хужалыгы регламентында урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарға карата, РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә, түбәндәгеләр аныклана:

– РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнүче урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре;

– ағач кисентеләренең яше, диләнке хисабы, урманнардан файдалану вакытлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

– РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

– урманнарны саклау, яклау, яңадан торгызуға карата таләпләр;

Урманнардан файдалануның төрләре буенча ел саен мөмкин булган файдалану күләмнәре урман хужалыгы регламентының гамәлдәге вакыты өчен билгеләнгән һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

– урманның кеше сәламәтлегенә өчен әйләнә-тирәлеккә булдыручы, су саклаучы, яклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

– жәмгыятьнең урманнарға һәм урман ресурсларына булган ихтыяжларын канәгатьләндерү буенча урманнардан күпмаксатлы, рациональ, өзлексез, бетермичә файдалану;

– урманнарның токым составын һәм сыйфатын яңадан үстерү, яхшырту, аларның продуктлылыгын, сакланышын һәм якланылуын арттыру;

– урман фонды жирләреннән рациональ файдалану;

– бердәм техник сәясәт нигезендә урман хужалыгын алып баруның нәтижеләлеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәҗрибә казанышларын куллану;

– биологик төрлелеген, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндәрәк аларга нигезләнеп урман хужалыгы регламенты булдырылган норматив-хокукий, норматив-техник, методик закон документларының исемлеге китерелә:

Россия Федерациясенең Закон чыгару актлары

2006 елның 4 декабрдәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК).

2006 елның 3 июндәге 74-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК).

2001 елның 25 октябрдәге 136-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Жир кодексы (алга таба – РФ ЖК).

1994 елның 30 ноябрдәге 51-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Гражданнар кодексы (алга таба – РФ ГК).

1992 елның 21 февралдәге "Жир асты байлыклары турында" 2395-1 номерлы Россия Федерациясе Законы (алга таба – "Жир асты байлыклары турында" РФ Законы).

1994 елның 21 декабрдәге "Янғын куркынычсызлыгы турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – "Янғын куркынычсызлыгы турында" ФЗ).

1995 елның 14 мартындагы "Махсус сакланучы табигый территорияләр турында" 33-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 33-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 24 апрелдәге "Хайваннар дөнъясы турында" 52-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 52-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 26 декабрдәге "Геодезия һәм картография турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 19 июлдәге "Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында" 109-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 109-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 26 сентябрдәге "Намус иреге һәм дини берләшмәләр турында" 125-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 125-ФЗ номерлы Федераль закон).

2007 елның 24 июлдәге "Күчемсез милекнең дәүләт кадастры турында" 221-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 221-ФЗ номерлы Федераль закон).

1999 елның 31 мартындагы "Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 69-ФЗ номерлы Федераль закон).

2001 елның 18 июндәге "Жир төзелмәсе турында" 78-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 78-ФЗ номерлы Федераль закон).

2002 елның 10 гыйнварындагы "Әйләнә-тирә мохитне саклау турында" 7-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 7-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 26 мартындагы "Электр энергиясе турында" 35-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 35-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 07 июлдәге "Элемтә турында" 126-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 126-ФЗ номерлы Федераль закон).

2006 елның 04 декабрдәгә "Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында" 201-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 201-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 17 декабрдәгә "Орлыкчылык турында" 149-ФЗ номерлы Федераль закон (149-ФЗ номерлы Федераль закон).

2009 елның 24 июлендәгә "Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

Аларны жайга салу Россия Федерациясе Урман кодексы һәм аларны жайга салучы норматив-хокукый актлар белән каралган хокукый мөнәсәбәтләр (01.01.2013 елга карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
59 ст.	Сирәк һәм юкка чыгу куркынычы янаган урман үсемлекләрен саклау	"Россия Федерациясенең Кызыл китабы турында" 19.02.1996 ел, № 158 РФ Хөкүмәте карары
91 ст. 7 ө.	Дәүләт урман реестрыннан өзәмтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе	"Дәүләт урман реестрыннан өзәмтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе турында" 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 ө., 81 ст. 38 п.	Урман законнарын бозу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыянның күләмен исәпләп чыгару таксалары һәм методикалары	"Урман законнарын бозу нәтижәсендә урманнарغا китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында" 08.05.2007 ел, № 273 РФ Хөкүмәте карары
96 ст. 6 ө. 81 ст. 36 п.	Дәүләт урман контролен һәм күзәтчелеген башкару тәртибе	"Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында" 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 ө.	Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле максималь үзагач күләме	"Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнергә тиешле максималь үзагач күләмен билгеләү турында" 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары
73 ст. 4 ө. 81 ст. 27 п.	Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары
44 ст.	Су объектын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү тәртибе	"Су объектын файдалануга тапшыру турында карарны эзерләү һәм кабул итү тәртибе турында" 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары.

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
45 ст.	Урманнарны линияле объектлар төзүдә файдалану	"Россия Федерациясенен элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында" 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 ө. 81 ст. 30 п.	Федераль милектәге жирләрдә эзерләнүче диләнкеләр күләменен берәмлеге өчен түләү ставкалары (урман утыртмаларын сату–алу килешүе өчен)	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендаһы буенча урман ресурстары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары
55 ст. 3 ө.; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртібе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен раслау турында" 29.06.2007 ел, № 414 РФ Хөкүмәте Карары
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлығы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртібе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда янғын куркынычсызлығы кагыйдәләрен раслау турында" 30.06.2007 ел, № 417 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарны янғынга каршы кору турында" 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда урман янғыннары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү буенча көчләрне һәм янғын сагы бүлекчәләре чараларын жәлеп итү кагыйдәләрен раслау турында" 05.05.2011 ел, № 344 РФ Хөкүмәте Карары "Урман янғыннары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында" 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте Карары; "Урман янғыннарын сүндерү планын һәм аның формасын эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында" 17.05.2011 ел, № 377 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда һәм урман янғыннарында янғын куркынычы турындагы мәгълүматларның дәрәжәләгән контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында" 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте Карары
22 ст. 3 ө.	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген эзерләү һәм раслау тәртібе	"Урманнарны үзләштерү өлкәсендәге өстенлекле инвестиция проектлары турында" 30.06.2007 ел, № 419 РФ Хөкүмәте Карары
6 ст.	Урманнар урнашкан жирләренң категорияләре	"Урман фонды жирләрен башка төр (бүтән) категория жирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны эзерләү

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		тәртибе турында" 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте Карары
105 ст. 7 ө.	Урман–парк зоналарының, яшел зоналарның функция зоналарын билгеләү	"Урман-парк зоналарының функция зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның мәйданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында" 14.12.2009 ел, №1007 РФ Хөкүмәте Карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	"Саклык урманнары, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында" 2012 елның 17 июнендәге №1283-р РФ Хөкүмәте Өмернамәсе
Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгы актлары (РФ ТРМ)		
62 ст. 3 ө. 81 ст. 21 п.	Урман торгызу кагыйдәләре	"Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №183 боекык
64 ст. 3 ө. 81 ст. 23 п.	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарны карап торы кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №185 боекык
103 ст. 6 ө. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан торгызу үзенчәлекләре	"Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №181 боекык
Федераль урман хужалыгы агентлыгы (Рослесхоз) боекыклары		
88 ст. 2 ө.	Урманнарны үзләштерү проектының составы һәм аны эшләү тәртибе	"Урманнарны үзләштерү проектының составын һәм аны эшләү тәртибен раслау турында" 29.02.2012 ел, №69 боекык
104 ст. 2 ө. 107 ст. 4 ө.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләре	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боекык
15 ст. 3 ө.	Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар	"Россия Федерациясенен урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенен урманлы районнары исемлеген раслау

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		турында" 09.03.2011 ел, №61 боерык
86 ст. 5 ө.	РФ субъектының урман планы составы һәм планы эзерләү тәртибе	"Россия Федерациясе урман планының типлаштырылган формасын һәм составын, аны эзерләү тәртибен раслау турында" 5.10.2011 ел, №423 боерык
87 ст. 7 ө. 81 ст. 34 п.	Урман хужалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдәге вакыты һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибе	"Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында" 04.04.2012 ел, №126 боерык
81 ст.	Урманнарны саклык категорияләре буенча аеру	"Урманнарны кыйммәтле урманнарға, эксплуатацияләнүче урманнарға, резервтагы урманнарға кертү буенча вакытлы күрсәтмәләренә раслау турында" 26.08.2008 ел, №237 боерык
15 ст. 4 ө.	Кисентеләрнең яше	"Кисентеләрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 боерык
29 ст. 5 ө. 81 ст. 1 п.	Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе	"Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе турында" 27.05.2011 ел, №191 боерык
29 ст. 9 ө. 81 ст. 4 п.	Үзагач эзерләү кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Үзагач эзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 01.08.2011 ел, №337 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренең утырту материалларын үстерү	"Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 19.07.2011 ел, №308 боерык
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану	"Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 10.06.2011 ел, №223 боерык
43 ст.	Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдалану	"Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 27.12.2010 ел, №515 боерык
31 ст.	Чәер эзерләү	"Чәер эзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 24.01.2012 ел, №23 боерык
91 ст. 9 ө.; 81 ст. 35 п.	Дәүләти урман реестрын алып бару тәртибе	"Дәүләти урман реестрын алып бару турында" 30.05.2011 ел, № 194 боерык; "Дәүләти урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында" 15.02.2012 ел, №194 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	"Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу турында" 05.12.2011 ел, №512 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
39 ст.	Жимешле, жиләкле декоратив урман үсемлекләрен үстерү	"Урманнарда жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үсемлекләрен эзерләү	"Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №511 боерык
40 ст.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча урманнарда файдалану	"Урманнарда фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 23.12.2011 ел, №548 боерык
41 ст.	Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнарда файдалану	"Урманнарда рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 21.02.2012 ел, №62 боерык
104 ст. 105 ст.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарда, кыйммәтле урманнарда, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарда файдалану	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарда, кыйммәтле урманнарда, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарда файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боерык
49 ст. 3 ө. 81 ст. 14 п.	Урманнарда файдалану буенча хисап рәвеше һәм аны тапшыру тәртибе	"Урманнарда файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
60 ст. 2 ө. 81 ст. 20 п.	Урманнарны саклау һәм аларда файдалану буенча хисап рәвеше һәм аны тапшыру тәртибе	"Урманнарда файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
63 ст. 2 ө. 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү кагыйдәләре	"Урман үрчетү кагыйдәләрен раслау турында" 10.01.2012 ел, №1 боерык
66 ст. 2 ө. 81 ст. 25 п.	Урманнарны янадан үстерү һәм урман үрчетү турында хисап рәвеше, аны тапшыру тәртибе	"Урманнарда файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
89 ст. 1 ө.	Урманнарны үзләштерү проектының дәүләт һәм муниципаль экспертизасы тәртибе	"Урманнарны үзләштерү проектының дәүләт һәм муниципаль экспертизасы тәртибен раслау турында" 22.12.2011 ел, №545 боерык
26 ст. 3 ө.	Урман декларациясенә	"Урман декларациясе турында" 17.01.2012 ел,

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
81 ст. 3 п.	рәвеше, аны тутыру һәм тапшыру тәртибе	№18 боерык
77 ст. 5 ө. 81 ст. 31 п.	Дәүләт яки муниципаль милектәге урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен эзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман утыртмаларын сату-алу килешүенә үрнәк рәвеше	"Дәүләти һәм муниципаль милектәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен эзерләү һәм төзү тәртибен, һәм Урман утыртмаларын сату-алу килешүенә үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 318 боерык
74 ст. 5 ө. 29 һәм 28 п. 81 ст.	Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге арендаһы килешүен эзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман кишәрлеге арендаһы килешүенә үрнәк рәвеше	"Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге арендаһы килешүен эзерләү һәм төзү тәртибен, һәм урман кишәрлеге арендаһы килешүенә үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 319 боерык
38 ст.	Урманнарда авыл хужалығын алып бару өчен файдалану	"Урманнарда авыл хужалығын алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №509 боерык
26 ст. 6 ө. 81 ст. 2 п.	Үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлеге	"Үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында" 05.12.2011 ел, №513 боерык
46 ст. 3 ө. 81 ст. 13 п.	Урманнарда үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре	"Урманнарда үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 12.12.2011 ел, № 517 боерык
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын һәм санитар иминлек кагыйдәләре	"Урманнарда янгын куркынычсызлығын яисә санитар иминлекне тәмин итү максатларында гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чараларының үтеп керүен, урманнарда билгеле бер эш төрләрен үткәрүне чикләү тәртибен раслау турында" 03.11.2011 ел, №471 боерык "Урманнарны янгынга каршы кору турында турында" 27.04.2012 ел, №174 боерык "Урманнарның табигый янгын куркынычы классификацияһен һәм, урманнардагы һава торышына карап, табигый янгын куркынычы классификацияһен раслау турында" 05.07.2011 ел, № 287 боерык
67 ст. 68 ст.	Урман коруны үткәрү кагыйдәләре	"Урман кору күрсәтмәһен раслау турында" 12.12.2011 ел, №516 боерык.
	Санитар-тернәкләндерү чараларын үткәрү буенча күрсәтмә, Зарарлы организмнар чыккан	"Методик документларны раслау турында" 29.12.2007 ел, №523 боерык.

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	уриннарны юк итү һәм бетерү буенча күрсәтмә, Урманнарны патологик яктан мониторинглауны проектлау, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә һәм Урманнарны патологик тикшеренүләрне планлаштыру, оештыру һәм алып бару буенча күрсәтмә	
Татарстан Республикасының норматив-хокукый актлары		
82, 83 ст.		2008 елның 22 маендагы "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22-ТРЗ номерлы ТР Законы; 2009 елның 16 мартындагы "Татарстан Республикасының Урман планын раслау турында" ПУ-146 номерлы ТР Президенты Указы "2011-2014 елларда Татарстан Республикасы Урман хужалыгын үстерү" озак вакытлы максатчан программа раслау турында" 29.04.2011 ел, № 531 ТР МК Карары

Урман хужалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база

- Урман хужалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләрдән файдаланылды:
- законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары ысулы белән башкарылган 2012 елның урманкору материаллары;
 - жир корылышы материаллары;
 - Татарстан Республикасы урман хужалыгы идарәсе органнарының исемлек һәм статистика хисаплылыгы;
 - РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукый актлар.
- Аларны Урман кодексына ярашлы торышка китерү өчен түбәндәге гамәлләр башкарылды:
- 01.01.2013 елга карата дәүләти урман реестры күрсәткечләре нигезендә урманчылыкның мәйданы билгеләнде.
 - урманчылык кишәрлекләре буенча урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;
 - эзерләнгәннең күләме (диләнке хисабы), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнарны рөхсәтле файдалануның параметрлары һәм вакытлары хисапланды;

– урманнарны карап тотканда, санитар-сәламәтләнדרү чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче утыртмаларны кискәндә эзерләнүче үзагач күләмнәре хисапланды;

– урманнардан чәер эзерләү буенча рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде,

– агач булмаган урман ресурсларын эзерләү буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде;

– азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде.

Әлеге урман хужалыгы регламенты 19.03.2009 ел, №151 Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Карары белән расланды.

Урман хужалыгы регламенты 10 елга (2019 елның мартына кадәр) кадәрге вакытка эшләнде.

Регламентны эшләүче булып түбәндәгеләр санала:

ФГУП "Рослесинфорг" "Поволжский леспроект" Казан экспедиция филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2008 елның 18 февралендәге 64 номерлы дәүләт контракты).

Үзгәрешләр кертүче оешмалар турында белешмәләр:

2010 елда – ФГУП "Рослесинфорг" Казан филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2010 елның 29 октябрәндәге 441 номерлы дәүләт контракты).

2013 елда – "Ульяновсклеспроект" җаваплылыгы чикләнгән җәмгыять, Ульянов ш., Орлов ур., 21 а, тел. (8422) 72-79-29 (2012 елның 25 декабрәндәге 815 номерлы дәүләт контракты).

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР

1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама

1.1.1. Урманчылыкның исеме һәм урнашкан урыны

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Минзәлә урманчылыгы (алга таба – Урманчылык) Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгыш өлешендә Актаныш, Минзәлә, Мөслим һәм Тукай муниципаль районнары территорияләрендә урнашкан.

Урманчылыкның конторасы Минзәлә ш. район үзәгендә, иң якин Круглое поле тимер юлы станциясеннән 65 чакрымда һәм Татарстан Республикасының башкаласы Казан шәһәреннән 292 чакрымда урнашкан.

Урманчылыкның юридик һәм почта адресы: 423700, Татарстан Республикасы, Минзәлә ш., К. Маркс ур., 57.

Урманчылык территориясенә төньяктан көньякка кадәр озынлыгы - 68 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр - 62 чм.

1.1.2. Урманчылыкның һәм кишәрлек урманчылыкларының гомуми майданы

01.01.2013 елга карата Урманчылыкның гомуми майданы – 71918 га, шул исәптән кишәрлек урманчылыклары буенча:

Юртово – 9499 га;

Минзәлә – 13543 га;

Актаныш – 16278 га;

Калинино – 10025 га;

Мөслим – 10138 га;

Усы – 12435 га;

1.1.3. Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлгәләү

Урманчылык территориясен муниципаль берәмлекләр буенча бүлгәләү 1.1.3 таблицада китерелә.

1.1.3 таблица

Урманчылыкның структурасы

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми майданы, га
1	2	3	4
1.	Юртово	Тукай	1371
		Минзәлә	8128
	Кишәрлек урманч. буенча жәмгысе:		9499
2.	Минзәлә	Минзәлә	13543
3.	Актаныш	Актаныш	16278
4.	Калинино	Мөслим	3982
		Минзәлә	2793

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми мәйданы, га
1	2	3	4
		Актаныш	3250
	Кишәрлек урманч. буенча жәмгысе:		10025
5.	Мөслим	Мөслим	10138
6.	Усы	Мөслим	12435
Урманчылык буенча барлығы			71918
шул исәптән районнар буенча:		Тукай	1371
		Минзәлә	24464
		Актаныш	19528
		Мөслим	26555

Урманчылыкның урман фонды массивлар буларак та, төрле зурлыктагы аерымланган утраучыклар буларак та гыйбарәт. Төнъяктан Түбән Кама сусаклагычы, көнчыгыштан һәм көньяк-көнчыгыштан – Башкортстан республикасы, көньяктан – Азнакай урманчылыгы, Сарман муниципаль районы һәм көнбатыштан – Алабуга урманчылыгы һәм Тукай муниципаль районы белән чиктәш булып тора.

Урманчылык республиканың аз урманлы өлешендә урнашкан. Урман фонды урнашкан территорияләрдәге муниципаль районнарның урманлылыгы 9,1% тәшкил итә.

1.1.4. Татарстан Республикасының Урманчылык территориясе аерып күрсәтелгән схематик картасы

Татарстан Республикасының Урманчылык территориясе аерып күрсәтелгән схематик картасы № 1 карта-схемада күрсәтелгән.

1.1.5. Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарга бүлү

Федераль урман хужалыгы агентлыгының "Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 боерыгы белән расланган урман үсү районнарына бүлү нигезендә, урманчылык территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасының урман-дала районына кертелгән (1.1.5 таблица).

1.1.5 таблица

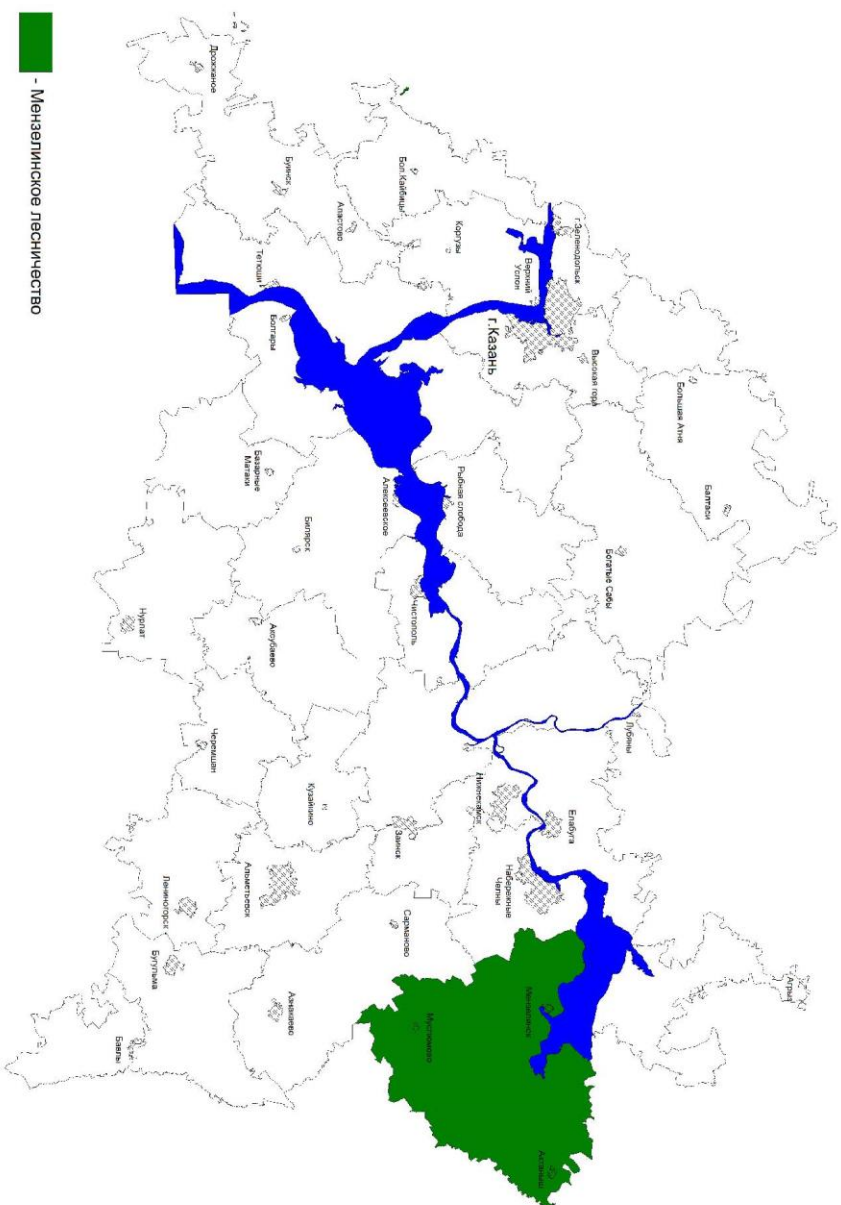
Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына, урманлы районнарга бүлү

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6
1.	Юргово	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге	46-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164,	9499

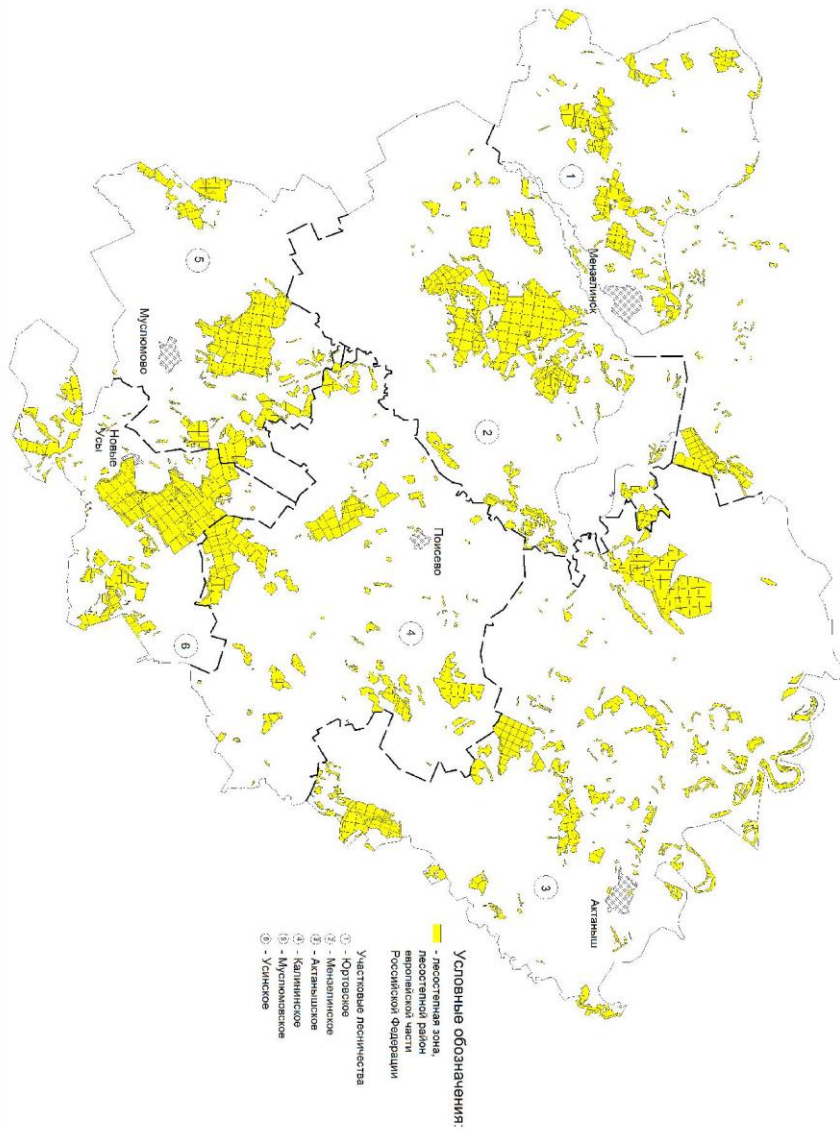
№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6
			Урман-дала районы	177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471	
2.	Минзәлә	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204	13543
3.	Актаныш	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501	16278
4.	Калинино	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123	10025
5.	Мөслим	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	1-83, 86-94, 97-100 102-117	10138
6.	Усы	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	1-116	12435
	Барлығы:				71918

Урманчылык территориясенең Урманчылык территориясен һәм урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча кишәрлек урманчылыкларын аерып күрсәткән схематик картасы № 2 карта-схемада күрсәтелгән.

Карта-схема N1. Схематическая карта Республики Татарстан с выделением территории лесничества.

Карта-схема N2. Распределение территории лесничества по лесорастительным зонам и лесным районам.

1.1.6. Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм кварталлар яки аларның өлешләре буенча саклык урманнарына бүлү, һәм шулай ук саклык һәм эксплуатация урманнарын бүлеп чыгаруга нигезләр 1.1.6.1 таблицада китерелгән.

1.1.6.1 таблица.

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнең нигезләре
1	2	3	4	5
Барлыгы урманнар			71918	РФ Урман кодексы, РФ Су кодексы, 04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, "Урманнарны кыйммәтле урманнарга, эксплуатация урманнарына, резерв урманнарына кертү буенча вакытлыча күрсәтмәләрне раслау турында" 26.08.2008 ел, №237 Рослесхоз боерыгы, 12.12.2011 ел, №516 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урман корылышы инструкциясе.
Саклык урманнары, барлыгы			41211	
Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Юртово	70, 311, 314-315, 319, 328, 333-337, 339, 344, 346-349, 355, 468-471 кв., 73, 74, 96-100, 103, 105-106, 108, 110-111, 114, 121, 134, 135, 147-148, 330, 332, 340-343, 345, 350-352, 461-464, 467 кв. өлешләре	1311	
	Минзәлә	132-133, 154-155 кв., 10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51-53, 58-59, 62-64, 104-105, 122-123, 134-135, 153, 157-162, 164-167, 172 квартал өлешләре	894	
	Актаныш	76, 362-371, 378-383, 385-386, 392-501 кв., 75, 77, 84, 103, 108, 153-154, 158, 171-173, 175-178, 373, 387-389, 394-396 кв. өл.	2567	
	Калинино	38-39, 41, 45, 51, 53-54, 68, 92, 96 кв. өлешләре, 15 кв.	171	
	Мөслим	1-3, 12-13, 22-24, 30, 50, 52-53, 56-57, 64, 72, 74-75, 102 квартал өлешләре	224	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Майданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүең нигезләре
1	2	3	4	5
	Усы	1-2, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47, 49-51, 53-55, 57, 60, 63-64, 73, 75, 80-83, 86, 87, 93-94, 96, 98 кв. өл.	555	
	Барлығы:		5725	
Табиғый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар, барлығы			2474	
Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары	Юртово	82, 100, 101, 104, 105, 108, 110, 134, 135 кв. өлешләре	113	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 14.07.1944 ел, №14537 СССР ХКС эмернамәсе һәм 31.12.2003 ел, №702 ТР МК Карары белән расланган Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары исемлеге нигезендә
	Минзәлә	100, 102-105, 107-108, 110-111, 114-116, 130, 176 кв. өл.	387	
	Актаныш	25, 26, 28, 29, 103, 109-110, 112 кв. өл.	171	
	Калинино	13, 14, 37 кв. өл.	91	
	Мөслим	13, 21, 34, 41, 42, 49-52, 55-57 кв. өл.	165	
	Усы	2, 39, 47-49, 53, 55-57, 61-62, 76-78, 85, 99-101 кв. өл.	345	
	Барлығы:		1272	
яшел зоналар	Минзәлә	Кв. 1-5	544	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон,
	Барлығы:		544	
урман-парк зоналары	Юртово	Кв. 149-155	658	07.05.1960 ел, №2185-р РСФСР МС карары, 26.08.1968 ел, № 90 РСФСР МС карары, 22.06.93 ел, № 168 Федераль урман хужалыгы хезмәте боерыгы
	Барлығы:		658	
Кыйммәтле урманнар, барлығы:			31961	
эрозиягә каршы көрәш урманнары	Актаныш	108-110, 112 кв. өл., 116, 117, 119, 120 кв.	463	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 31.08.1983 ел, №1981-р РСФСР МС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен
	Калинино	Кв. 43, 46, 48, 93-95; 37-39, 41, 43, 45, 51, 53, 54, 68, 92, 96 кв. өлешләре	1499	
	Усы	2, 73, 75-78, 80 кв. өлешләре; кв. 79	739	
	Барлығы:		2701	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүең нигезләре
1	2	3	4	5
				билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
кеше аз йөри торган ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар	Юртово	Кв. 83-95, 117, 177-202	1811	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 07.05.1960 ел, №1981-р РСФСР МС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Минзәлә	Кв. 46, 117-119, 170-171, 177-204	1986	
	Актаныш	28, 25, 26, 28, 29 кв өл., 23, 24, 27, 97, 98, 100-102, 105-107, 111, 113-115, 118, 137-139, 162-164, 166-170, 180-182, 185, 201-229 кв.	4619	
	Калинино	13, 14 кв. өлешләре, 1-12, 16-22, 31-36, 40-42, 44, 47, 49, 50, 52, 55-67, 69-91, 97-123, 168 кварталлар	8191	
	Мөслим	Кв. 45, 46, 86-94, 97-100, 103-117	2407	
	Усы	Кв. 3, 69-72, 105-116	1862	
	Барлығы:		20876	
фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар	Юртово	Кв.46-50, 55-62	584	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 06.07.1972 ел, №536 һәм 24.10.1994 ел, №522 ТАССР МС карарлары, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Мөслим	Кв. 35, 36, 40, 43, 44	467	
	Барлығы:		1051	
су объектлары буенда урнашкан тыюлы урман полосалары	Юртово	74, 82, 134-135 кв. өл.; 75-76, 77-79 кв	452	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 18.07.1959 ел, №4992-р РСФСР МС эмернамәсе, 25.10.1968 ел, № 2283-р РСФСР МС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, № 323 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле,
	Минзәлә	135 кв. өлешләре	61	
	Актаныш	Кв. 74, 90-91, 99, 104, 190, 192	382	
	Барлығы		895	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Майданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнүң нигезләре
1	2	3	4	5
				эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
уылдык саклаучы урман полосалары	Юргово	73, 330, 332, 340-343, 345, 350-352, 461-464, 467 кв. өл.; 156-164, 331, 353-354, 360-366, 456-460, 465-466, 468-471 кв	1545	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 26.10.1973 ел, №554 СССР ХКС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, № 232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Минзәлә	134, 153, 157-162, 164-167, 172, 176 квартал өлешләре; 156, 163, 173 кв.	915	
	Актаныш	75, 77, 84, 103, 373, 387-389, 394-396 кв. өл.; 52-54, 301-351, 355-358, 393, 494 кв.	4959	
	Калинино	30 кв.	70	
	Барлығы		7489	
Эксплуатация урманнары	Юргово	96-101, 103-106, 108, 110-111, 114, 121, 147-148 кв. өл.; 102, 107, 109, 112, 113, 115-116, 119-120, 122-132, 136-146 кв.	3025	04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 23.04.1943 ел, №430 СССР ХКС эмернамәсе, 16.06.2010 ел, №232 "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" Рослесхоз боерыгы
	Минзәлә	10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51-53, 58-59, 62-64, 104-105, 108, 110-111, 114-116, 130 кв өл; 6-9, 12-15, 19-21, 24, 28-40, 42-45, 47-50, 54-57, 60-61, 65-99, 101, 106, 109, 112-113, 120, 121-124, 129, 174-175 кв.	8756	
	Актаныш	153-154, 158, 171-173, 175-178 кв өл; 121-136, 140-152, 155-157, 159-161, 174-179 кв.	3117	
	Мөслим	1-3, 12-13, 21-24,	6875	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Майданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлүнелгән нигезләре
1	2	3	4	5
		30, 34, 41-42, 49-53, 55-57, 64, 72, 74-75, 102 кв өл; 4-11, 14-20, 25-29, 31-33, 37-39, 47-48, 54, 58-63, 65-71, 73, 76-83кв		
	Усы	1, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47-51, 53-57, 60-64, 81-83, 85-87, 93-94, 96, 98-101 кв. өл.; 4-6, 10, 12, 14-15, 18-20, 23-24, 33-34, 38, 40-44, 46, 52, 58-59, 65-68, 84, 88-92, 95, 97, 102-104 кв.	8934	
	Барлығы:		30707	

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урман категорияләре буенча бүлү 1.1.6.2 таблицыда күрсәтелгән.

Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урманнары категорияләре буенча бүлү

Мәйданы, га

Кишәрлек урманчылыгы	Барлыгы урманнар	Саклык урманнары, барлыгы	Шул исәптән саклык урманнары категорияләре												Эксплуатация урманнары
			МСТТ урнашкан урманнар	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Табигый һәм башка төр объектлары саклау функциясе үтәүче урманнар, барлыгы	шул исәптән:			Кыйммәтле урманнар, барлыгы	шул исәптән:					
						гомуми файдаланудагы т/юл, гомуми файдаланудагы федераль а/ю, гомуми файдаланудагы РФ субъектлары милкендә булган а/ю буйларында урнашкан саклык урман полосалары.	яшел зоналар	урман-парк зоналары		су объектлары буенда урнашкан тыюлы урман полосалары	уылдык саклаучы урман полосалары	эрозиягә каршы көрәш урманнары	кеше аз йөри торган ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар	фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Юртово	9427	6402	-	1311	771	113	658	-	3736	452	1545		1739	584	3025
Минзәлә	13543	4787	-	894	931	387	-	544	2962	61	915		1986	-	8756
Актаныш	16278	13161	-	2567	171	171	-	-	10423	382	4959	463	4619	-	3117
Калинино	9975	9975	-	171	91	91	-	-	9710	-	70	1499	8141	-	-
Мөслим	9691	2816	-	224	165	165	-	-	1960	-	-	-	1960	467	6875
Усы	12027	3093	-	555	345	345	-	-	2193	-	-	739	1454	-	8934
Барлыгы*	70941	40234	-	5725	2474	1272	544	658	30984	895	7489	2701	19899	1051	30707
Барлыгы**	71918	39394	-	-	1659	457	544	658	37735	986	11846	3030	20822	1051	32524

* "Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле урманнарға, эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында" 16.06.2010 ел, № 232 Рослесхоз Боерыгы нигезендә

** 01.01.2013 карата урман фонды исәбе күрсәткечләре нигезендә (чираттагы тапкыр урманкоруны үткәргәндә күрсәткечләр аныклауны таләп итә)

1.1.7. Урманчылык территориясенен урман фонды жирлэре составындагы урман һәм урман булмаган жирлэрнең сыйфатламасы

1.1.7 таблица

Урманчылык территориясенен урман фонды жирлэре составындагы урман һәм урман булмаган жирлэрнең сыйфатламасы

Жирлэрнең категорияләре	Урманчылык буенча барлыгы	
	Мәйданы, га	%
1	2	3
Жирлэрнең гомуми мәйданы	71918	100
Урманлы жирлэр - барлыгы	63797	88,7
Урман үсемлекләре белән капланган жирлэр - барлыгы	62342	86,7
шул исәптән: урман культуралары	16282	22,6
Урман үсемлекләре белән капланмаган урманнар - барлыгы	1455	2,0
шул исәптән:		
- тоташмаган урман культуралары	1052	1,5
- урман питомниклары; плантациялэр	22	
- табигий аралыклар	-	
- урман торгызу фонды, барлыгы	381	0,5
шул исәптән:		
- көеклэр, һәлак булган утыртмалар	17	
- кисү	282	0,4
- аланлыклар, ташландык урыннар	82	0,1
Урмансыз жирлэр - барлыгы	8121	11,3
шул исәптән:		
- сөрүлеклэр	18	
- печән чабу урыннары	918	1,3
- утлавыклар	1168	1,6
- сулар	846	1,2
- юллар, агач кисеп салынган юллар	378	0,5
- утарлар һ.б.	34	
- сазлар	4525	6,3
- комлыклар	4	
- башка жирлэр	210	0,3
- бакчалар	20	

1.1.8. Булган махсус сакланучы табигый территорияләрнең һәм объектларының, аларны оештыру, экологик челтәрләрен үстерү, биотөрлелеген саклау буенча планнарының сыйфатламасы

Алга таба санап үтелгән территорияләрнең (кишәрлекләрнең) хокукый режимы РФ УК 103 ст. белән билгеләнә. Әлеге жирләр әйләнештән чыгарылган яки әйләнештә чикләнгән (РФ ЖК 27 ст.).

Махсус сакланучы табигый территорияләрдә, шул исәптән урманнарны файдалану, саклау, яклау һәм яңадан үстерү өлкәсендә тыелган яисә рөхсәт ителгән эшчәнлекнең конкрет төрләре РФ ЖК, РФ УК, "Махсус сакланучы табигый территорияләр турында" 14.03.1995 ел, №33-ФЗ Федераль закон, һәм шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив-хокукый актлары белән билгеләнә.

Аларда хужалыкны алып бару режимы түбәндәгеләрне тыя:

табигый процессларга кешенең теләсә нинди йогынтысы тыелган кишәрлекләрдәге урман утыртмаларын кисү;

әгәр бу махсус сакланучы табигый территорияләрнең чикләрендә каралган функция зоналарының хокукый режимы белән башкасы каралмаган булса, урман утыртмаларын тоташ кисү;

жирләрне теләсә нинди файдалануга бүлү;

теләсә нинди коммуникацияләрне салу;

территорияне төзеп тутыру, чүпләү яисә иске-москы белән тутыру;

терлек куу, йөртү, печән чабу;

файдалы казылмалар табу;

биосфера полигоннарыннан гайре, урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану;

автотранспортны кертү һәм туктатып тору;

туристлык тукталышларын кору, учаклар ягу;

агач булмаган урман ресурсларының түбәндәге үсемлек төрләрен эзерләү һәм жыеп алу: РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне;

жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үсемлекләрен үстерү;

кирәкмәгән агачларны кисү һәм башка төр кисүләр әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режимда башкарыла.

Дини, урман торгызу эшчәнлеген башкару рөхсәт ителә.

Ау, авыл хужалыгын алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф, рекреация эшчәнлеген башкару, урман плантацияләрен булдыру, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмаларны эшләп чыгару, сусаклагыч һәм башка төр су объектларын төзү һәм эксплуатацияләү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режим нигезендә чикләнә.

Урманчылык территориясендә махсус сакланучы, кабатланмас урман үстерү һәм биологик үзенчәлекләргә ия булган табигый территорияләр бар:

1. "Игим наратлыгы" региональ әһәмияттәге табигый һәйкәле 1972 елның 19 маендагы №251 ТАССР МС Карары, 2005 елның 29 декабрдәге №644 ТР МК

Карары нигезендә булдырылган. Табигать һәйкәле Минзәлә районында Түбән Кама сусаклагычының Ык култыгының уң ярында, Минзәлә урманчылыгы территориясендә, Юртово кишәрлеге урманчылыгында, 46-50, 55-62 кв. урнашкан.

Объектка сыйфатлама һәм аның билгеләнеше: Ык елгасы террасасының тугае өтсендәге нарат урманы кишәрлеге. Мәйданы – 584,0 га. Жире комлы. Ландшафты – чүлле. Төп урман булдыручы токым – нарат. Кайбер кишәрлекләр вак яфраклы токымнардан гыйбарәт, гадәттә каен һәм юкә. Берән-сәрән чыршы сакланган. Күп тамырлы үсемлекләрнең 500 якин төре билгеле. Сусаклагычка таба текә ярда үзгәрүчән мәче борчагының эре популяциясе белән комлы далалар бергәлеге урын алган. ТР Кызыл китабына кертелгән башка төрләрдән: биек качим, комлык мәче борчагы, кыргый кишер; урманда – чукмарсыман күкерт үләне, төньяк линнеясе, кырпулы лалә. Кошларның 90 төре һәм имезүчеләрнең 21 төре теркәлгән. Кошларның 17 төре – "кызыл китаплы". Алар арасында зур каракош, гүр каракошы, бөркет, ак койрыклы диңгез бөркете, сапсан, ягылбай, мәче башлы ябалак, соры һәм озын койрыклы ябалаклар, төн күгәрчене, яр чыпчыгы, сары корташар, һөдһөд, соры каракош, ак зәңгәр чыпчык.

Күп еллык экологик тикшеренүләр полигоны. Авыр үтеп керүчәнлек һәм якин тирәдә торак пунктлар булмау сәбәпле хайван һәм үсемлек төрләренең сирәк һәм хужалык ягыннан кыйммәтле булган резерватын саклый.

Антропоген йогынты төрләре. Законсыз агач кисүләр, рекреация. Алга таба проектланган сусаклагычның күләм дәрәжәсен күтәрү экосистемага чик дәрәжәдә тискәре йогынты ясаычак.

Саклау чаралары. РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән табигать һәйкәлен саклау режимын үтәү.

2. "Наратасты наратлыгы" региональ әһәмияттәге биологик (ботаник) профильле дәүләт табигый заказнигы 1994 елның 24 октябрәндәге №522 ТР МК карары нигезендә булдырылган. Дәүләт табигый заказнигы Мөслим районында, Наратасты авылында, Минзәлә урманчылыгы территориясендә, Мөслим кишәрлеге урманчылыгының 35, 36, 40, 43, 44 кв. урнашкан.

Объектка сыйфатлама һәм аның билгеләнеше: Кишәрлек Ык елгасының тамыр ярларындагы сөзәклекле урыннарында урнашкан һәм 468,3 гектар мәйданны били. Үсемчелек капламы нигездә 100-120 еллык нарат урманнарыннан гыйбарәт. Агачлыктар составында нарат белән берлектә шулай ук каен, юкә, имән бар. Гадәттә болар – урта яшьле һәм өлгереп килүче тигез булмаган тулылыктагы утыртмалар. Яшь урманда шомырт, кабар, гөлжүмеш, миләш күренә. Үлән капламы 130 артык урман һәм урман-болын үсемлек төрләреннән гыйбарәт, алар арасында ТР Кызыл китабына кертелгәннәре дә бар (чын башмакчәчәк, зәңгәр тупыйбаш, төз тәпичә, төнге миләүшә).

Имән үсеш алган жирләрдә үсентеләр дә яхшы үсеш алган. Имезүчеләрдән гадәттә поши, кабан, кыр кәжәсе, гади төлке, европа кerpесе; орнитофаунасы кошларның 27 төрен исәпкә алган, алар арасында ТР Кызыл китабына кертелгәннәре дә бар: яшел тукран һәм эрбет чыпчыгы; сөйрәлүчеләрдән житез һәм тереләй тудыручы кәлтәләр, гади тузбаш, һәм шулай ук ТР Кызыл китабына кертелгән гади жиз елан һәм гади кара елан очрый; амфибияләрдән очлы башлы

бака билгеле. Рекреация һәм эстетик мәгънэләргә ия. Объект жирле халык тарафыннан ял максатларында (ял базасы, жәйге балалар лагерьлары бар) файдаланыла, бу исә үсемчелек капламының дегарадацияләнүенә һәм урман туфрагының тыгызлануына китерә. Терлек көтү һәм агач кисүләр күзәтелә (35, 36, 40 кв.)

Саклау чаралары. РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән дәүләт табигый заказнигы саклау режимын үтәү.

Моннан тыш, Урманчылык территориясендә региональ эһәмияттәге махсус сакланучы табигый территорияне булдыру өчен перспективалы объект - "Күлэгәш" кишәрлеге бар (Актаныш һәм Минзәлә районнарында ике кишәрлек), ул Түбән Кама ГЭСының су басу зонасында урнашкан, 23100 га мәйданны биләп тора. Профиле – махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнар.

Махсус сакланучы табигый территорияләрне саклау һәм карап тоту буенча оештыру һәм техник чараларны үтәү буенча киңәшләр.

1. Махсус сакланучы табигый территорияләрнең (МСТТ) чикләрен жирлектә периметры буенча Жирләрне ызанлау буенча күрсәтмәләр, М., 1996 ел таләпләре нигезендә кисәткеч һәм мәгълүмати билгеләр белән билгеләргә тәкъдим ителә.

2. Мәгълүмати билгеләрнең эчтәлеге:

- МСТТ төгәл атамасы;
- МСТТ мәйданы;
- МСТТ урнашу схемасы;
- МСТТ территориясендә табигатьтән файдалану режимы;
- МСТТ саклау йөкләнгән оешманың атамасы һәм координаталары.

3. Әгәр дә МСТТ категориясе һәм аңа ярашлы булган табигатьтән файдалану режимы әлеге территориядә туризм булдыруга мөмкинлек бирә икән, туристлар тарафыннан китерелүче зарарны локальләштерү максатларында туристлык маршрутын салуны максатлы дип саныбыз, аннан файдалануны оптимальләштерү өчен аны маркаларга тәкъдим итәбез.

4. Маршрутны маркалауның вариантлары:

- агачларның кәүсәләренә төсле полосалар яисә тамгалар салу;
- пиктограммалы һәм номерлар белән агач баганалар урнаштыру;
- аңа юнәлеш күрсәтүче уклар ясап, агач кәүсәләренә лентаның очларыннан гади йозак итеп беркетелә торган киң алюминий ленталар урнаштыру;
- принтер аша кәгазь битенә чыгарып, полимер пленкага ламинацияләп, аркылы борыска беркетеп, металл торбага ($d = 25-30$ мм) эретеп ябыштырып һәм грунтка кагып кертеп, мәгълүмат урнаштыру.

5. Грунт яхшы дренажланган очракта, махсус сукмаклар ясау таләп ителми, биредә тапталу нәтижәсендә тотрыклы һәм декоратив үсемлек катламы формалаша. Киресенчә булганда, сукмактан файдаланганда травма алу куркынычын киметү өчен, сукмакларны жайлаштырырга тәкъдим итәбез.

Туристлык маршрутлары өчен жәяүлеләр сукмакларын жайлаштыру вариантлары:

- сукмакларның дренажи булмаганда яисә тиешле күләмдә булмаганда, гади генә су үткәрә торган корылмалар һәм ясалма өслекләр кирәк, алар сыйфатында вак таш, мартен шлагы, асбест житештерүдән калган калдыклар һ.б. кулланылырга мөмкин.

- әгәр дә маршрут сөзәк тау бите аша уза икән, аны баскыч белән тәэмин итәргә кирәк, ул тау битендәге үсемлекләр капламын тапталудан саклаячак, һәм шулай ук маршрутны эксплуатацияләүне җайлырак итәчәк.

6. Аеруча кеше күп килә торган МСТТ территориясендә халыкның ялы өчен махсус корылмалар оештыру тәкъдим ителә.

7. Катты көнкүреш калдыклары жыелу проблемасын хәл итү өчен килүчеләрне сукмакларны һәм тукталышларны чүпләмәү буенча телдән, һәм шулай ук мәгълүмати баганалар аша мәгълүматлаштырырга кирәк. Азык-төлек калдыкларын бивак учакларында яндырырга киңәш ителә, консерв банкаларын тишеп кадарга, пыяла һәм пластик тараны үзең белән алып китәргә яисә аның өчен махсус корылган сыешлыкларга ташларга, соңгыларының МСТТ территориясендә булуын алдан ук карарга кирәк.

8. МСТТ чүпләнүне булдырмас өчен транспорт бүлеп бирү һәм МСТТ территориясендә жыелган чүпне үз вакытында чыгаруны тәэмин итү максатка ярашлы.

9. МСТТ территориясендә паспорт категориясе һәм таләпләре нигезендә хужалык эшчәнлегә чикләнә, һәм шулай ук табигый комплексларга һәм үсемчелек һәм хайваннар дөньясы объектларына, мәдәни мирас объектларына зарар китерә алырдай теләсә нинди эшчәнлек тыела.

10. Икътисади һәм социаль үсеш планнарын һәм перспективаларын, жир, урман корылышы һәм район планировкасы схемаларын эшлөгәндә МСТТ территориясе мәжбүри тәртиптә исәпкә алына.

11. Әлеге табигать һәйкәленә расланган үрнәкле паспорт булдырыла, аның бер нөсхәсе МСТТ саклау йөкләнгән оешмада саклана.

12. МСТТ территориясендә хайваннар дөньясы, сирәк һәм югала баручы үсемлек төрләре һәм кабатланмас үсемчелек бергәлеге объектларын саклау таләпләре гамәлдә булган РФ законнары нигезендә үтәлгә тиеш.

1.1.9. Булган урман, урман эшкэртү инфраструктурасы объектларының, урман инфраструктурасын булдыруга бэйле булмаган объектларның, әлеге объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү буенча чараларның территориаль планлаштыру документларында каралган сыйфатламасы

1.1.9.1 Урман инфраструктурасы объектлары

Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман саклыкханәләре һәм урманнарны саклау, яклау һәм яңадан үстерү өчен кулланылучы башка объектлар, асылда квартал урман юллары, чик линияләре, квартал һәм күрсәтмә баганалар, урман хужалыгы билгеләре керә.

Саклык урманнары, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлегенә 17.07.2012 ел, №1283-р РФ Хөкүмәте эмернамәсе белән расланган.

Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясы нигезендә урман юллары урманнардан теләсә нинди файдалану төрләрендә булдырылырга мөмкин.

Бар булган урман юлларының сыйфатламасы 1.1.9.1 таблицада китерелгән.

1.1.9.1 таблица

Урман юлларына сыйфатлама

Юлларның төрләре	Юлларның озынлыгы, чм						
	Барлыгы	Урман хужалыгы (типлар буенча)				Агач ташу буенча	гомуми кулланылыштагы
		1	2	3	Жәмгысе		
1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, ш.и. барлыгы:	343	4	65	118	187	15	141
автомобиль:	343	4	65	118	187	15	141
каты түшәмәле	5	0	1	1	2	0	3
грунтлы,	338	4	64	117	185	15	138
ш.и. ел дәвамында хезмәт итүче	67	3	8	2	13	15	39

Урман юлларының озынлыгы 343 чм, урман ызаннарыныкы – 502 чм.

Бар булган урман инфраструктурасы объектларыннан агач кисеп салынган квартал юллары һәм жирдән катнаш файдаланучылар белән берлектәге чикләп 80 чм буена 1400 данә күләмендә багана кисүне һәм чистартуны таләп итә.

1.1.9.2 Урман эшкэртү инфраструктурасы

Урман эшкэртү инфраструктурасы (әзерлэнгән үзагачны, биоэнергетика объектларын һәм башкаларны эшкэртү объектлары) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкэртү өчен булдырыла. Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясы нигезендә саклык урманнарында урман эшкэртү инфраструктурасын булдыру тыела.

1.1.9.3 Урман инфраструктурасын булдыруга бэйле булмаган объектларны урман фонды жирлэрендэ Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясына нигезлэнep төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү түбэндэгелэр өчен рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләрне башкаруга;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшлэп чыгаруга;
- 3) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны файдалануга;
- 4) электртрапшыру линиялэрен, элемтэ линиялэрен, юлларны, торбаүткэргечлэрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;
- 5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкэртү;
- 6) рекреация эшчэнлеген башкаруга;
- 7) дини эшчэнлек башкару;

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшлэп чыгару буенча эшлэрне башкаруга бэйле объектлар, тиешле эшлэрне башкару вакытлары тэмамланганнан соң жир асты турындагы законнар нигезендэ консервациялэнергэ яисэ бетерелергэ тиеш.

Гидротехника корылмалары су законнары нигезендэ консервациялэнергэ яисэ бетерелергэ тиешле.

Агачларны, куаклыкларны, лианаларны, шул исэптэн гражданның иминлеген һәм тиешле объектларның эксплуатациясе өчен кирэкле шартларны булдыруны тэмин итүгэ юнэлдерелгэн сак зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында кисү түбэндэгэ максатларда рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшлэрне башкаруга;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшлэп чыгаруга;
- 3) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны файдалануга;
- 4) электртрапшыру линиялэрен, элемтэ линиялэрен, юлларны, торбаүткэргечлэрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;

Урман инфраструктурасын булдыруга бэйле булмаган объектларны төзү, реконструкциялэү һәм (яки) эксплуатациялэү буенча файдаланылган жирлэр рекультивациялэнергэ тиешле.

Урманчылык территориясендэ урман инфраструктурасын булдыруга бэйле булмаган чираттагы объектлар бар:

- ЛЭП – 3,1 чм;
- газүткэргечлэр – 5,3 чм;
- бүтэн трассалар – 5,3 чм;
- нефтьүткэргечлэр – 19,6 чм.
- мелиоратив трассалар – 1,6 чм;

1.1.10 Урманнарны максатчан билгелэнеше буенча квартал саен бүлүнең карта-схемасы

Урманнарны максатчан билгелэнеше буенча квартал саен бүлүнең бар булган һәм проектанучы махсус сакланучы табигый территориялэрнең һәм

объектларның, урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларының, урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектларның урнашуы урыны күрсәтелгән карта-схемасы № 3 карта-схемада китерелә.

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану урман мөнәсәбәтләрендә катнашучы булып саналган гражданның, юридик затлар тарафыннан башкарыла (РФ УК 4 ст.). Шулай ук вакытта, аның нигезендә урманнарны файдалану, саклау, яклау һәм яңадан үстерү экологик система кебек яисә табигый ресурс кебек урман төшенчәсеннән гамәлгә ашырылуы РФ УК 5 ст. чыгып; урман динамик рәвештә кире торгызылуы һәм трансформациягә бирелүче табигый ресурс буларак карала.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ УК 25 ст. билгеләнгән.

Урман кишәрлекләре түбәндәге бер яисә берничә максатларда файдаланылырга мөмкин:

- 1) үзгач эзерләү;
- 2) чәер эзерләү;
- 3) агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу;
- 4) азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үсемлекләрен жыеп алу;
- 5) эшчәнлек төрләрен аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару;
- 6) авыл хужалыгын алып бару;
- 7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген башкару;
- 8) рекреация эшчәнлеген башкару;
- 9) урман плантацияләрен булдыру һәм аларны эксплуатацияләү;
- 10) жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү;
- 11) урман үсемлекләренен утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү;
- 12) жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, фәйдалы казылмаларның чыганаclarын эшләү буенча эшләр башкару;
- 13) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү;
- 14) линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү;
- 15) үзгач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 16) дини эшчәнлек башкару;
- 17) РФ УК 6 статьясының 2 өлеше нигезендә билгеләнгән башка төрләре.

Урманчылык территориясендә кварталларга бүлгәләнгән урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре 1.2 таблицада күрсәтелгән.

1.2 таблица

Урманчылык территориясендә урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренен исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Үзагач эзерләү	Юртово	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 46-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456- 471	7651
	Минзәлә	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204	12475
	Актаныш	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385- 389, 392-396, 491, 494, 501	11048
	Калинино	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119- 123	9441
	Мөслим	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-83, 86-94, 97-100, 102-117	9734
	Усы	Урман үсемлекләре белән капланган 1-116 кв.	11993
	Барлығы		62342
Чәер эзерләү	Юртово	96-101, 103-106, 108, 110-111, 114, 121, 147-148 кв. өл.; 102, 107, 109, 112, 113, 115-116, 119-120, 122-132, 136-146 кв.	3025
	Минзәлә	10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51- 53, 58-59, 62-64, 104-105, 108, 110- 111, 114-116, 130 кв. өл.; 6-9, 12-15, 19-21, 24, 28-40, 42-45, 47-50, 54-57, 60-61, 65-99, 101, 106, 109, 112-113, 120, 121-124, 129, 174-175 кв..	8756
	Актаныш	153-154, 158, 171-173, 175-178 квартал өлешләре; 121-136, 140- 152, 155-157, 159-161, 174-179 кв.	3117
	Калинино	-	-
	Мөслим	1-3, 12-13, 21-24, 30, 34, 41-42, 49- 53, 55-57, 64, 72, 74-75, 102 кв. өл.; кв. 4-11, 14-20, 25-29, 31-33, 37-39, 47-48, 54, 58-63, 65-71, 73, 76-83	6875
	Усы	1, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47-51, 53-57, 60-64, 81-83, 85-87, 93-94, 96, 98-101 кв. өл.; 4-6, 10, 12, 14-15, 18-20, 23-24, 33-34, 38, 40-44, 46, 52, 58-59, 65-	8934

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
		68, 84, 88-92, 95, 97, 102-104 кв.	
	Барлығы:		30707
Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339- 355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339- 355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123 кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен башкару	Юртово	46-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119- 122, 124-132, 134-148, 156-164, 177- 202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кв	8841
	Минзәлә	6-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	12999
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84,90,91,97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025

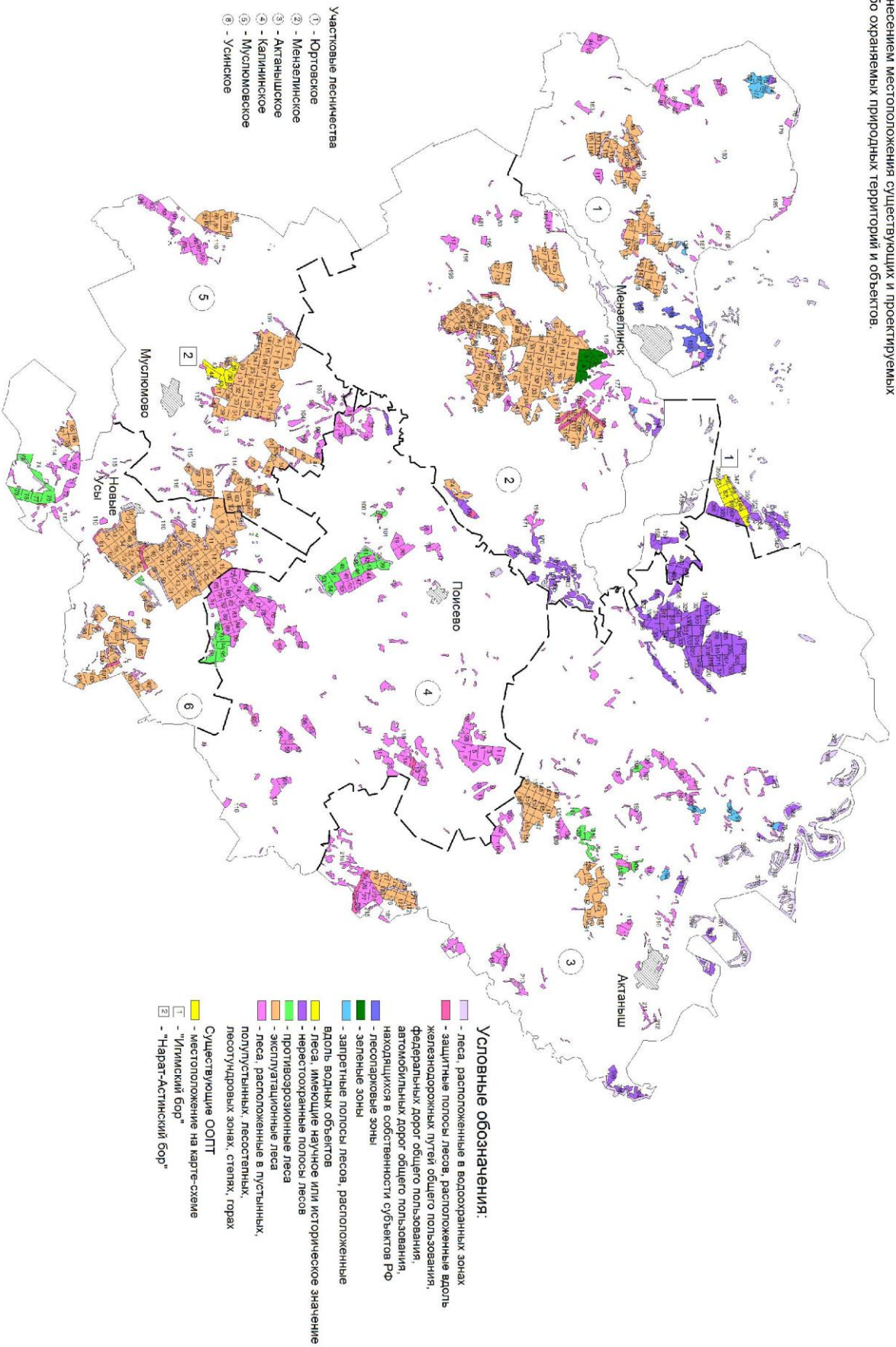
Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		70716
Авыл хужалыгын алып бару (умартачылык һәм печән чабудан гайре)	Юртово	46-50, 55-62, 75-79, 82-95, 101-102, 104, 107, 109, 112, 113, 115-117, 119-120, 122, 124-132, 136-146, 156- 164, 177-202, 312-313, 331, 353-354, 360-460, 465-466 кв, 73, 74, 96-100, 103, 105-106, 108, 110-111, 114, 121, 134, 135, 147-148, 330, 332, 340-343, 345, 350-352, 461-464, 467 кв өл	8188
	Минзәлә	6-9, 12-15, 19-21, 24, 28-40, 42-50, 54-57, 60-61, 65-103, 106-121, 130, 156, 163, 170-171, 173-204 кв, 10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51-53, 58-59, 62-64, 104-105, 122-123, 134- 135, 153, 157-162, 164-167, 172 кв өл	12105
	Актаныш	23-29, 52-54, 74, 90, 91, 97-102, 104- 107, 109-152, 155-157, 159-164, 166- 170, 174, 179-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 387-389 кв, 75, 77, 84, 103, 108, 153-154, 158, 171-173, 175-178, 373, 387-389, 394-396 квартал өлешләре	13711
	Калинино	1-14, 16-22, 30-37, 40, 42-44, 46-50, 52, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-95, 119-123 кв, 38-39, 41, 45, 51, 53-54, 68, 92, 96 квартал өлешләре	9854
	Мөслим	4-11, 14-21, 25-29, 31-49, 51, 54-55, 58-63, 65-71, 73, 76-83, 86-94, 97- 100, 103-117 кв, 1-3, 12-13, 22-24, 30, 50, 52-53, 56-57, 64, 72, 74-75, 102 квартал өлешләре	9914
	Усы	3-6, 10, 12, 14-15, 18-20, 23-25, 33- 34, 38, 40-44, 46, 48, 52, 56, 58-59, 61-62, 65-72, 73-74, 76-79, 84-85, 88-92, 95, 97, 99-116 кв, 1-2, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47, 49-51, 53-55, 57, 60, 63- 64, 73, 75, 80-83, 86, 87, 93-94, 96, 98 квартал өлешләре	11880
	Барлығы		64991
- умартачылык һәм печән чабу	Юртово	46-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119- 122, 124-132, 134-148, 156-164, 177- 202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кв	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	12999

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71374
Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген башкару.	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Рекреация эшчәнлеген башкару	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Урман плантацияләрен булдыру һәм аларны эксплуатацияләү	Юртово	96-101, 103-106, 108, 110-111, 114, 121, 147-148 кв өл; 102, 107, 109, 112, 113, 115-116, 119-120, 122-132, 136-146 кв.	3025

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Минзәлә	10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51-53, 58-59, 62-64, 104-105, 108, 110-111, 114-116, 130 кв өл; 6-9, 12-15, 19-21, 24, 28-40, 42-45, 47-50, 54-57, 60-61, 65-99, 101, 106, 109, 112-113, 120, 121-124, 129, 174-175 кв.	8756
	Актаныш	153-154, 158, 171-173, 175-178 кв өл; 121-136, 140-152, 155-157, 159-161, 174-179 кв.	3117
	Калинино	-	-
	Мөслим	1-3, 12-13, 21-24, 30, 34, 41-42, 49-53, 55-57, 64, 72, 74-75, 102 кв өл; кв. 4-11, 14-20, 25-29, 31-33, 37-39, 47-48, 54, 58-63, 65-71, 73, 76-83	6875
	Усы	1, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47-51, 53-57, 60-64, 81-83, 85-87, 93-94, 96, 98-101 кв. өл; 4-6, 10, 12, 14-15, 18-20, 23-24, 33-34, 38, 40-44, 46, 52, 58-59, 65-68, 84, 88-92, 95, 97, 102-104 кв.	8934
	Барлығы:		30707
Жимешле, жиләкле, декоратив урман һәм дару үләннәрен үстерү	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123 кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеләрне) үстерү	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170-204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97-164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378-383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләрәнен исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләрне чыгару буенча эшләрне башкару	Юртово	46-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119- 122, 124-132, 134-148, 156-164, 177- 202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339-355, 360-366, 456-471 кв	8841
	Минзәлә	6-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	12999
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		70716
Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корьлмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339- 355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918
Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339- 355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	12999
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501	16278

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы исеме	Кварталларның һәм аларның өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
		кварталлар	
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71374
Үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү	Юртово	96-101, 103-106, 108, 110-111, 114, 121, 147-148 квартал өлешләре; 102, 107, 109, 112, 113, 115-116, 119-120, 122-132, 136-146 кв.	3025
	Минзәлә	10, 11, 16-18, 22-23, 25, 27, 41, 51- 53, 58-59, 62-64, 104-105, 108, 110- 111, 114-116, 130 кв. өл; 6-9, 12-15, 19-21, 24, 28-40, 42-45, 47-50, 54-57, 60-61, 65-99, 101, 106, 109, 112-113, 120, 121-124, 129, 174-175 кв.	8756
	Актаныш	153-154, 158, 171-173, 175-178 квартал өлешләре; 121-136, 140- 152, 155-157, 159-161, 174-179 кв.	3117
	Калинино	-	-
	Мөслим	1-3, 12-13, 21-24, 30, 34, 41-42, 49- 53, 55-57, 64, 72, 74-75, 102 кв өл; кв. 4-11, 14-20, 25-29, 31-33, 37-39, 47-48, 54, 58-63, 65-71, 73, 76-83	6875
	Усы	1, 7-9, 11, 13, 16-17, 21-22, 26-32, 35-37, 39, 45, 47-51, 53-57, 60-64, 81-83, 85-87, 93-94, 96, 98-101 кв. өл.; 4-6, 10, 12, 14-15, 18-20, 23-24, 33-34, 38, 40-44, 46, 52, 58-59, 65- 68, 84, 88-92, 95, 97, 102-104 кв.	8934
	Барлығы:		30707
Дини эшчәнлек башкару	Юртово	146-50, 55-62, 70, 73-79, 82-117, 119-122, 124-132, 134-164, 177-202, 311-314-315, 319, 328, 330-337, 339- 355, 360-366, 456-471 кварталлар	9499
	Минзәлә	1-25, 27-130, 132-135, 153-167, 170- 204 кварталлар	13543
	Актаныш	23-29, 52-54, 74-77, 84, 90, 91, 97- 164, 166-182, 185, 190, 192, 201-229, 301-351, 355-358, 362-371, 373, 378- 383, 385-389, 392-396, 491, 494, 501 кварталлар	16278
	Калинино	1-22, 30-54, 61, 97-118, 168, 55-60, 62-96, 119-123кварталлар	10025
	Мөслим	1-83, 86-94, 97-100, 102-117 кв	10138
	Усы	1-116 кварталлар	12435
	Барлығы		71918

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ НОРМАТИВЛАРЫ

2.1. Үзагач эзерлэгәндә урманнарны рөхсәтле файдалану нормативлары (диләнке хисабы), параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны үзагач эзерләү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 29, 30 статьялары, 01.08.2011 ел, №337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач эзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Үзагач эзерләү эшқуарлык эшчәнлегә максатларында гражданнар, юридик затлар тарафыннан, һәм шулай ук гражданнар тарафыннан - шәхси максатларда (жылыту, төзелмәләр торгызу һ.б. өчен) башкарылырга мөмкин.

Эшқуарлык эшчәнлегә максатларында үзагач эзерләү урман кишәрлегә арендасы килешүе нигезендә башкарыла.

Татарстан Республикасы законнарында каралган искәرمәле очрақларда, дәүләт ихтыяжларын тәмин итү һәм муниципаль ихтыяжлар өчен урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә үзагач эшкәртү рөхсәт ителә.

Урман кишәрлегә арендасы килешүе 10 елдан 49 елга кадәр вакытка төзелә.

Шәхси максатларда үзагач эзерләү урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә башкарыла.

Үзагач эзерләү эксплуатация урманнарында һәм саклык урманнарында башкарыла.

Аларның чикләрендә урманнарны агач булмаган урман ресурсларын эзерләү өчен рөхсәт ителгән кварталлар исемлегә 1.2 таблицада күрсәтелгән.

Үзагач эзерләү буенча түбәндәгеләрне кисү рөхсәт ителә:

- өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын;
- һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә, урманнарны карап тотканда, урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын;

- Россия Федерациясе Урман кодексының 13, 14 һәм 21 статьялары белән каралган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендәгә теләсә нинди яшьле урман утыртмаларын.

Әгәр дә сайланма кисүләр үзләренең әйләнә-тирәлекне булдыру, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндрерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы, саклык урманнарының максатчан билгеләнешен һәм алар тарафыннан башкарылучы файдалы функцияләрне саклауны тәмин итүче урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәсә, саклык урманнарда тоташ кисүләр башкарыла.

Урман утыртмаларын һәр диләнкедә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу урман кишәрлеген үзагач эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан, урман декларациясе нигезендә декларацияләнгән чор башланган көннән 12 ай эчендә, яисә үзагачны урман утыртмаларын сату-алу килешүе нигезендә эзерләгән очрақта, – урман утыртмаларын сату-алу килешүендә билгеләнгән вакыт эчендә башкарыла.

Диләнке хисабын артып китүче күләмдә, һәм шулай ук кисентеләрнең яшен бозып үзагач эзерләү тыела.

2.1.1. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кискән вакыттаузагач эзерләү өчен диләнке хисабы

Диләнке хисабы РФ УК 29 ст., "Диләнке хисабын исәпләп чыгару турында" 27.05.2011 ел, №191 Рослесхоз боерыгы, "Кисентеләрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 Рослесхоз боерыгы нигезендә исәпләп чыгарыла.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдәге вакытына өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын сайланма кисү буенча диләнке хисабы 2.1.1.1 таблицада китерелә.

2.1.1.1 таблица

Урман хужалыгы регламентының гамәлдәге вакытына өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын сайланма кисү буенча диләнке хисабы

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м3	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3 – 0,5	
			га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Урманнарның максатчан билгеләнеше: саклык урманнары														
Саклык урманнарының категорияләре: кеше аз йөри торган ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, далаларда, тауларда урнашкан урманнар														
Хужалык секциясе: наратлы														
Хисапка барлыгы кертелде	1	0,5						0,2			1	0,3		
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		39						50				30		
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	1	0,2						0,1			1	0,1		
Урт. кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы														
- тамыр														
- ликвид														
- эшлекле														
Хужалык секциясе: түбән кәүсәле имәнле														
Хисапка барлыгы кертелде	300	59,1			6	0,9	20	4,2	118	25,7	116	22,1	40	6,2
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты		48				50		50		50		30		100
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	300	28,2			6	0,5	20	2,1	118	12,9	116	6,6	40	6,1
Урт. кабатлану чоры	10													
Ел саен ясалучы диләнке хисабы	30													
- тамыр		2,8												
- ликвид		2,5												
- эшлекле		1,5												
Хужалык секциясе: каенлы														

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м3	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3 – 0,5	
			га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3	га	мең. м3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
- ликвид		0,1												
- эшлекле		-												
Кисүләрнең категориясе һәм ысулы буенча жәмгысе:														
Хисапка барлыгы кертелде	211	32,7	12	1,9	6	0,7	18	3,0	8	1,6	115	19,0	52	6,5
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты														
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	211	16,6	12	1,7	6	0,4	18	1,4	8	0,8	115	5,7	52	6,6
Урт. кабатлану чоры														
Ел саен ясалучы диләнке хисабы	22													
- тамыр		1,7												
- ликвид		1,5												
- эшлекле		0,9												
Урманчылык буенча барлыгы														
Хисапка барлыгы кертелде	1502	307,8	34	6,7	32	6,9	184	45,2	550	126,2	511	95,4	191	27,4
Гомуми запастан уртача сайлап алу проценты														
Бер тапкырда кисеп ташлана торган запас	1502	307,4	34	7,3	32	7,6	184	46,9	550	139,9	511	56,3	191	49,4
Урт. кабатлану чоры														
Ел саен ясалучы диләнке хисабы	312													
- тамыр		30,7												
- ликвид		26,8												
- эшлекле		12,8												

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ кисүнең диләнке хисабы 2.1.1.2 таблицада китерелә.

Өлгөргөн һәм картайган урман утыртмаларын тоташ кисүнең диләнке хисабы

Хужалык секциясе һәм өстенлек итүче токым	Урман белән капланган жирләр, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча:						Өлгөргөн һәм картайган утыртмалар запасы, дис. м3	Эксплуатация фондының 1 гектар уртача запасы, м3	Тамыр массасының уртача артымы, дис. м3.	кисентенең яше	Исәпләп чыгарылган диләнке хисаплары, га					Кабул итүгә тәкдим ителүче диләнке хисабы					Эксплуатация фондын куллану еллары саны	Утыртмаларның күзалланган калдыгы, га	
		яшь урман	урта яшьле		өлгөрлек килүче	өлгөргөн һәм картайган						тигез итеп файдаланудагы	2 нче яшьле	1 нче яшьле	интеграль	торышы буенча	мәйданы, га	тамыр запасы, дис. м3	ликвидта				өлгөрлек килүче	өлгөргөн һәм картайган
			барлыгы	хисапкартлар		барлыгы	шул исәптән картайган												барлыгы	шул исәптән эшлекле	ликвидтан эшлекле %ы			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Урманнарның максатчан билгеләнеше: эксплуатация урманнары																								
Тоташ кисүләр																								
Нарат чыршы	1946	1073	585	585	225	63		25,0	399	10,3	81/5	21	14	7	10		7	2,9	2,5	2,4	95	9	379	31
Ю/к имән	636	565	71	19						1,7	101/6	6												
Я/с имән	2034	54	268	181	317	1395	159	226,9	163	4,8	61/7	31	63	86	63		63	10,3	8,9	5,6	63	22	181	1081
Өрәнге Каен	159	42	106	51	11			99	0,5	61/8	2	1	1	1									51	11
Усак Кара зирек	4542	698	1375	485	892	1577	74	340,5	216	15,9	61/8	70	98	123	99		99	21,2	18,9	9,2	49	16	485	1485
Тупыл	5766	1599	705	705	992	2470	681	631,7	256	28,4	41/5	128	139	173	132		143	36,5	29,9	11,1	37	17	704	2036
Тал	7		7	2							61/7												2	
Нектарлы юкә	242	46	171	66	17	8		2,7	341	1,7	41/9	6	2	1	2		1	0,4	0,4	0,2	36	6	48	12
	32	32								0,2	41/9	1												
Кисүләрнең ысулы буенча жәмгысе:																								
	17771	6490	3312	2118	2456	5513	914	1226,8		72,3		292	317	391	307		313	71,3	60,6	28,5	47		1854	4656

Хужалык секциясе һәм өстенлек итүче токым	Урман белән капланган жирләр, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча:						Өлгәргән һәм карта йган утыртмалар запасы, дис. м3	Эксплуатация фондының 1 гектар уртача запасы, м3	Тамыр массасының уртача артым, дис. м3.	кисентенең яше	Исәпләп чыгарылган диләнке хисаплары, га					Кабул итүгә тәкъдим ителүче диләнке хисабы					Эксплуатация фондын куллану еллары саны	Утыртмаларның күзалланган калдыгы, га	
		яшь урман	урта яшьле		өлгәреп килүче	өлгәргән һәм карта йган						тигез итеп файдаланудагы	2 нче яшьле	1 нче яшьле	интеграль	торышы буенча	мәйданы, га	тамыр запасы, дис. м3	ликвидта				өлгәреп килүче	өлгәргән һәм карта йган
			барлыгы	хисапкартлар		барлыгы	шул исәптән карта йган												барлыгы	шул исәптән эшлекле	ликвидтан эшлекле %ы			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
шул исәптән:																								
Ылыслы	4353	3454	609	609	227	63		25,0		19,1		48	14	7	10		7	2,9	2,5	2,4	96		383	31
Каты яфр.	2829	661	445	251	328	1395	159	226,9		7,0		39	64	87	64		63	10,3	8,9	5,6	63		232	1092
Йомшак яфраклы	10589	2375	2258	1258	1901	4055	755	974,9		46,2		205	239	297	233		243	58,1	49,2	20,5	42		1239	3533

2.1.2. Урманнарны карап тотканда урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларыннан үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме

Урманнарны карап тотканда урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларыннан үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме 2.1.2.1 таблицада китерелә.

2.1.2.1 таблица

Урманнарны карап тотканда урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында диләнке хисабы (үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме)

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләре						Жәмгысә
			сирәгәйтүләп	аркылыузуөченкисүләп	яңарту кисүләре	яңадан формалаштыру өчен кисүләп	реконструкция кисүләре	бер-бер агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Максатчан билгеләнеше: саклык урманнары									
Токымы: нарат									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	2026 502,16	870 289,05	15 4,45			15 0,15	2911 791,36
2.	Кабатлану чоры	ел	10 - 15.	15 - 20.	10			10	
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	135	58	2			2	195
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	6,62	3,38	0,13			0,02	10,02
	ликвидлы	мең. м3	5,01	2,88	0,11			0,01	7,90
	эшлекле	мең. м3	3,40	2,04	0,08			0,01	5,45
Токымы: чыршы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	454 65,87	27 6,12				2 -	483 71,99
2.	Кабатлану чоры	ел	8 - 10.	10 - 15.				10	
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	45	2					47
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	1,51	0,08				-	1,59
	ликвидлы	мең. м3	1,17	0,07				-	1,24
	эшлекле	мең. м3	0,81	0,05				-	0,86
Токымы: карагай									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	18 4,19	24 6,27					42 10,46
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10 - 15.					
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	2	2					4
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,08	0,08					0,16
	ликвидлы	мең. м3	0,06	0,07					0,13

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәгә йтүләр	аркылы узу өчен кисүләр	янарту кисүләрә	янадан формал аштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләрә	бер-бер агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	эшлекле	мең. м3	0,04	0,05					0,09
Ылыслылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>2498</u> 572,22	<u>921</u> 301,44	<u>15</u> 4,45			<u>17</u> 0,15	<u>3436</u> 873,81
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	182	62	2			2	246
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	8,21	3,54	0,13			0,02	11,77
	ликвидлы	мең. м3	6,24	3,02	0,11			0,01	9,27
	эшлекле	мең. м3	4,25	2,14	0,08			0,01	6,40
Токымы: биек кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>99</u> 9,65						<u>99</u> 9,65
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15						10-15
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	10						10
	сайланучы запас:								
	тамыр	мең. м3	0,26						0,26
	ликвидлы	мең. м3	0,17						0,17
	эшлекле	мең. м3	0,07						0,07
Токымы: түбән кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>17</u> 2,89	<u>46</u> 8,37	<u>80</u> 12,32	<u>66</u> 8,37		<u>101</u> 3,44	<u>164</u> 14,70
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15 - 20.	10	10		10	
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	2	3	8	7		10	15
	сайланучы запас:								
	тамыр	мең. м3	0,06	0,12	0,68	0,44		0,34	0,52
	ликвидлы	мең. м3	0,04	0,10	0,58	0,34		0,29	0,43
	эшлекле	мең. м3	0,02	0,04	0,41	0,24		0,18	0,24
Токымы: өрәңге									
1.	Урманчылык таләпләрә буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>6</u> 0,83						<u>6</u> 0,83
2.	Кабатланучанлык чоры	ел	10						
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	1						1
	сайланучы запас:								
	тамыр	мең. м3	0,02						0,02
	ликвидлы	мең. м3	0,01						0,01

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләре						Жәмгысе
			сирәгә йгүләр	аркылы узу өчен кисүләр	янарту кисүләре	янадан формал аштыру өчен кисүләр	реконструкция кисүләре	бер-бер агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	эшлекле	мең. м3	-						-
Токымы: карама									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>2</u> 0,17						<u>2</u> 0,17
2.	Кабатлану чоры	ел	10						10
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га							
	сайланучы запас:								
	тамыр	мең. м3	-						-
	ликвидлы	мең. м3	-						-
	эшлекле	мең. м3	-						-
Каты яфраклылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>124</u> 13,54	<u>46</u> 8,37	<u>80</u> 12,32	<u>66</u> 8,37		<u>101</u> 3,44	<u>271</u> 25,35
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	13	3	8	7		10	26
	сайланучы запас:								
	тамыр	мең. м3	0,34	0,12	0,68	0,44		0,34	0,80
	ликвидлы	мең. м3	0,22	0,10	0,58	0,34		0,29	0,61
	эшлекле	мең. м3	0,09	0,04	0,41	0,24		0,18	0,31
Токымы: каен									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>71</u> 9,96	<u>82</u> 15,67	<u>510</u> 115,15	<u>92</u> 13,20		<u>128</u> 4,64	<u>281</u> 30,27
2.	Кабатланучанлык чоры	ел	8 - 15.	10 - 15.	10	10		10	
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	7	8	51	9		13	28
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,24	0,38	3,09	0,77		0,46	1,08
	ликвидлы	мең. м3	0,17	0,32	2,63	0,62		0,40	0,89
	эшлекле	мең. м3	0,10	0,19	1,85	0,42		0,18	0,47
Токымы: усак									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>272</u> 24,35	<u>381</u> 66,34	<u>26</u> 5,34	<u>19</u> 3,44		<u>29</u> 0,63	<u>682</u> 91,32
2.	Кабатланучанлык чоры	ел	8 - 10.	10 - 15.	10	10		10	
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	27	38	2	2		3	68
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,88	2,13	0,42	0,16		0,06	3,07
	ликвидлы	мең. м3	0,62	1,82	0,36	0,13		0,05	2,49
	эшлекле	мең. м3	0,35	1,10	0,26	0,09		0,02	1,47

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тотуның төрләрә						Жәмгысе
			сирәгә йтүлә р	аркылы узу өчен кисүлә р	янарту кисүлә ре	янадан формал аштыру өчен кисүлә р	реконструкция кисүлә р е	бер-бер агачлар ны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Токымы: юкә									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>144</u> 22,90	<u>455</u> 136,91	<u>1465</u> 387,77	<u>244</u> 50,06		<u>64</u> 1,84	<u>663</u> 161,65
2.	Кабатлану чоры	ел	8 - 12.	10 - 15.	10	10		10	
3.	Ел саен файд күләм:								
	мәйданы	га	14	46	146	24		6	66
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,61	2,83	18,04	2,77		0,18	3,62
	ликвидлы	мең. м3	0,37	2,26	15,34	2,22		0,16	2,79
	эшлекле	мең. м3	0,21	1,13	10,83	1,53		0,07	1,41
Токымы: тирәк (культуралар)									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>15</u> 1,44						<u>15</u> 1,44
2.	Кабатлану чоры	ел	10						10
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	2						2
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	0,04						0,04
	ликвидлы	мең. м3	0,02						0,02
	эшлекле	мең. м3	0,01						0,01
Йомшак яфракылар жәмгысе									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>502</u> 58,65	<u>918</u> 218,92	<u>2001</u> 508,26	<u>355</u> 66,70		<u>221</u> 7,11	<u>1641</u> 284,68
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	50	92	199	35		22	164
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	1,77	5,34	21,55	3,70		0,70	7,81
	ликвидлы	мең. м3	1,18	4,40	18,33	2,97		0,61	6,19
	эшлекле	мең. м3	0,67	2,42	12,94	2,04		0,27	3,36
Урманчылык буенча барлыгы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3124</u> 644,41	<u>1885</u> 528,73	<u>2096</u> 525,03	<u>421</u> 75,07		<u>339</u> 10,70	<u>7526</u> 1783,94
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файд. күләм:								
	мәйданы	га	245	157	209	42		34	687
	сайлана торган запас:								
	тамыр	мең. м3	10,32	9,00	22,36	4,14		1,06	46,88
	ликвидлы	мең. м3	7,64	7,52	19,02	3,31		0,91	38,4
	эшлекле	мең. м3	5,01	4,60	13,43	2,28		0,46	25,78

16.07.2007 ел, № 185 Россия ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре нигезендә урманны карап тоту буенча кисүләргә башкаруның яшь чорлары 2.1.2.2 таблицада күрсәтелгән.

2.1.2.2 таблица

Урманны карап тоту буенча кисүләргә яшь чорлары

Урманны карап тоту буенча кисүләргә төрләре	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисентенә яше зур булганда үсенте бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслыларның һәм каты яфраглыларның		Кисентенә яше зур булганда башка агач токымнарының		
	100 яштан артык	100 яштан кимрәк	60 яштан артык	50 - 60 яшь	50 яштан кимрәк
1	2	3	4	5	6
Тонукландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Газартулар	11 – 20	11 – 20	11 – 20	11 – 20	6 – 10
Сирәгәйтүләр	21 – 60	21 – 40	21 – 40	21 – 30	11 – 20
Аркылы кисүләр	60 артык	40 артык	40 артык	30 артык	20 артык

16.07.2007 ел, № 185 Россия ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре белән билгеләнгән күпчелектә тәшкил итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемнәре, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, агачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 2.1.2.3 таблицада китерелгән.

2.1.2.3 таблица

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында урманнарның типлары төркемнәре буенча төп урман булдыручы токымнарның урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган утыртмаларын карап тоту кисүләргә режим нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисентенә яшенә (өлгергән өлгеләре) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Чиста һәм яфраглылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган нарат	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
	нарат жыләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б

Урман утыртмаларының кесүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кесүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
утыртмалары	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	20-30 10-12	0,8 0,7	20-25 15-20	(9-10) С (1+) Б
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2. Составыда нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган нарат нарат-яфраклы	нарат жыләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (агачлар тиешле күләмдә булган очракта яфраклылар 7 берәмлектән артык, наратлар 3 берәмлектән кимрәк)	нарат жыләкле	3-5	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	-	-	-	-	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле	4-6	-	-	-	-	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	-	-	-	-	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршылар күбрәк булган: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	елга буенда урнашкан (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составыда 3-4 берәмлек чыршы һәм 6- 7 яфраклы булган чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	0,7 0,5	30-40 10-15 (20)	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы- чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк 0,4	чикл. юк 6-10	чикл. юк 0,5	чикл. юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чикл. юк 0,5	30- 40/100 8-10	чикл. юк 0,6	30- 40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	-	-	-	-	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Саф чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токим катнашындагы имән утыртмалары	Яңа юкәле- чикләвекле имәнлекләр (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д 1-2 Кара зирек, башка ток.
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкит иткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм	Яңа юкәле- чикләвекле имәнлекләр (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Яңа имәнлекләр	4-6	0,7	25-35	0,8	20-25	(7-8) Д

1	2	3	Сирэгәйтү		Аркылы кисүләр		8
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
каты яфраклы токымнар белән)	(III-II; IV)		0,6	10-15	0,7	15-20	(2-3) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-30 15-20	(7-9) Д 1-3 Кара зирек, башка ток.
3.2.1. 3-4 берәмлек составында имән катнашулы катнаш утыртмалар	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д 3-4 Кара зирек, башка ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкил иткән һәм составында кимендә 3 берәмлек имән, эмма имән өстенлек итүче агачлыкларны формалаштыру өчен житәрлек күләмдә агачлары булган катлаулы утыртмалар	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.

1	Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кисүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатча н состав
				карап тотканчыга кадәр ябалдашны ң минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыг а кадәр ябалдашн ың минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
				караганнан соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	караганна н соң	кабатлан учанлыг ы (ел)	
2	3	4	5	6	7	8		
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	2-4					(4-7) Д (3-6) башка ток.	
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4					(4-7) Д (3-6) Кара зирек, башка ток.	
4. Каен утыртмалары								
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токимнар катнашында	нарат-жиләкле- чәчбайлы (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С	
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)	
	кара жиләкле - вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)	
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С	
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)	
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)	
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е	
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токимлы	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос	
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос	
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос	
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос	
	елга буендагы - эре яфраклы (II-III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос	
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр.	

1	Урман утыртмаларының кысүгә кадәрge составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кысүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
				карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кысү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кысү ешлыгы, запас буенча %ы	
				караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
2	3	4	5	6	7	8		
	чыршы - чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)							(Пдр) 10 Е
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е	
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е	
5. Усак утыртмалары								
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б	
	кара жыләкле - вак үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б	
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б	
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	8-12	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б	
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б	
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - икенче ярус яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	4-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,5	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е	
	кара жыләкле-киң яфраклы (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е	
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е	
6. Юкә утыртмалары								
6.1. Күпмаксатлы билгеләнелешле утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен								
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка	

1	2	3	Сирэгәйтү		Аркылы кисүләр		8
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	4	5	6	7	Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
токимдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)							ток.
	кара жыләкле - вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
	кара жыләкле - киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
6.1.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	кара жыләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,6	20-30 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
	кара жыләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
6.2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектарлы секция)							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токимдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жыләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,7 0,5	20-35 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жыләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток. бер..
6.2.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жыләкле - вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.

Урман утыртмаларының кесүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Сирәгәйтү		Аркылы кесүләр		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жыләкле - киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) б.т.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф һәм составында башка йомшак яфраклы токимнар булган кара зирек утыртмалары	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Кара зирек (0-3) Е, Д
	Сазлыклы-эре-үләнле кара зирек куаклары (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 К. зир., башка ток. берәм.
7.2. Составында кара зирек күпчелек булган һәм башка кыйммәтле токимнар булган катнаш утыртмалар	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) К. зир., (2-4) Е. Д, башка ток.
8. Тирек утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы тирек утыртмалары		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Өянке утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токимнар катнашындагы өянке утыртмалар		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кесүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0 тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кисәк кимү куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кесүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча техник коридорларны 5-7% кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

2.1.3. Барлык төр кесүләрдә диләнке хисабы (ел саен алып ташларга мөмкин булган үзагач күләме).

Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы (ел саен алып ташларга мөмкин булган үзагач күләме).

Майданы - га, запасы - мең. м3.

Хужалыклар	Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында үзагач эзерләү			Урманнарны карап тотканда урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын кискәндә үзагач эзерләү			Һәлак булган һәм зарарланган утыртмаларны кискәндә, санитар-сәламәтләндерү чараларын үткәргәндә үзагач эзерләү			Агач кисеп юллар салганда һәм янгынга каршы жимерек урыннар ясаганда һәм аларны чистартканда үзагач эзерләү			Барлыгы		
	майданы	Запасы		майданы	Запасы		майданы	Запасы		майданы	Запасы		майданы	Запасы	
		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле		ликвидлы	эшлекле
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Блыслы	7	2,6	2,5	248	9,4	6,5	104	3,0	1,9	7	0,3	0,2	366	15,3	11,1
Каты яфраклы	114	12,6	7,9	41	1,5	1,0	16	0,2	0,1				171	14,3	8,9
Йомшак яфраклы	503	68,3	28,5	398	27,5	18,3	115	7,2					1016	103,0	46,8
Жәмгысе:	624	83,5	38,9	687	38,4	25,8	235	10,4	2,0	7	0,3	0,2	1553	132,6	66,9

2.1.4. Кисентелэрнең яше

Урман утыртмалары кисентелэрнең "Кисентелэрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 Рослесхоз боерыгы белән расланган яшьләре 2.1.4 таблицада китерелгән.

2.1.4 таблица

Урман утыртмалары кисентелэрнең яше

Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман булдыручы токым	Бонитет класслары	Кисентелэрнең яше, ел	
				Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4	5	6
Урман-дала зонасы	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы	Нарат, карагач, чыршы	Барлык бонитетлар	101-120	81-100
		Орлыклык имән, корычагач	Барлык бонитетлар	121-140	101-120
		Үренте бирүче имән, өрәңге, элмә, карама	III һәм аннан югары	71-80	61-70
			IV һәм аннан түбән	61-70	51-60
		Баллы юкә	Барлык бонитетлар	81-90	81-90
		Каен, кара зирек, юкә	Барлык бонитетлар	71-80	61-70
		Усак, кара тирәк	Барлык бонитетлар	51-60	41-50
		Тирәк (культуралар)	Барлык бонитетлар	36-40	35-35

2.1.5. Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең төп оештыру-техник элемент параметрлары

Үзагач эзерләүгә таләпләр 01.08.2011 ел, № 337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач эзерләү кагыйдәләре белән билгеләнгән (2.1.5.1 таблица).

2.1.5.1 таблица

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең төп оештыру-техник элемент параметрлары

№ п/п	Үзагач эзерләү параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы			
1.	Сайланма кисүләрнең ешлыгы, процентлары: бик зәгыйфь зәгыйфь уртача уртача-югары югары бик югары (сайланма санитар кисүләр өчен)	10 кадәр 11-20 21-30 31-40 41-50	10 кадәр 11-20 21-30 31-40 41-50

№ п/п	Үзагач эзерлэу параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
		51-70	51-70
2.	Сайланма кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик майданы, га: ирекле-сайланма кисүлэр төркемле-сайланма кисүлэр тигез-эзлекле кисүлэр төркемле-эзлекле итеп кисүлэр полоса аша эзлекле итеп кисүлэр	25 15 15 10 5	50 30 30 25 15
3.	Тоташ кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик майданы, га: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		5 5 2,5 10 10
4.	Тоташ кисүлэр буенча дилэнкелэрнең чик киңлеге, м: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		50 50 100 100 100
5.	Тоташу вакытлары, ел: нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан торгызылгандагы имән үрентедән торгызылгандагы имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		4 4 4 4 2
6.	Дилэнкелэрнең киңлегендә 1 чм карата хисаплаганда кисеп ташланганнарның күләме 50 м кадәр 51-150 м кадәр 151-250 м кадәр 250 югары		4 артык түгел 3 артык түгел 2 артык түгел 1
7.	Түбәндәге майданлы дилэнкеләрдә төяү пунктлары буенча гомуми майдан: 10 гектардан артык, дилэнке майданыннан проценты: сайланма кисүләрдә тоташ кисүләрдә 10 га һәм аннан азрак: алга таба торгызу шарты белән тоташ кисүләрдә, га башта торгызу шарты белән тоташ кисүләрдә, га эзлекле кисүләрдә, га	3 артык түгел	3 артык түгел 5 артык түгел 0,40 кадәр 0,30 0,30

№ п/п	Үзагач эзерлэу параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1	2	3	4
	сайланма кисүлөрдө, га үзагачның сезонара запасларын булдыру өчен 10 гектардан артык, процент туфракка зыян салынып, процент	0,25	0,25 15 артык түгөл 3 артык түгөл
8.	Дилэнкедөгө сөйрэмэ жир трассаларының һәм юлларының, дилэнке майданынан процент майданы: сайланма кисүлөрдө тоташ кисүлөрдө күп операцияле техника кулланып	15 артык түгөл	15 артык түгөл 20 артык түгөл 30 кадәр

Өлгереп житмэгән урман утыртмалары арасында урнашкан, дилэнкеләрнең билгеләнгән күләмнәрен 1,5 тапкырдан да ким булмаган күләмдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысы белән кисүгә билгеләнә.

Аренда хокукларында яисә даими (вакыты чикләнмэгән) файдаланулы урман кишәрлекләрендәге урманнарда рациональ файдалануны, үзләренә әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы урман утыртмаларының табигый структурасын торгызуны һәм дәвам иттерүне тәмин итү максатларында аерым дилэнкеләрнең майданнары тоташ кисүләр барышында арттырылырга мөмкин, әмма 1,5 тапкырдан да артыграк күләмдә түгөл.

Дилэнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә хужалык буенча кыйммәтле токымнарның үрентеләрен саклаганда дилэнкеләргә теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә 2 ел билгеләү рөхсәт ителә.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләрнең тоташу вакытлары билгеләнми.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын 30 һәм аннан артыграк процентлы интенсивлык белән сайланма кискән вакытта дилэнкеләр тоташканда, алар өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисү дилэнкеләренә тоташып торганда, өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисүдәге кебек үк тоташу вакытлары билгеләнә.

2.1.6. Урман тибына карап кисү ысуллары һәм урман торгызу методлары

2.1.6 таблица

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Наратлы урман типлары												
1.	Ак мүкле наратлык (С бел.) ТУМ: А1, А0 Бонитет 3.(4). Кору наратлык	10С	Чүлле чүплек өслекләре	Аз күләмдә көлсу комсыл коры Гориз. А1 юк	Наратлы сирәк микротүбәнлекләрдә зәгыйфь.	Юк яки сирәк өянкелек, буяу куагы, артыш	Песи тәпичәсе, аю табаны сольбаш сарыкныкы, микротүбәнлекләрдә арчан	Тоташ болан мүгеннән, плевроциум Шребер таплары белән	Начар яки юк	Барлыкка килмиләр	Мүкле	ГАДИ УРТ. Л/к Е.з.
2.	Нарат жиләкле наратлык (С бр.) ТУМ: А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б 9С 1Б	Югар. рельеф тигез яисә азрак дулкынлы	Аз күләмдә алтынсу, комлы яңа туфрак - тирән комнар	Наратлы төркемле куе ышанычлы	Сирәк - миләш, эт шомырты артыш өянкелек	Төп фон - яхшы үсеш алган нарат жиләге, чәчбай, арчан, гади алтын камчы, плаун	Яшел мүк таплары белән, кайчакта мәйд. 40-50%ын каплай урыны белән лишайник	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каенлы Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
3.	Арчанлы наратлык (С вер.) ТУМ: А1, А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б	Сөзәк чүл таулыклары яки тигез югар. урыннар	Аз күләмдә көлсу комсыл коры яки яңа	Сирәк наратлы	Сирәк: артыш өянкелек	Арчан, нарат жиләге гади алтын камчы жир. чәчбай	Түбәндәге таплар белән: яшел мүкләр, кладонияләр яки юк	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каенлык чәчбайларныкы. Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
4.	Кара жиләкле наратлык	9С 1Б + Ос	Түбән. батынкы	Уртача һәм күп күләмдә көлсу	Сирәк, кайчак урт.	Сирәк, миләш	Кара жиләк, микроюгар.	Яшел мүкләр,	Канәгатьләндерерлек,	Каенлы Бонитет	Ак чәчәклы	ПР СР

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыктары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	(С ч.) ТУМ: А3 Бонитет: 2 (3) Дымлы наратлык		урыннар сөзәк. түб. өл. Микрорельефы калкулыклы яки дулк.	комсыл дымлы 1-2 м тирәнлектә глей билгеләре белән	куелькта, чыршылы, тәрәзәләрдә нарат, каен	эт шомырты, тал сирәгрәк артыш	нарат жиләге	микротүбән лекләрдә кәккүк житене, кайчак сфагнум	нарат һәм чыршы белән	2(3), Сирәк Ос бонитет 3(2)		Е.з Л/к
5.	Наратлык ала камышлы (С мол.) ТУМ: А3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы наратлык	8С 2Б + Е, Ос 1 ярустагы чыршы	Түбән. тиг. авырл. агым белән, тир. булм. түб. сөзәклек. чокырлары	Бик каты көлсү яисә торфлы-көлсү глей тамгалары белән	Сирәк, наратлы һәм каенлы чыршы катнашмалы	Сирәк: сынучан эт шомырты, көлсыман тал, миләш	Күе: молиния, кара жиләк, нарат жиләге, майник, седмичник, камышсыман чәчбай, кара абага, арчан	Уртача куелькта яки күе, кайчак сфагнум таплы	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Каенлы-ала камышлы һәм ак чәчәкلى-төрле-үләнле Бонитет 2, 3	Ак чәчәклы	ПР СР Е.в. Л/к
6.	Озын мүкле наратлык (С д.) ТУМ: А4 Бонитет: 3 (4) Дымлы наратлык	10С + Б берәм. Е	Яссы батынкылыклар сазлык буйлары, кайчак сөзәклекләренең түбән өлешләре, калкулыклы микрорельеф	Каты алтынсу, комлы, кайчак катл. бел. Ортштейн, кайчак торфлы дымлы якын урн. грунт сулары бел.	Сирәк наратлы һәм каен белән чыршы катнашмалы	Сирәк - тал, эт шомырты кайчак миләш	Кассандра, күк жиләк, түбәнекләрдә сазанак, мамыкбаш, калкулыкларда кара жиләк, мүк жиләге	Яшел мүкнең микроюгарылыкларында кәккүк житене, түбәнлекләрдә сфагнум	Канәгатьләндерерлек. Нарат, каен белән Янгыннардан соң каен белән	Каенлы Бонитет: 3 (4)	Озын мүкле (ак чәчәклы)	СР Е.в.
7.	Сфагнумлы наратлык (С сф) ТУМ: А5 Бонитет: 5 (4, 5а) Юеш наратлык	10С берәм. Б	Сазланган батынкылыклар Микрорельефы калкулыклы	Торфлы яисә торфлы-глейлы комлы, ком белән түшәлә торган Өсл. яисә 0,5 м кадәр тирәнлектә грунт сулары	Сирәк, наратлы	Юк яки талдан, сирәк	Чалгы саплары, акчыл, мамыкбаш, кассандра, мүк жиләге, күк жиләк, сазанак	Сфагнум, югарылыкларда кәккүк житене	Канәгатьләндерерлек нарат белән	Барлыкка килмиләр	Сфагнумлы	СР Е.в.

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
8.	Майниклы-нарат жыләкле наратлык (С м.бр.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	9С1Б-Ос, Е кайчак чыршыдан 2 ярус бар	Нәзберек югарылыклар, тигез яссылык, сөзәклекләр	Азрак алтынландырылган комлы, балчык кисәкчәкләре катнашында, комсыл, яңа	Чыршыдан 2 ярус булганда сирәк чыршылы. Чыршы ярусы булмаганда куе һәм уртача куелыктагы чыршылы	Сирәк артыш, миләш, сирәгрәк эт шомырты	Мүк жыләге, майник, урман чәчбае, кара абага, жир жыләге, яран. Кызыл бөрлегән, линнея, каеш яфрагы, солыбаш, золотарник, кара жыләк	Уртача һәм аз үскән, күпчел. яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек түгел Б тиз томалану аркасында	Каенлы Бонитет 1 (1а), Усаклы Бонитет 2 - 3	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
9.	Кара абагалы наратлык (С орл.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 – 2 Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б +Ос, Е	Тигез яссылык, сөзәклекләр, зур булмаган югарылыклар	Аз күләмдә алтынландырылган тузанлы-комлы яисә комсыл, яңа	Төркемле, наратлы һәм каенлы	Сирәк яисә урт. куелыкта - артыш, сынучан арчан, миләш, тал, өянкелек	Кара абага, камышсыман чәчбай, майник, чәчле ожика, кара жыләк, нарат жыләге	Яшел мүкләрнең сирәк таплары (гипнум, дикранум)	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Кара абагалы каенлык Бонитет: 1 (1а)	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
10.	Юкәлекле наратлык (С лпк.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б + Е + Ос	Тигез югарылыклы яссылык	Кәсле-көлсу комсыл яңа 1,5 м тирәндәге грунт сулары	Сирәк чыршылы	Урт. куелыкта яисә юкә күп булган куе, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртылы, кабар ағачлы	Ландыш, жир жыләге, тайтояк, каеш яфрагы, кара жыләк, күкебаш, сирәгрәк кара абага, мүк жыләге	Юкә яисә бик аз гына чагыла	Йомшак яфраклары алмашынып	Каенлы усаклы Бонитет 1, 2	Кыяклы	СР Л/к
11.	Наратлык үләнле (С тр.) ТУМ: В2 Бонитет 1 -	8С 2Б берәм. Ос, Е, Л һәм Е кайчак 0,1 кадәр	Сөзәклекләр һәм жиңелчә түбән төшкән тигезлекләр	Комсыл һәм балчыксыл кәсле-көлсу яңа һәм дымлы, әмма су агынтысыннан	Тәрәзәләрдә сирәк чыршылы нарат, каен, усак кайчак	Сирәк сынучан эт шомырты, миләш	Кара жыләк, мүк жыләге һәм мул үләнле, майник, кызыл бөрлегән, ландыш,	Яшел мүкләр һәм күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашынып	Каенлык 1 - 2(3). Усаклыклар 2 - 3	Кыяклы	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	2(3). Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык			башка	булмый.		седмичник, кара абага, линнея					
12.	Майниклы-кара жиләкле наратлык (С м.ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 1 (2) Дымлы чыршылык	1 ярус: 8С1Ос1Б 2 ярус: 10Е кайчак булмый.	Түбән төшкән тигез дулкынлы микрорельеф	Уртача көлсу комсыл, балчык катламнары белән	Чыршылы, гадәттә 2 яруска житә	Сирәк - артыш, миләш	Мул: кара жиләк, мүк жиләге, майник, кара бөрлегән, ландыш, талакдар, кара абага, линнея	Яшел мүкләр, күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашынып	Каенлы Бонитет: 3	Ак чөчәккы	ПР СР Е.3 Л/к
13.	Кара тирәкле-сфагнумлы наратлык (С ос.сф) ТУМ: В5 Бонитет: 4 Юеш катнаш наратлык	7С3Б берәм. Е чыршы түбән үсә торган мүк белән эленгән	Йомык сөзәк чокырлар һәм саз тирәләре, түмгәкле микрорельеф	Торфлы юеш	Юк яисә сулган чыршыдан, каеннан, нараттан	Юк яки сирәк - эт шомырты, зәңгәрсү, лапланд, озын тал, түмгәкләрдә артыш	Кара тирәклекләр, күк жиләк, сазлы агартма, мүк жиләге, саз бишьяфрак, чыккы үлән, гади вербейник, саз йогырты, кайчак калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	Сфагнумнан тоташ	Вақытлыча каенга алмашынып яки алмашынып чы. Янып бектән торфлы көекләр сазлана	Каенлы Бонитет: 4 – 5	Сфагнумлы Озын мүкле (ак чөчәккы)	СР Е.3
14.	Юкәле наратлык (С лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 - 1а (2) Яңа	7С1Е 1Б1Лп + Ос берәм. П юкә керергә мөмкин төп ясылыкка	Тигез югарылыклы ясылык һәм сөзәк тау битләре	Кәсле-аз күләмдә көлсу, жиңелчә балчыксыл кайчак тамгалы катламнар белән яки балчыксыл катламнарга яқын	Сирәк яки Е	Урт. куелыктагы яки куе юкә өстенлек итүче, аз күләмдә зелпе, миләш,	Ландыш, жир жиләге, кара жиләк, каеш яфрагы, урман чөчбае, сәрдә, тайтояк, йолдызак,	Юк яки бик сирәк яшел мүк чыбылдыгы ннан гайре	Канәгатьләндерерлек токымнарның каен һәм усакка алмашынуы белән	Юкәле, каенлы, усаклы Бонитет: 1 – 2	Кыяккы (сәрдәле)	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	чыршылык			урнашып		артыш, сирәгрәк кабар, эт шомырты, өрәнге	икеяфраклы келәнчел, күкебаш сирәк кара абага, нарат жиләге					
15.	Имәнле наратлык (С дуб) ТУМ:С2 Бонитет: 1 - 1а Яңа чыршылык	8С1Д1Б+Ос яки 1 ярус: 10С 2 ярус: Д һәм Лп дан	Болын өстендәге террасалар һәм биек урыннар	Чирәмле-аз күләмдә алтынсу комсыл яки балчыксыл	Имән, сирәк кенә нарат	Яхшы үскән, чикләвек куагы, балан, өрәнге, кабар агачы, юкә	Мул: Сәрдә, йолдызак, күкебаш, келәнчел, кыяклылар	Юк	Имән үрент. белән яки йомшак яфраклыларга алмашынып янартыла	Каенлы Бонитет: 1 – 2 Усаклы Бонитет: 2 – 1	Чикләвек куаклы (сәрдәле)	СР Л/к
16.	Кымызыклы наратлык (С к.) ТУМ: С3 Бонитет: 1 – 2 Дымлы чыршылык	7С1Е 1Б1Ос 1-5 берәм. Е һәм яфраклылар Кайчак Е дан 2 ярус	Тигез биек ясылык, гадәттә субүләрләрдә, кайчак чыбылдыклы иңкүлекләренң өске өлешләре	Кәсле-аз күләмдә көлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл	Урт. куельктагы чыршылы, ышанычлы тәрәзәләрдә нарат үсентеләре очрый	Сирәк, миләш, зелпе, эт шомырты, сирәк кабар агачы, чикләвек куагы, гөлжимеш	Сирәк яки урт. куельктагы Кымызык күп булган, майник, каеш яфрагы, кара жиләк, аз күләмдә урман чәчбае, кызыл бөрлегән, сәрдә, ландыш, тайтояк, каеш яфрагы	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклы токымнарга алмашынып, кайчак чыршы үрентесе хисабына	Каенлы Бонитет: 1 – 2 Усаклы Бонитет 1 - 1а Сирәк Е - 2	Кырлыганлы, эре яфраклы (Сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
17.	Елга буендагы наратлык (С пр.) ТУМ: В4, С4 Бонитет: 3 (2) Дымлы наратлык яки чыршылык	7С1Е 1Б1Ос	Елгаларга һәм елга буйларына таба сөзәклекләр	Кәсле-аз күләмдә көлсу, комлы һәм комсыл глей. билгеләре белән	Сирәк - чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Урт. куельктагы яки сирәк шомырт, карлыган, юкә	Мул - сәрдә, урман наратбашы, абага, тубылгы	Юк яки аз үскән кәккүк житене, калкулыкларда яшел мүкләр	Яфраклыларга алмашынып	Каенлы Бонитет 3	Тубылгылы	СР Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Чыршылы урман типлары												
18.	Нарат жиләкле наратлык (Е бр.) ТУМ: В2 Бонитет 6 2 - 3. Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	7Е2С 1Б 7Е2Б 1С	Яссы югарылыклар һәм яссы сөзәкләкләр	Уртача көлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл	Сирәк, төркөмле Чыршылы, кайчак нарат катнашмалы	Юк яки сирәк, миләш, артыш, эт шомырты	Нарат жиләге, кара жиләк, каеш яфрак, кызыл бөрлөгән, аеруча мул туфрактарда сирәк кымызлык, йолдызак, ландыш	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклыларга алмашынып нарат катнашмалы орлыклыктар булганда	Каенлы Бонитет: 1, 2; Усаклы Бонитет: 1 – 3	Чәчбай	СР ПР Л/к Е.3
19.	Кара жиләкле чыршылык (Е ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 2 (3) Дымлы чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос сель С һәм яфраклылар токомында 4 берәм. кадәр.	Түбәнәйгән тигезлекләр һәм калкулыкларның түбән өлешләре Микро рельеф дулкынлы һәм калкулыклы	Урт. алтынсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл еш кына гл. билгеләре белән	Сирәк һәм урт. куелыктагы чыршылы, төркөмле	Юк яки сирәк, миләш, эт шомырты	Кара жиләк, каеш яфрак, аеруча бай, С3 - С4 күчүче туфрактарда ландыш, микробиеклекләрдә кымызлык, йолдызак, нарат жиләге	Кәккүк житене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк өсләкләрендә яруслы мүк	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып	Усака Бонитет: 2 Каен Бонитет: 2, 1	Ак чәчәк	ПР СР Е.3 Л/к
20.	Чыршылык Озын мүкле (Е д.) ТУМ: В4 Бонитет: 3 (4) Дымлы катнаш наратлык	8Е2Б + катнашма белән С дан 4 берәм. кадәр.	Тигез түбән. урыннар, яссы чокырлар саз буйлары калкулыкларның түб. өл. чокырлар	Урт. алтынсу комсыл яки торфлы-алтынсу гл. гориз. белән. балчык түшәмле	Сирәк чыршылы	Сирәк: балан, тал, эт шомырты, артыш, кайчак булмый.	Шарсыман кыяк, урман наратбашы, каеш яфрак, сазанак, агартма, озын ак чәчәк, чәчбай, калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	Кәккүк житене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк калкулыкларында	Канәгатьләндерерлек алмашынып яфраклыларга	Каенлы усака Бонитет 3	Озын мүкле (ак чәчәк)	СР Е.3
21.	Сфагнумлы чыршылык (Е сф.)	8Е1С 1Б катнашма С, Б	Чокыр-чакырлы, тигез	Торфлы глейлы балчыксыл	Бик сирәк яки сирәк чыршылы,	Юк яки талдан, сирәк	Наратбаш, күк жиләк, кыяклылар,	Тоташ сфагнумнан, калкулыклар	Канәгатьләндерерлек, токомнар	Сирәк, каенлы-наратлы,	Сфагнумлы	СР Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсөп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештер утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	ТУМ: В5 Бонитет: 4, 5 (5а) Юеш катнаш наратлык	Тигез булмаган	түбәнлекләр, м/рельеф калкулыклы		тәрәзәләрдә каен, нарат катнашмасы		калкулыкларда кара жиләк, нарат жиләге	да кәккүк житене, сирәк яшел. Мүкләр	алмашынып Торфлары янып беткән көекләр, сазлыкка әверелдерәләр	Бонитет: 4		
22.	Юкәле Чыршылык (Е лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 – 2 Яңа чыршылык	6Е1П 1Б1Лп 1Ос юкә керергә мөмкин нарат чыбылдыгына	Тигез, жиңелчә югарылыклы, ясси сөзәклекләр	Уртача аз күләмдә көлсү, балчыксыл	Төркемле, чыршы, ак чыршы, кайчак усак һәм каен катнашында, тәрәзәләрдә, юкәнең куе чатыры булмаганда, 2 ярус тәшкил итә	Уртача куеыкта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар, балан, карлыган	Кин яфраклы үләннәр, сәрдә, кайчак кызыл бөрлегән, кымызлык, майник, абага, талакдар	Юкә яки аз күләмдә үсеш алган яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек нигездә наратка алмашынып, сирәк юкәгә	Усак, юкә Бонитет: 1 - 16	Кыяклы (сәрдәле)	ПР СР Е.3 Л/к
23.	Юкәлекле Чыршылык (Е лпк.) ТУМ: С2 Бонитет: 2 (1) Яңа чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос	Тигез жиңелчә югарылыклы	Кәслесулыккөлсү балчыксыл яңа	Төркемле, чыршы, кайчак каен һәм усак катнашмалы ак чыршы	Уртача куеыкта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы, балан	Кин үләнле үләннәр, кымызлык, күкебаш, сәрдә, абага, түбәнлекләрдә кара жиләк	Яшел мүкләр аз үсеш алган	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып	Каенлы усаклы Бонитет: 2 – 1	Кыяклы	ПР СР Е.3 Л/к
24.	Кымызыклы чыршылык (Е к.) ТУМ: С3 Бонитет 1.(2). Дымлы	7Е2Ос 1Б + П берәм. С, Лп	Бүлемтекләрдәге биеклекләр һәм ясси калкулыклар. М/рельеф жиңелчә	Уртача алтынсу балчыксыл, балчык белән түшәл торган	Сирәк чыршылы ак чыршы катнашында, юкәле кырыйларда	Сирәк - миләш, эт шомырты, бүре курысы, зелпе, юкә	Кымызлык, майник, абага, талакдар, себерке кыяк, сәрдә, таштояк, каеш яфрак;	Яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашыны	Каенлы усаклы Бонитет: 1 – 2	Эреүләнле, кырлыганлы, куралыклы	ПР СР Е.3 Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүләренң ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	чыршылык		дулкынлы		усак катнашмалы		сирәгрәк чәчбай, төркем-төркем кара жиләк		п, кайчакта - чыршы үсентеләре хисабына		(сәрдәле)	
25.	Чыршылы елга буендагы (Е пр.) ТУМ: С4 Бонитет: 3 (2) Дымлы чыршылык	7Е2Б 1Ол+Ос, Лп катнашмалы Л. 5 берәмл. кадәр. Чыршы	Елга, елгачык буйлары агымсулы дымланып торулы	Үләнле-алтынсу, торфлы-глейлы, балчыксыл яки комсыл	Сирәк, кайчак урт. куельктагы, төркемле Сирәк юкә, зирек катнашмалы	Урт. куельктагы яки сирәк шомырт, карлыган, миләш, юкә	Мул, тубылгы күпчелек тәшкитә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман наратбашы, зеленчук, бохар кынасы, себерке кыяк, кашыклык үлән	Юк яки аз үскән, кәккүк житене, сирәк сфагнум, калкулыклар да яшел мүкләр	Чыршы үрентеләре хисабына яки йомшак яфраклыларга алмашынып	Усаклы зирекле каенлы Бонитет: 1 – 3	Тубылгылы	ПР СР Е.з
26.	Чыршылык имәнле (Е имән) ТУМ: Д2, 3; С2, 3 Бонитет 1.(2). Яңа чыршылык	7Е1Д 2Ос+Б, Лп	Биекләндерелгән ясылык һәм жиңелчә таулыклар	Уртача һәм бик аз күләмдә көлсу, балчыксыл	Чыршы, имән, юкә, сирәк	Куе, чикләвек куагы, зелпе, кабар, юкә	Кин яфраклы үләннәр	Юк	Канәгат. йомшак яфраклыларга алмашынып яки үсенте хисабына	Каенлы усаклы Бонитет 1 - 2.	(Сәрдәле)	ПР СР Е.з Л/к
Имән утыртмалары												
27.	Имәнлек өрәңгеле-юкәле-сәрдәле яна (Д сн) ТУМ: Д2 Бонитет: 3 Яңа имәнлек	6Д2Ос 1Б1Лп	Биеклекләрдәге субүләр һәм яссы калкулыклар	Соры урман һәм кәсле-көлсу балчыксыл яки комсыл балчык белән түшәлә торган	Сирәк яисә урт. куельктагы, юкә, каен, имән, урыны белән өрәңге, корычагач	Урт. куелькта, миләш, чикләвек куагы, кагар агачы, юкә	Сәрдә, йолдызак, таштояк, сырмавык, кыңгырау чәчәк, ландыш, миләүшә, кашыклы абага күкебаш	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б Бонитет: 2 (1)	(Сәрдәле)	СР Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь ағачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28.	Имәнлек чыршылы-юкәле (д е. лп) ТУМ: Д3 Бонитет 3 Дымлы имәнлек	7Д 2Е 1Б+ Ос	Тигез	Соры урман жиңелчә-алтынсу, балчыксыл	Сирәк, имән, усак	Сирәк, чикләвек куагы, кабар ағачы	Сизелерлек мул, нигездә киң яфраклы үләннәр	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Лп, Б Ос, Е Бонитет 1 - 2.	Кырлыганлы	урт. Л/к
29.	Өрәнгеле-юкәле, абагалы имәнлек (д кл. п.) ТУМ: Д3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы имәнлек	8Д1Ос 1Б берәм. Лп, Кл, Вяз, Ил	Сөзәклекләрнең түбән өлеше	Соры урман уртача алтынсу, балчыксыл	Имәннән, каеннан, усактан, корычагачтан төркемле	Урт. куелькта, чикләвек куагы, кабар ағачы, балан, эт шомырты, шомырт, карлыган	Күе. Абага, сәрдә, таштояк, сырлавык, кырлы борчак, кымызлык, күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман кысыр тигәнәге, ике өйле, яран	Юк	Усакка, каенга һәм юкәгә алмашка	Лп, Кл, Б, Ос Бонитет 1 - 2.	Тубылгылы	СР Л/к
30.	Тугайлы тубылгылы имәнлек (Д пмт.) ТУМ: Д4 Бонитет: 3 (2) Дымлы имәнлек	6Д 2Б 2Ос +Е, Лп	Елга үзәннәре	Кәсле-болынлы балчыксыл	Сирәк яки урт. куельктагы, имән, каен, усак	Сирәк, яки урт. куельктагы - эт шомырты, шомырт, тал, зелпе, гөлжимеш карлыган	Киң яфраклы үләннәр: себерке кыяк, абага, тубылгы, кычыткан, сәрдә, яран, казаяк, кысыр тигәнәк	Юк	Канәгатьләндерерлек, имән һәм йомшак яфраклы токымнарның яшь ағачлары белән	К. зирек, каенлы-усаклы Бонитет 1 - 3.	Кыяклы	СР Е.з
Чыршылы урман типлары												
31.	Кыяклы каенлык (Б ос.) ТУМ: С4	Каен нарат һәм чыршы катнашында	Тигез түбәнләндерелгән индүлекләр	Торфлы-глейлы балчыксыл, ләмле - торфлы	Сирәк, зирек, каен	Сирәк талдан, эт шомыртыннан	Кыяклылар, бишьяфрак, тавык үләне, тубылгы	Сфагнум, кәккүк житене, югарылыклар	Каен һәм зирек яшь ағачлары белән	Зирекле Бонитет 4 – 5	Кыяклы	СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыктары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Житештерү утыртмалары	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Бонитет: 4, 5 Дымлы чыршылык		Һәм калкулыклы өслекле сазланган елга үзәннәре					рда яшел мүкләр				
Кара зирекле урман типлары												
32.	Зиреклек (Зир.) ТУМ: С5, Д5 Бонитет 2 (3,1). Юеш зиреклек (торф катламы һәм сазлыктар булмаганда, бонитет 1)	7Олч 3Б +Ос катнашма Б һәм Ос төрле, кайчак юк	Сазланган тугайлар һәм акрын агучы су агынтысы белән саз тирәләре	Ләмле-торфлы кәсле-көлсу, глейлы, балчыксыл, 10 см кадәр торф катламы яки бөтенләй юк	Сирәк - зирек, кайчак каент һәм усак катнашмалы	Сирәк - тал, кайчак шомырт, карлыган, юкә	Бишьяфрак, тавык үләне, тубылгы, күрән, югарылыктарда сәрдә, кашыкчык үлән, абага, кычыткан очрый	Юк	Зирек, каен һәм усак шытымнар ы белән	Сирәк каенлы Бонитет 2.(3).	Кыяклы	СР Е.3
Тал утыртмалары урманнарының типлары												
33.	Тугайлыктагы таллык (Т пм.) ТУМ В3 Бонитет 3 - 4(2). Тугайлык	10 Ив	Елгалы һәм елгачыклы тугайлыктар	Төрле механик составлы	Юк	Юк	Сирәк болын үләнле	Юк	Канәгатьлә ндерерлек, яшь тал куаклары булган	Барлыкка килми	Тубылгылы	СР Е.3
Антропоген урман типлары												
34.	Киптерелгән наратлык (Ст. ос.) ТУМ: А2 - А4 В1 - В3 Бонитет 3 - 4.	9С1Б + Ос	Киптерелгән торфлыктар	Торфлы-глейлы	Наратлы сирәк	Сирәк - тал эт шомырты	Кассандра, түбәнлекләрдә сазанак, калкулыкларда кара жиләк, мүк жиләге	Көккүк житене, микроюгары лыктарда яшел мүкләр	Канәгатьлә ндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Билгеле түгел	Тубылгылы	СР Е.3

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары бонитет классы	Утыртмаларн ың уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлык лары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылу ы	Житештер ү утыртмала ры	Кисү тибы	Кисүлә рнең ысулы урман торгыз у ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Торфлык киптерелгән											
35.	Киптерелгән каенлык (Б т.ос.) ТУМ: С2 - С4 Бонитет: 2-3 (4) Киптерелгән торфлык	762Ос 1С + Ол	Киптерелгән торфлыклар	Торфлы-глейлы	Нарат сирәк	Тал, эт шомырты, балан	Кара жиләктән, мамыкбаштан, кыяктан, куян йоныннан, ярышниктан сирәкләнгән	Кәккүк житене	Каен белән канәгатьлә ндерерлек	Билгеле түгел	Тубылгыл ы	СР Л/к

2.1.7. Үзагач эзерләү буенча урманнардаң файдалану вакытлары һәм башка мәгълүматлар

Урман утырмаларын һәр диләнкедә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу урман кишәрлеген үзагач эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан, урман декларациясе нигезендә декларацияләнүче чор башланган көннән 12 ай эчендә, яисә үзагачны урман утыртмаларын сату-алу килешүе нигезендә эзерләгән очракта, – урман утыртмаларын сату-алу килешүендә билгеләнгән вакыт эчендә башкарыла.

Урман утыртмаларын кисүнең, үзагач саклауның һәм алып чыгуның әлеге пунктта күрсәтелгән вакытларын озынайту күрсәтелгән таләпләрне үз вакытында үтәүгә юл калдырмаган начар һава шартлары барлыкка килгән очракта рөхсәт ителә.

Урман утыртмаларын кисүнең, үзагач саклауның һәм алып чыгуның вакытлары урманнан файдаланучы затның язмага гаризасы буенча, вәкаләтле орган тарафыннан 12 айдан да артмаган күләмдә арттырылырга мөмкин.

Үзагач эзерләгәндә:

а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;

б) диләнке чикләрендә урман утыртмаларын, үсемчелек катлавын һәм туфрактарны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка калдыктар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларны, күперләргә һәм агач кисеп салынган юлларны, һәм шулай ук киптерүче челтәргә, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмәләргә, елгаларны саклау мөһим;

г) өемнәргә (кисеп ташланган һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) һәм кисеп ташланган асылынып төшкән агачларны калдыру, саклап калынырга тиешле яшь агачны зарарлау яисә бетерү тыела.

д) чик, квартал, диләнке һәм башка баганаларны һәм агачлардагы һәм агач төпләрендәгә билгеләргә, ярлыктарны һәм номерларны бетерү яисә зарарлау тыела;

е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенәң Үзагач эзерләү кагыйдәләргә һәм урман законнары нигезендә сакланьрга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганактарын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамланганнан соң үзагач эзерләү, һәм шулай ук файдалану хокукы туктатылганнан соң яисә тәмамланганнан соң үзагач эзерләү рөхсәт ителми;

з) билгеләнгән вакытка (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) үзагачны алып чыкмыйча диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;

и) диләнке эшләп чыгаруның технологик картасында каралмаган урыннарда үзагач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;

к) диләнке чистарту буенча эшләргә үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;

л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала туфрактарның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;

Үзагач эзерләгәндә Россия Федерациясә Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләргә сакланьрга тиешле.

Исемлегә "Үзагачын эзерләү тыелган агачларның һәм куаклыктарның төрләргә (токымнары) исемлеген раслау турында" 05.12.2011 ел, №513 Рослесхоз

боерыгы белән расланган агач һәм куаклыктар төрлөрөннән (токимнарыннан) үзагач эзерләү рөхсәт ителми.

Урманнарның биотөрлелеген арттыру максатларында үзагач эзерләгәндә диләнкеләрдә теләсә кайсы яруста аерым кыйммәтле һәм алар төркемендәге агачлар (карт агачлар, куышлы, кош оялары булган, һәм шулай ук оя кору һәм вак жанварларга качу урыны һ.б. өчен яраклы агачлар) сакланьрга мөмкин.

Үзагач эзерләү максатларында урман кишәрлеге майданының кисү өчен билгеләнгән өлеше (алга таба – диләнке) аерып алына, һәм шулай ук урман утыртмаларының сан һәм сыйфат сыйфатламалары һәм эзерләүгә тиешле үзагачның күләмен билгеләүче таксация ясала. Диләнкеләрне аерып алганда жирлектә диләнкеләрнең чикләре билгеләнә һәм тамгалана, сайланма кисүләрдә киселергә тиешле агачлар билгеләнә.

Диләнке аерып алу һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан башкарыла:

- урман кишәрлекләре арендасы килешүләре нигезендә үзагач эзерләүче гражданныр һәм юридик затлар;

- аларга даими (озак вакытлы) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә үзагач эзерләүче федераль дәүләт учреждениеләре;

- Россия Федерациясе Урман кодексының 82-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, урман утыртмаларын сату-алу килешүләре нигезендә үзагач эзерләү өчен гражданныр һәм юридик затлар.

Кисүләрнең төрле формаларында диләнкеләрне аерып алу урман кварталы кысаларында, кагыйдә буларак, карсыз чорда башкарыла. Урмантаксация бүлендекләре тулысынча кисүгә юнәлдерелә, әгәр дә аларның майданы Үзагач эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән диләнкеләрнең чик күләмнәрен артып китмәсә.

Эксплуатация урманнарындагы өлгергән, картайган урман утыртмаларын кискәндә диләнкегә урман таксациясе бүлемтекләре кысаларында гомуми майданы 3 гектардан артып китмәүче өлгергән һәм картайган урман бүлендекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында кисүгә өлгергән урман утыртмаларын бер үк вакытта берничә катнаш урман таксацияләү бүлемтеге бирелергә мөмкин, әмма аларның суммар майданы, урман утыртмаларының иң күп токымы өчен билгеләнгән диләнке зурлыгыннан артмаска тиеш.

Урман үсентеләрен кисүләр сайланма кисүләр яки тоташ кисүләр рәвешендә башкарыла.

Сайланма кисүләр тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә агачларның һәм куакларның бер өлешен кисүдән гыйбарәт (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 2 өлеше).

Аерым агачлар һәм куаклар яисә агачларның һәм куакларның төркемнәре урманнары торгызу өчен саклап калдырылып, тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кисү тоташ кисүләр дип атала (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 3 өлеше)

Үзагач эзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр әлеге урман кишәрлекләрендә урманнары торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселүче агачларның холкына һәм кисүләрнең технологиясенә карап, Урманчылыкта өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең түбәндәге төрләрә башкарылырга мөмкин: ирекле-сайланма, төркемле-сайланма, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), полоса аша эзлекле, озаклап-эзлекле кисүләр.

Ирекле-сайланма кисүләрдә майдан буйлап тигез рәвештә беренче чиратта зарарланган, картайган, акрын үсүче өлгергән агачлар киселә, әмма бу чакта агач токымнарын торгызу тәмин ителергә, урманның яклау һәм мохит барлыкка китерү сыйфатлары сакланырга тиеш. Әлеге кисүләрдән соң аяк өсли агачларның тулылыгы 0,5тән түбәнрәк булмаска тиеш.

Төркемле-сайланма кисүләр төркемле-төрле яшьтә булган урман утыртмаларына карата башкарыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар, урман диләнкесендә урнашуларына карап, төркем-төркем киселә. Киселүче төркемнәрнең майданы 0,01дән 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-эзлекле кисүләрдә бер үк яшь классындагы аяк өсли агачлар диләнкедә икенче ярустагы урман утыртмаларын һәм шытып чыккан утыртмаларны кисү барышында башлангыч яисә юлдаш урманнарны торгызуны тәмин итеп, тигез генә сирәкләү юлы белән берничә мәртәбә башкарыла. Тигез-эзлекле кисүләр шулай ук яшәү көче басымчакланган шытып чыккан үсентеләре биек һәм уртача тулылыктагы, өлгерү дәрәжәсе төрле булган, агач токымнары белән барлыкка китерелгән аяк өсли агачларда, катнаш урман утыртмаларында (ылыслы-яфраклы, усаклы-каенлы һ.б.) башкарыла.

Кисүләрне беренче тапкыр башкарганда аяк өсли агачларның тулылыгы 0,5 кадәр кими. Үсентеләр булмаганда яисә аларны барлыкка китерү өчен яшь үсентеләр житәрлек булмаганда, тиешле үсеш шартларында тигез-эзлекле кисүләр вакытында урманны торгызуга ярдәм чаралары башкарыла.

Оя-оя үсентеләр булган урыннарда ике яшь классы дэвамьнда шытып чыгучы агачлар төркем-төркем (чокыр-чокыр) берничә мәртәбә киселә (шулай ук аларның тагын шытып чугылары тәмин ителә) торган төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр) кисүләрдә бер үк яшьтәге урман утыртмаларында яшь үсентеләр төркемләп урнаштырыла. Өлгергән агачларны кисү эзлекле итеп, 30-40 ел дэвамьнда оя-оя үсентеләр булган урыннарда 0,01дән алып 1,0 гектарга кадәрге майданнарда (чокырларда) 3-5 тапкыр башкарыла.

Озаклап-эзлекле итеп кисүләр, әлеге шартларда тотрыклы булып кала торган, өлгереп житмэгән, эксплуатация күләмнәренә житкән агачлар өлешен икенче алымга калдырып, ике тапкырда төрле яшьтәге урман утыртмаларында башкарыла. Беренче тапкырдан соң аерым тулылык куе төстәге ылыслы урманнарда 0,5 һәм ачык төстәге ылыслы урман утыртмаларында 0,4 тән ким булмаска тиеш. Кисү алымнарын кабатлау чоры – 30-40 елдан соң.

Полоса аша акрынлап кисүләрне уздырганда агач биеклегеннән артмаган киңлектәге билгеле бер тәртиптә чиратлаша торган полосаларда бер яшь классындагы агачлар дүрт тапкырда киселә, ә имәнлекләрдә - киләчәктә имәннең урман культураларын агачның икеләтелгән биеклегендә булдыру шарты белән киселә. Кисүнең мондый төре бер үк яшьтәге жилгә чыдам, яхшы дренажланган туфракта үсүче (беренче чиратта йомшак яфраклыларда, кыйммәтле токымнарның икенче ярусы һәм яшь үсентеләр булган) урман үсентеләренә карата башкарыла.

Полоса аша кисүләр кискән вакытта тотрыклылыгын югалтучы агачларга карата кулланылмый.

Тигез-эзлекле, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), кара полосалы эзлекле, озак итеп-эзлекле кисүләрнең соңгысы бары тик диләнкедә яшәргә яраклы, урман утыртмаларын формалаштыруны тәмин итә алырдай йомык яшь урманны формалаштырганнан соң гына башкарыла.

Кисү башкарылган урыннарны кисенте калдыкларыннан чистарту үзагач әзерләү белән берлектә башкарыла.

2.2. Урманнардан чәер әзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны чәер әзерләү өчен файдалану РФ УК 31 статьясы, 24.01.2012 ел, №23 Рослесхоз боеерыгы белән расланган Чәер әзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Чәер әзерләү ылыслы үсентеләрнең кайрыларына кирт салу, чәерне саклау һәм аны урманнан читкә чыгару рәвешендәге эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Гражданнар, юридик затлар чәер әзерләүне урман кишәрлеге арендасы килешүе нигезендә гамәлгә ашыра.

Урман кишәрлеге арендасы килешүе 10 елдан 49 елга кадәр вакытка төзелә.

Чәер әзерләү үзагач әзерләүгә билгеләнгән урманнарда башкарыла.

Кирт салуга өлгергән һәм картайган урман утыртмалары тапшырыла:

- I - IV бонитет класслы нарат утыртмалары;
- I - III бонитет класслы чыршы утыртмалары;
- I - III бонитет класслы карагай утыртмалары;
- I - III бонитет класслы урта яшьле, өлгереп килүче һәм өлгергән ак чыршы утыртмалары.

Кирт салуга яраклы дип сәламәт, сизелерлек житешсезлекләре булмаган түбәндәге диаметрлы кәүсәле агачлар санала: 20 см һәм аннан артмаган наратлар һәм карагайлар, 24 см һәм аннан артмаган чыршылар.

Сәламәт, кәүсәсенә диаметры 16 сантиметрдан алып 20 сантиметрга кадәр булган нарат һәм карагай агачлары кирт салу өчен кисәренә кимендә 2 ел кала тәкъдим ителергә мөмкин.

Түбәндәгеләргә кирт салу тыела:

- аларны бетергәнчегә хәтле зарарлы организмнар чыганакларындагы урман утыртмаларына;

- урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына;

- Россия Федерациясе законнары нигезендә үзагач әзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына;

- даими диләнке кишәрлекләрендә, урман-орлыклык плантацияләрендә, генетик резервацияләрдә урнашкан урман утыртмаларына, һәм шулай ук полюс агачларына, орлыклыкларга, орлык чәчәклекләренә һәм полосаларына.

Кирт салуга түбәндәгеләр жәлеп ителергә мөмкин:

- агачлар составында урман утыртмаларындагы гомуми үзагач запасының 40 процентыннан азрак нарат катнашмалы урман утыртмалары;
- сазлыклы туфраклардагы IV бонитет класслы һәм V бонитет класслы нарат утыртмалары;
- наратлы аралыклар;
- үз билгеләнешен үтэгән нарат орлыклыклары, орлыклык полосалары һәм чәчәклекләре;
- сайланма кисүгә билгеләнгән нарат агачлары;
- 2 - 3 гектарга кадәр майдан биләүче урман утыртмалары.

Кирт салуның 10-15 еллык вакытын тәшкил итәрлек өлгергән һәм картайган нарат утыртмалары житеп бетмәгәндә, өлгереп килүче, кирт салганнан соң кисү яшенә житәчәк һәм кисүгә билгеләнәчәк агачларга кирт салу рөхсәт ителә.

2.2.1. Агачларга кирт салу фонды

Урманчылыкта агачларга кирт салу каралмаган. (2.2.1 таблица).

2.2.1 таблица

Агачларга кирт салу фонды

мәйданы, га

№ п/п	Күрсәткечләр	Кирт салу		
		урманнарның максатчан билгеләнеше		
		Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары	Жәмгысе
1	2	3	4	5
1.	Кирт салуга яраклы булган өлгергән һәм картайган утыртмалар барлыгы:	-	-	-
1.1	Алардан:	-	-	-
	- кирт салуга жәлеп ителмәгән	-	-	-
	- кирт салу буенча отышлы түгел			
2.	Кирт салу буенча ел саен алына торган күләм	-	-	-

2.2.2. Кирт салу төрләре

Кирт салу төрләре:

- гади кирт салу
- А һәм Б төркемнәренә караган чәер чыгару стимуляторлары белән кирт салу
- хлорлы известь белән кирт салу
- күкерт кислотасы белән кирт салу

2.2.2 таблица

Кирт салу төрләре

Кирт салу төрләре, стимулятор	Кирт салу категорияләре
1	2
Гади кирт салу	I, II, III

Кирт салу төрлөрө, стимулятор	Кирт салу категориялөрө
1	2
А һәм Б төркөмнөрөнө караган чәер чыгару стимуляторлары белән кирт салу	I, II, III
Хлорлы известь белән кирт салу	I, II
Күкерт кислотасы белән кирт салу	
50% лы куертылган эчкелтем белән	I
75% лы куертылган эчкелтем белән	II

2.2.3. Агачтагы каррлар күлөмө һәм, агачның диаметрына карап, каррлар арасындагы каешлар киңлегө

Төрлө категориядәгө кирт салу өчөн агач кәүсәләрендәгө каррлар арасында каешларның гомуми киңлегө һәм каррлар күлөмө 2.2.3.1 таблицадә китерелгән

2.2.3.1 таблица

Төрлө категориядәгө кирт салу өчөн агач кәүсәләрендәгө каррлар арасында каешларның гомуми киңлегө һәм каррлар күлөмө

Агач кәүсәсенөң 1,3 метр биеклектәгө диаметры, см	I категория		II категория		III категория	
	агач кәүсәсендәгө каррлар саны, данә	каррлар арасындагы каешларның гомуми киңлегө, см	агач кәүсәсендәгө каррлар саны, данә	каррлар арасындагы каешларның гомуми киңлегө, см	агач кәүсәсендәгө каррлар саны, данә	каррлар арасындагы каешларның гомуми киңлегө, см
1	2	3	4	5	6	7
20	1	20	1	30	-	-
24	1-2	20	1-2	30	-	-
28	1-2	20	1-2	30	1	28
32	1-2	20	1-2	32	1	32
36	1-2	20	1-2	36	1	36
40	1-2	24	1-2	40	1	40
44	2	24	2	44	1	44
48	2	24	2	48	1	48
52	2	30	2	52	1	52
56	2	30	2	56	1	56
60	2	30	2	60	1	60
60 артык	2-3	40	2-3	Агач кәүсәсенөң диаметрына тигез	2	Агач кәүсәсенөң 1/2 диаметрына тигез

Күкерт кислотасы ярдәмендә кирт салганда чәер чыгару стимуляторы буларак каррлар арасындагы каеш киңлегө 4 см га арта.

Урман утыртмаларын соңгы тапкыр кисү елында бер карр арасындагы каешны 10 см дан ким булмаган киңлектә калдырып, кирт салу рөхсәт ителә.

Каррлар агач кәүсәсө буйлап тигез урнаша. Әгәр дә каррларны тигез итеп урнаштыру мөмкин булмаса, каррлар арасындагы каешның минималь киңлегө 10

см дан ким булмаска тиеш. Каррлар арасындагы каешлар агачның бары тик сәламәт өлешендә генә урнаштырылырга тиеш.

15 таблицада күрсәтелгәннәргә карата каррлар арасындагы каешларның билгеләнгән гомуми киңлеген яки каррларның киңлеген киметү рөхсәт ителми.

Нарат урман утыртмаларына кирт салганда чәер чыгару стимуляторларын файдаланырга рөхсәт ителә. Бер кирт салу чоры дәвамында бер үк агачларда чәер чыгаруның төрле стимуляторларын файдалану рөхсәт ителми.

Чәер чыгару буенча барлык стимуляторлар актив матдәләрнең һәм аларның төрле концентраттагы катнашмаларының судагы эретмәсә рәвешендә кулланыла. Хлорлы известь паста рәвешендә кулланыла. Күкерт кислотасы сыек хәлдә, капрон яисә каолин белән куертылып кулланыла.

Чәер чыгару стимуляторлары аларны куллану буенча күрсәтмәләргә катгый нигезләнеп кулланылырга тиеш.

Сазланган туфрактарда үсеп киткән нарат урман утыртмаларына һәм зәгыйфьләнгән нарат урман утыртмаларына кирт салганда күкерт кислотасын куллану рөхсәт ителми.

Күкерт кислотасы ярдәмендә кирт салынучы нарат урман утыртмалары кирт салу вакыты узу белән кисүгә тапшырылырга тиешле.

Күкерт кислотасы белән кирт салганда беренче һәм һәр кирт салу чорында 3-4 мм тирәнлектә күкерт кислотасын кулланмыйча гына саклык кисемнәре ясалырга тиеш.

Туктатып торунуң, яңарту адымының, яңарту һәм буразна тирәнлекләренең мөмкин булган чик күрсәткечләре 2.2.3.2 таблицада күрсәтелгән.

2.2.3.2 таблица

Туктатып торунуң, яңарту адымының, яңарту һәм буразна тирәнлекләренең мөмкин булган чик күрсәткечләре

Кирт салу төре, стимулятор	Кирт салу категориясе	Туктатып тору кимендә, тәүлек	Яңарту адымы артмаган, мм	Яңарту тирәнлеген артмаган, мм	Буразна тирәнлеген артмаган, мм
1	2	3	4	5	6
Гади кирт салу	I	2	15	6	8
	II-III	3	15	4	6
А һәм Б төркемнәренә караган чәер чыгару стимуляторлары белән кирт салу	I	3	20	4	6
	II-III	4		4	6
Хлорлы известь белән кирт салу	I	7	30	4	6
	II	10	40	4	6
Күкерт кислотасы белән кирт салу 50% лы куертылган каолин белән 75% лы куертылган каолин белән	I	7	40	2	3
	II	14	50	2	3

Сайланма кисүләргә билгеләнгән нарат урман утыртмаларына беренче кисүгә кабул ителгәнче 5 ел алдан кирт салына. Нарат урман утыртмаларына кирт

салу озынлыгы кисүләр арасындагы чор озынлыга бәйле, әмма 15 елдан артып китә алмый.

Сайланма киселергә тиешле төрле яшьле нарат урман утыртмаларында беренче кисүгә кадәр 10 ел алдан кирт салынырга тиеш. Шул ук вакытта беренче кабул итүдә киселергә тиешле агачларга гына кирт салынырга тиеш.

2.2.4. Урманнарны чәер эзерләү өчен файдалану вакытлары

Урман нарат утыртмаларына кирт салу вакыты 15 елдан артмаска тиеш.

Кирт салу озынлыгына һәм нарат урман утыртмаларының кисүгә тапшырылу вакыты житүгә карап, кирт салу өч категория буенча башкарыла:

I категория буенча – 1-3 елдан соң киселергә тиешле нарат урман утыртмаларына;

II категория буенча – 4-10 елдан соң киселергә тиешле нарат урман утыртмаларына;

III категория буенча – 11-15 елдан соң киселергә тиешле нарат урман утыртмаларына.

Категорияләр буенча кирт салу озынлыгы 2.2.4 таблицада китерелгән.

2.2.4 таблица

Кирт салу озынлыгы

Кирт салу вакыты, ел	Кирт салу чоры, эксплуатация башыннан бирле үткән еллар	Кирт салу вакыты, ел	Кирт салу категориясе
1	2	3	4
15	1 дән 5 буйлап	5	III
	6 дан 12 буйлап	7	II
	13 дән 15 буйлап	3	I
10	1 дән 7 буйлап	7	II
	8 дән 10 буйлап	3	I

Нарат урман утыртмалары бер категориядән икенчесенә күчкәндә кирт салуның технологик параметрлары үзгәрә.

2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану РФ УК 32 ст. һәм "Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №512 Рослесхоз боерыгы, "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22.05.2008 ел, №22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы белән Регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуңа охшаш урман ресурслары керә.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу гражданныр, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, һәм шулай ук гражданныр тарафыннан - шәхси кирәк-яраклар өчен башкарыла.

Эшқуарлык эшчәнлегә максатларында агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлегә арендасы килешүе нигезендә башкарыла.

Урман кишәрлегә арендасы килешүе 10 елдан 49 елга кадәр вакытка төзелә.

Үз кирәк-яракларың өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу ирекле һәм бушлай башкарыла.

Аларның чикләрендә урманнарда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу рәхсәт ителгән кварталлар исемлегә 1.2 таблицада күрсәтелгән.

Урман кишәрлегә арендасы килешүе яки урман утыртмаларын сату-алу килешүе буенча үзагач эзерләгәндә кисүдән калган агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өстәмә килешү төзүне таләп итми һәм урманнан файдалануның аерым төре булып саналмый.

Россия Федерациясә Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, "Наркотик һәм психотроп матдәләр турында" 08.01.1998 ел, №3-ФЗ Федераль закон нигезендә наркотик матдәләр булып саналучы, һәм шулай ук алардан үзагач эзерләү рәхсәт ителми торган агач һәм куак төрләре (токимнары) исемлегенә кертелгән үсемлек төрләрен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу буенча куллану тыела.

Урман кишәрлекләрен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданныр һәм юридик затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнарда аренда килешүе шартлары нигезендә файдаланырга;
- урман инфраструктурасын булдырырга (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);
- бирелгән урман кишәрлекләрендә әвеслекләр һәм башка вакытлы төзелмәләр урнаштырырга;
- аларны гамәлгә ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәгән башка хокукларга ия булырга.

Урман кишәрлекләрен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданныр һәм юридик затлар түбәндәгеләрне бурычлы:

- урманнарны үзләштерү проектын төзәргә;
- урманнарда урманнарны үзләштерү проекты һәм әлегә урман хужалыгы регламенты нигезендә файдаланырга;
- урман кишәрлегә арендасы килешүе шартларын үтәргә;
- гражданнырның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зарар китерүгә юл куймаска;
- урманнарда туфрақ эрозиясен булдырмый торган, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, һәм шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынтыны булдырмый торган яисә чикли торган ысуллар ярдәмендә файдаланырга;
- урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, һәм шулай ук урманнарны карап тоту кагыйдәләрен үтәргә;

- урманнарда санитар иминлек булдыру максатларында санитар-сәламәтләнדרү чараларын башкарырга (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычраклардан һәм башка тискәре йогынтылардан чистартырга);

- ел саен урман декларациясе тапшырырга;

- квартал саен тапшырыла торган 1-ВЛ, 1-ОЗЛ һәм 1-ИЛ хисапларын тапшырырга;

- Россия Федерациясе законнары белән каралган башка йөкләмәләргә үтәргә.

2.3.1. Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын аларның төрләре буенча әзерләү һәм жыеп алу өчен файдалануның нормативлары (ел саен мөмкин булган күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм жыеп алу буенча урманнарда рөхсәтле файдалануның ел саен мөмкин булган күләмнәре 2.3.1.1 таблицада китерелгән.

2.3.1.1 таблица

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү буенча урманнарда рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган әзерлек күләме
1	2	3	4
1.	Каен тузы	т	9,5
2.	Агачларның кайрысы, мунчала	т	3973
3.	Озын корыган ботак	т	6,1
4.	Ботак азык (каег, юкә, усак)	т	5,8
5.	Чыршы һәм нарат ботаклары (нарат)	т	-
6.	Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары	мең данә	-
7.	Мунчала	т	0,8

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе бар (Сударев һәм б. 1991 ел), аларның нигезендә ресурслар 3 төркемгә бүлгәләнә, алар барлыкка килү (әзерләү) урыны, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) ысулы, файдалану холкы белән аерылалар (2.3.1.2 таблица).

2.3.1.2 таблица

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
1	2
Агач биомассасы компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Агач нигезендә 3 см артык юанлыктагы кәүсәдән чыгучы агачланган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
1	2
Нечкә ботаклар	Агач нигезендә 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгуучы агачланмаган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84
Агачларның яшел өлеше	Ылыслар, яфраклар, бөреләр һәм агач-куак үсемләренең агачланмаган үрентеләре, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре жиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы - нигезендә 1 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым кайрылары	Үзагачны каплаучы кәүсәнең, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84
Нарат, башка токымнарның түмәр үзагачы	Сәнәгать эшкәртүе һәм ягулык рәвешендә куллану өчен билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	Агачларның 4 см кадәрге юанлыкта нечкә кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79.
Урманнардан исән чакта файдалану ресурслары	
Чәер	Сумалалы матдә, ылыслы агачларны жәрэхәтлөгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (каткан) чәер - түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртлөгәндә бүленеп чыгуучы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда бүленеп чыга, ТУ 13-284-80
Башка урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Жиһаз үрү, эзерләү өчен (ТУ56-44-86), дуплау матдәләрен (ГОСТ 6663-74) эзерләү өчен кулланылуучы агач-куак токымнары үсентеләре һ.б.ш.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган үзагачның 1000 м³ карата агач булмаган урман ресурсларыннан беренчел алынган продукцияне хисаплау мисалы 2.3.1.3 таблицада китерелгән.

2.3.1.3 таблица

Алып чыгылган үзагачның 1000 м³ алынган агач булмаган беренчел продукция (хисаплау мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Табиғый чагылыштагы нормативлар, м ³		Беренчел продукция	Продукция берәмлеген ә карата чимал тотылу нормасы	Ресурслардан табиғый чагылыштагы продукциянең чагыштырмача күләме, %	
	калдыклар барлыкка килүдән (потенциаль ресурслар)	кулланырга яраклы (икътисади яктан мөмкин булган ресурслар)			потенциаль	икътисади яктан мөмкин булган
1	2	3	4	5	6	7

Агач булмаган урман ресурстары	Табиғый чагылыштағы нормативлар, м3		Беренчел продукция	Продукция берэмлеген э карата чимал тотылу нормасы	Ресурстардан табиғый чагылыштағы продукциянең чагыштырмача күләме, %	
	калдыктар барлыкка килүдән (потенциаль ресурстар)	кулланырга яраклы (икътисади яктан мөмкин булган ресурстар)			потенциаль	икътисади яктан мөмкин булган
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м3	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеллеге, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайры	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Агач төпләре	30	15	Нарат агачы төбе, т	5,4	5,6	2,8
Озын корыган ботак	110	77	Төрле токымлы һәм озынлыктагы корыган ботаклар, м3	1,1	100,0	70,0

Агачның яшел өлеше – яңа көе азык (ботаказык) яки терлекчелек өчен витаминлы азык продуктлары эзерләү буенча чимал сыйфатында кулланылучы ылыслар, яфраклар (бөреләр) һәм төрле агач һәм куак токымнарының 0,8 см кадәр диаметрлы агачланмаган ботаклары (үсентеләре).

Техник яшеллек – агачның яшел өлешенең эшкәртү өчен кулланылучы масса өлеше. Агач яшеллегенең гомуми массасыннан наратта ул 35%, чыршыда – 50%, каенда – 20 % тәшкил итә.

Ылыслы яшеллек запасларын билгеләү. Агач яшеллеген эзерләү агачларны кисү нәтижәсендә аударылган барлык яшь төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Агач яшеллеген диаметры ($d=1,3$ м) кимендә 18 см булган үсеп утыручы өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенең 30% озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән эзерләү рөхсәт ителә.

Агач (техник) яшеллеге запасларын билгеләүне региональ норматив-белешмә таблицасын кулланып башкаралар.

1 гектардагы техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге утыртманың 1 гектарга карата агачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр дә андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар күләмендә кулланып карау майданнарын ясарга кирәк һәм, агачларны санап, 1 гектар буенча һәр юанлык баскычындагы агачларның уртача санын ачыктарга. Килеп чыккан санга бер агачтан чыккан техник яшеллекне тапкырлап, 1 гектар буенча запасны ачыклайлар, э аннан соң чимал базасының барлык майданы

буенча ресурсларын да. Хисап эшләрэн алып барганда шулай ук 1 м³ карата билгеле агач токымының кәүсә массасыннан чыгучы уртача техник яшеллекне дә исәпкә алырга мөмкин.

Кабык, ылыслар, ұзагачлар, органик булмаган һәм органик агач яшеллеге кушылмалары ГОСТ 21769-84 таләпләренә туры килергә тиеш.

Азык максатларында агач яшеллеген эзерләгәндә эт шомыртын, бүре жиләген, аю баланын, еламсар таллыкны, кабар агачын, имәнне куллану тыела.

Нарат һәм чыршы ботаклары запасларын билгеләү. Ак чыршы, нарат һәм чыршы ботакларының запасларын билгеләү 2.3.1.4, 2.3.1.5 региональ норматив-белешмә таблицаларынан файдаланып башкарыла.

2.3.1.4 таблица

Нарат ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер нарат агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклек разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
12	13	12	11	10	9
16	20	18	17	15	14
20	28	25	23	21	19
24	34	31	29	27	25
28	41	38	36	32	29
32	48	44	41	37	34
36	54	48	46	42	38
40	61	56	51	48	43
44	66	60	57	52	47
48	72	67	61	56	52
52	77	72	66	60	56
56	82	76	70	66	59

2.3.1.5 таблица

Чыршы ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер нарат агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклек разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
8	10	9	8	7	7
12	21	18	16	15	13
16	38	31	44	24	20
20	63	53	29	37	31
24	86	72	60	50	42
28	125	104	80	67	56
32	150	126	105	88	67
36	195	163	125	104	87
40	229	192	146	123	103
44	269	224	172	144	110
48	289	239	200	167	128
52	331	276	232	177	148

Нарат түмәре сагызы дип өлгергән нарат түмәренең һәм тамырларының чәерле матдәләрен алу буенча чимал буларак кулланыла торган сәламәт өлеше атала. Агачларны кискәннән соң түмәрләр тора-бара чери башлый. Черү процессы иң беренче чиратта сагызы аз булган түмәр өлешенә тия. Сагызлы матдәләр агачка черүгә каршы тотрыклылык бирә. Башта түмәрнең тышкы ягы һәм вак тамырлары чери. Түмәрнең аз сагызлы өлеше черү процессы бер үк вакытта түмәр сагызы эзерләү өчен киләчәктә куллану жәһәттеннән түмәрнең өлгерү процессы да була.

Түмәрнең өлгергәнлегенә торышына карап билгеләнә. Түмәрнең тышкы ягы черегәч һәм төп өлешеннән жиңел аерыла башлагач, түмәрне куллану өчен өлгергән дип санарга була. Өлгергән түмәрләр аралауга һәм чистартуга жиңел бирелә. Түмәр өлгергән вакытта ул сагызлы матдәләргә байый, сагызы азрак булган түмәрләр тизрәк череп бетә. Әйттик, 15 елдан соң түмәр сагызы эзерләү өчен өлгергән дип санала, бу вакытта диләнкедә барлык түмәрләрнең 70% тирәсе кала. Әгәр дә эзерлек эшләре 25 елдан соң алып барылса, ул вакытта элекке диләнкедә түмәрләрнең башлангыч саныннан нибары 40% тирәсе генә сакланып калачак. Иң эре һәм сагызы матдәләре иң югары булган түмәрләр кала.

Агачны кискәннән соң, түмәрнең жирдә булган вакытына карап, яңа (5 яшькә кадәрге) өлгереп килүче (5-10 яшь) һәм өлгергән (10 яшьтән олы) түмәрләрне аерып чыгаралар.

Нарат сагызының өлгерү процессы туфрак-климат һәм урманчылык факторларына бәйле һәм, кагыйдә буларак, 10-15 елга кадәр дәвам итә. Көнъяк районнарда өлгерү тизрәк бара, төньякта – акрынрак. Коры туфракларда, житәрлек дымы булган туфракларга караганда, өлгерү акрынрак бара.

Киселгән жирләрдә барыннан да бигрәк эре үзәкле түмәрләр озаграк саклана, андый түмәрләрнең саны кисеп ташланган агач сыйфатламасына бәйле.

Түмәр сагызы запасларын билгеләү. Түмәр сагызын эзерләү буенча чимал базасы буларак түбәндәгеләр хезмәт итә:

- яңа һәм коры туфраклары белән торгызылмаган нарат кисентеләре;

- нарат агачлары киселгән урыннардагы 13 яшькә кадәрге, I-IV бонитет класслы, тулылыгы 0,3-0,7 булган ылыслы утыртмалары белән һәм 0,3-0,8 булган яфраклы утыртмаларындагы ылыслы һәм яфраклы яшь агачлар, махсус сакланучы урыннардан кала;

- нарат кисүләрендә 4-5 яшьлек үсеп китү мөмкинлегенә 40-50% булган урман культуралары (ябалдашлары кушылмаган культуралар) һәм 6-12 яшьлек 0,4-0,6 тулылыгы булган, рәт аралары киңлегенә 2,5 метрдан артык;

- I-IV бонитет класслы ревизия чорындагы нарат диләнкеләре.

1 гектарга эзерләргә рөхсәт ителә торган түмәрләр саны (данә) урман культуралары булуга һәм аларның торышына карап билгеләнә.

Эзерләп куелучы түмәрләр саны:

1. 0,5 метрга кадәр биеклекле:	5 меңгә кадәр. данә/га	175
	5-8 меңгә кадәр. данә/га	100
2. 0,5-1,5 метрга кадәр биеклекле:	3 меңгә кадәр. данә/га	100
	3-5 меңгә кадәр. данә/га	75
	5 меңнән артык. данә/га	-

3. 1,5 метрдан артык биеклекле: 5 меңгә кадәр. данә/га 50
5 меңнән артык. данә/га -

Табигый чыгышлы яшь агачлары белән берлектә яфраклы токымнарны кисеп ташлау:

- 1 метрга кадәр биеклекле: чикләүләрсез
3 метрдан биегрәк булган каенлыклар: 100
1,5-3 метрдан биек булган каенлыклар: 125

Урманнарның коры дала типларының алда китерелгән категорияләрендәге урманнарға таксация уздыру барышында 20 артык чыршысы булган наратлыкларны кисүнең күптән узган һәм 1 гектарга кимендә 50 түмәр булса, түмәр сагызын исәпкә алына. Шул ук вакытта 1 гектарга түмәрләр саны, түмәрләрнең уртача диаметры һәм сагызлылыкның өлгерү классы (киселгәннән соң узган вакыт) исәпкә алына. Түмәр сагызының өлгергәнлек класслары 2.3.1.6 таблицада китерелгән.

2.3.1.6 таблица

Түмәр сагызының өлгергәнлек классы

Кисүдән соң үткән чор, ел.	Өлгер. классы	Нарат агачы төбенең сыйфатламасы	Агач төпләренең өлгергәнлек классының тышкы билгеләре
1	2	3	4
1-5	I	Яшь	Төчлегән череми һәм үзәк белән бербөтенне тәшкил итә
6-10	II	Өлгереп килүче	Төчлегән күп яки аз дәрәжәдә черегән, түмәрнең жир өстендәге өлешендә үзәгеннән көч белән аерыла, жир астында - аерылмый.
11-15	III	Өлгергән	Төчлегән сизелерлек черегән һәм үзәгеннән жиңел аерыла.
16-20	IV	Картайган	Төчлегән тулысынча черегән, үзәк чери башлаган

1 гектарга түмәрләр саны сынау майданчыкларында тоташ санау, ленталы санау яисә исәпкә алу адымнары юлы белән билгеләнә (21 түмәр арасындагы аралар буенча билгеләнә торган уртача ераклык буенча).

Түмәр сагызы ресурслары, түмәрләрнең саныннан һәм диаметрыннан чыгып, региональ норматив-белешмә таблицаларны исәпкә алып билгеләнә.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы 2.3.1.7 таблицада күрсәтелгән.

2.3.1.7 таблица.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы

Уртача диаметры, см	Агачларның тулылығы							
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
1	2	3	4	5	6	7	8	9
16	53	58	62	64,6	65,4	66,4	67	67,5
18	48,8	51,2	54,8	57	57,8	58,6	59,2	59,6
20	42	45,9	49,1	51,2	51,3	52,6	53,4	53,5
22	38	41,6	44,5	45,3	46,9	47,6	48	48,4
24	34,9	38,2	40,9	42,6	43,1	43,8	44,2	44,5

26	31,8	34,8	37,2	38,9	39,3	39,9	40,3	40,6
28	29,4	32,2	34,4	35,9	36,3	36,9	37,2	37,5
30	27,1	29,7	31,7	33,1	33,5	34	34,3	34,6

Искәрмә. Мунчала запаслары кисүгә тапшырылучы утыртмалар өчен билгеләнә, түбәндәге формула буенча: $V=0,1KxMxL$, биредә V – мунчала чыгышы; K – утыртмадагы юкә составы коэффиценты; M – утыртма запасы; L – 1 м3 юкәдән мунчала чыгышы (таблица күрсәткече).

Агач үсентеләренең күп кенә төрләренең кабыгы дуплау сыйфатында күн сәнәгатендә кулланыла. Үсемлек рәвешендәге дуплау матдәләре арасында тал кайрысы беренче урыннарның берсен алып тора. Тал кайрысы белән эшкәртелгән күн эластик, йомшак һәм югары механик сыйфатларга ия була.

Талның кайбер төрләре (ак, кәжә, уалучан, әйлән-бәйлән, кызгылт) кайрысыннан йонны, ефәкне, лайка күнен, житен һәм мамык жепләрен буяу өчен буяулар эзерлиләр, салицил һәм гликозид алалар. Талның яшь кайрысы капчык материалы, баулар, шпагат эзерләү өчен кулланыла.

Тал кайрысының дуплау матдәләре – таннидлар – билгеле бер эрү ноктасы булмаган аморф (кристаллик булмаган) катышмалар. Таннидлар күләменен проценты зуррак булган саен, кайрының да дуплау матдәсе буларак сыйфаты югарырак була.

Кайрыдагы таннидлар саны асылда талның төренә бәйле. Таннидлыкка тәэсир итүче факторлар – үсемлекнең яше, талда кайрының урнашкан жире, эзерләү сезоны, үсү урыны шартлары.

Агач рәвешендәгеләрдән иң кыйммәте булган таллар арасында кәжә, уалучан, биек, саз һәм биш яфрак таллар санала, алар кайрысында таннидлар 8 дән алып 12% кадәр. Агач-куак рәвешендәгеләрдән таннидлар иң күп булганы – өчъяфрак, коры кайрылы, соры һәм йонлач таллар. Кайрысында 7% азрак таннидлар булганнарда кайрысыз төркем кертелә.

Иске һәм бөкеләнгән кайрыда, бер еллык яшь ботаклардагы кайрылар кебек үк таннидлар бик аз була. Төрләрнең күбесе өчен таннидлар 4 елдан алып 15 елга кадәрге яшьтәге талларга хас. Кәүсәнең аскы өлешендәге кайрыда таннидлар өске өлешеннән күбрәк була.

Суы йөргәндә талда таннидлар кышкыга караганда шактый күп була, тал кайрысында дуплау матдәләренең иң күп күләме суы иң интенсив йөргән чакта – май башыннан алып июль уртасына кадәр була.

Таннидлар күләменә тал үсентеләренең кайда үсеп чыгулары да тәэсир итә. Уңдырышырак туфрактар дуплау матдәләре туплануга китерә.

Каен тузы эзерләүне исәпкә алу һәм аның үзенчәлекләре. Туз ике төрдә эзерләнә. Сулы килеш – үсеп утыручы агачлардан һәм шомарткыч ярдәмендә (ышкып алу) – каенның аскы өлешеннән, утыннардан һәм аударылган агачлардан. Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү, кисү башлангыч 1-2 ел кала, урман бүлемтегендәге агачлардан рөхсәт ителә, моңа диаметры 12 см ким булган һәм фанер эзерләү өчен билгеләнгән махсус сортлы агачлар керми.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузы салдыру язгы чорда, агачның кайры астына һәм материалга китә торган өлешенә зыян китермичә генә, гомуми биклегенә яртысына кадәр башкарыла.

Аударылган агачлардан һәм корыган агачлардан шомарткыч ярдәмендә каен тузы эзерләү урман фондының бөтен территориясә буенча елы буена башкарылырга мөмкин.

Эзерләнгән каен тузы сыйфаты “Дегет житештерү өчен каен тузы” ТУ 13-707-83 туры килергә тиеш. 1 м³ кәүсәле ұзагачтан чыгуы каен тузы кг 2.3.1.8 таблицада китерелә.

2.3.1.8 таблица

1 м³ кәүсәле агачтан туз чыгышы, килограммнарда

Сортиментларның исеме	Диаметры, см	Туз чыгышы	
		Яңа алынган рәвештә	Жиңел-коры килеш
1	2	3	4
Эре	26 һәм аннан артык	6,3	3,8
Уртача	14-24	7,2	4,3
Вак	13	2,2	1,3
Утын	13 һәм аннан артык	2,2	1,3

Тал кайрысының чимал базасы елга үзәннәрендәгә һәм дымлы урыннардагы куаклы үзәннәренә, сазланган урманнардагы, ягни дымлы житкән һәм ундырышлы туфраклы урыннардагы табигый таллыктардан гыйбарәт.

Тал кайрысын эзерләү кайрысында дуллау матдәләре 7% ким булмаган талларда башкарыла (дымлылык 16%).

Агачсыман таллар: кәжә талы – кайрының таннидлыгы 16%; уалучан, бишьяфрак - 10%.

Куаклыктар: соры, миндальсыман – кайрының таннидлыгы 17%; көлсыман, колаклы – 11; кие кызыл – 9.6; рус талы – 7-15; чыбыклы – 10; йонлач – 11; озын яфраклы, кара тал – 10.5; лапландия талы – 8-14; киң яфраклы – 11%. Түбән таннидлы таллар: ак тал һәм еламсар тал – кайрының таннидлыгы 6-7%.

Тал кайрысы эзерләү өчен 5 һәм аннан да олырак яшьле тал куаклары, 15 һәм аннан да зуррак яшьле тал агачлары яраклы. Ұзагач запасы кимендә 5 м³/га булган алда күрсәтелгән тал төрләре исәпкә алынырга тиешле.

Яңа киселгән 1 м³ агачтан тал кайрысы уртача 65 кг чыга.

Тал кайрысы запасларын билгеләү, 1 гектарга тал ұзагачы запасыннан чыгып, 2.3.1.9 нчы таблица нигезендә башкарыла.

2.3.1.9 таблица

1 гектарга тал ұзагачы запасыннан чыгып, коры тал кайрысы массасы

Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм бер. запас санында м ³	Кабык-кайры массасы, т сан бүлекләре буенча				Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм бер. запас санында м ³	Кабык-кайры массасы, т сан бүлекләре буенча			
	меңнәрчә	йөзләрчә	дистәләрчә	берәмекләр		меңнәрчә	йөзләрчә	дистәләрчә	берәмекләр
	Тал куаклыктары					Агачсыман таллар			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	70	7	0,7	0,1	1	60	6	0,6	0,1

Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм бер. запас санында м3	Кабык-кайры массасы, т сан бүлекләре буенча				Күләме меңнәрчә йөз, дистә һәм бер. запас санында м3	Кабык-кайры массасы, т сан бүлекләре буенча			
	меңнәрчә	йөзләрчә	дистәләрчә	берәмекләр		меңнәрчә	йөзләрчә	дистәләрчә	берәмекләр
	Тал куаклыклары					Агачсыман таллар			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	140	14	1,4	0,1	2	119	12	1,2	0,1
3	210	21	2,1	0,2	3	178	18	1,8	0,2
4	280	28	2,8	0,3	4	238	24	2,4	0,3
5	350	35	3,5	0,4	5	298	30	3,0	0,4
6	420	42	4,2	0,4	6	357	36	3,6	0,4
7	490	49	4,9	0,5	7	416	42	4,2	0,5
8	560	56	5,6	0,6	8	476	48	4,8	0,6
9	630	63	6,3	0,6	9	536	54	5,4	0,6

Мисал: 10 гектар майданлы бүлемтектә куаклы талдан үзагач запасы - 175 м3/га. Жиңел-корыган кайрының авырлыгы, таблица нормативларыннан чыгып, түбәндәгегә тигез: $7+4,9+0,4=12,3$ т/га; $12,3$ т/га*10 га=123 т.

Дуплау матдәләрен алу максатында чыршы кайрысын эзерләү диләнкеләрдә чыршыларны кисү чорында, сут бирү вакытында, 20 см кадәр диаметрлы өлгергән һәм картайган утыртмаларга карата башкарыла. Эзерләнгән 1 м3 чыршы үзагачыннан уртача 40 кг дуплау кайрысы чыга.

2.3.2. Агач булмаган урман ресурсларын жыеп алу буенча урманнардан файдалану вакытлары

Түмәр сагызын эзерләү теләсә нинди максатчан билгеләнештәге, ул утыртмаларга, яңа үсеп килүче һәм яшь агачларга зарар китерә алмый торган урманнарда рөхсәт ителә.

Түмәр сагызын эзерләү ысулы (кул белән, трактор белән, шартлатып һ.б.) аренда килешүендә күрсәтелә.

Эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары ярларындагы, тау һәм чокыр сөзәклекләрендәге ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, һәм шулай ук 0,8-1,0 тулылыклы яшь агачлардан түмәр сагызы эзерләү рөхсәт ителми.

Туз эзерләү кисү өчен бүлеп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 1-2 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент эзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайланма һәм тоташ кисү уздырылган башка диләнкеләрдәге яңа киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган күрсәткән өлеше агачның гомуми биоклегеңең яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дөвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дөвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысы эзерләү өчен 5 һәм аннан да олырак яшьле тал куаклары, 15 һәм аннан да олырак яшьле тал агачлары яраклы.

Корыган ботакларны эзерләү Юан очының диаметры 4 см кадәр булган киселгән нәзек агач кәүсәләре, шулай ук агачларның киселгән ботак очлары, юан һәм нечкә ботаклары чыбык-чабык була. Чыбык-чабык ике категориягә бүленә: 2-4 м һәм 4 метрдан да артыграк.

Ботаказык эзерләү. Ботаклардан терлек азыгы дип 1,5 см кадәр калынлыктагы, кайбер яфраклы һәм ылыслы агачларның яшь ботакларыннан эзерләнгән һәм терлек азыгы буларак кулланыла торган урман материалына әйтәләр.

Ботаказык эзерләү өчен яфраклы (каен, усак, чаган, чикләвек, юкә, тирәк, корычагач һәм башкалар) һәм ылыслы (асылда чыршы) токым ботаклары кулланыла. Ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен нигездә жәй көне яфраклыларның яшь ботаклары кулланыла, ылыслылар – кыш көннәре.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында гамәлгә ашырыла.

Ак чыршы, нарат, чыршы ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар эзерләү беренче чиратта махсус плантацияләрдә, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка майданчыкларда) рөхсәт ителә.

Үзагач эзерләгән вакытта яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү, шул исәптән киселгән агачларның очларыннан рөхсәт ителә.

Мүк, коелган яфраклар катламын, урмандагы аяк асты япмасын, камыш эзерләү төзелеш, шулай ук авыл хужалыгы терлекләре өчен азык һәм асларына салу материалы сыйфатында ярдәмче материал буларак һәм компост эзерләү өчен аларны куллану максатларында башкарыла. Аларны эзерләгәндә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерелмәскә тиеш.

Мүкне эзерләү һәм жыеп алу вакытлары аренда килешүендә күрсәтелә.

Бензопычки ярдәмендә мүк эзерләү бары тик Урманчылык хезмәткәрләре контролендә генә башкарыла.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю бер үк майданда биш елга бер мәртәбә генә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела.

Урман кишәрлекләрендә агачларны эзерләү (казып алу) I яшь классындагы ылыслы утыртмаларда, I һәм II яшь классындагы яфраклы утыртмаларга карата гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләренең өстәмә урманчыгында куакларны эзерләү (казып алу) уртача куелыктагы яисә бөтенләй куе булган урманчыкта яки эзерләнә торган токым бик күп булган өлештә башкарыла. Эзерләнә торган төрнең калган куаклары саны бер гектарга кимендә 1000 данә булырга тиеш.

Чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында, печән чабу урыннарында, электр үткәргеч линияләрдә, су баскан зоналарда, автомобиль юлларына бүлеп бирелгән полосаларда, торбаүткәргечләрдә һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда), шулай ук сайланма яисә тоташ урман кискәндә диләнкеләрдә киселгән агачлардан яфраклы токымнардан (каен, усак, тал һ.б.) мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен ботаклар һәм куаклыктар эзерләнә.

Агач яшеллеген эзерләү. Агач яшеллегенә яфраклы һәм ылыслы токымнарның яфрактары, бөреләре, ылыслары һәм нигезендә диаметры 8 мм га кадәр булган яңа чыккан ботаклары керә.

Ылыслы-витаминлы он житештерү өчен үзагач яшеллеген эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Ак чыршы маен житештерү өчен агач яшеллеген (пихта ботакларын) эзерләү өлгергән пихта үсентеләрендә язгы-жәйге чорда диаметры кимендә 18 см булган үсеп утыручы агачлардан тере ябалдашының бары тик 30% озынлыгындагына үткен корал белән кисеп алу юлы белән кулдан эзерләү рөхсәт ителә. Бу чакта ботаклар кыеклап яисә тип-тигез итеп, тирәсен мунчалалатмыйчагына киселергә, ботакларның агачта калдырылган өлешенең озынлыгы кимендә 30 см ким булмаска тиеш.

Ак чыршы ботакларын бер үк урман утыртмалары буенча эзерләү 4-5 елдан соңгына рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан үз ихтыяжлары өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю тәртибе.

Нарат, чыршы һәм пихта ботакларын эзерләү, бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыйльләнүче затлар (урманнардан файдаланучылар) белән килештереп кенә, урман үсентеләрен кисү урыннарында киселгән агачлардангына рөхсәт ителә.

Тал кайрысы киселгән агачлардан, бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыйльләнүче затлар белән килештереп кенә, язгы-жәйге чорда эзерләнә. Үсеп утырган агачлардан кайры каезлау тыела.

Корыган һәм дымлы каеннардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла. Үсеп утырган каеннардан каен тузы эзерләү бары тик агымдагы елда киселергә тиешле агачлардан бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыйльләнүче затлар белән килештереп кенә башкарыла.

Мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен, шулай ук терлек азыгына ботаклар һәм куаклыктар эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыктарда), шулай ук янгынга каршы, урман хужалыгы һәм урман эзерләү билгеләнгән ведомство юлларының бүлөп бирелгән полосасында, урман үсентеләрен кисү белән шөгыйльләнүче затлар белән килештереп, урман хужалыгы чараларын гамәлгә ашырганда киселгән агачлардан башкарыла.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачлар эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыктарда) рөхсәт ителә. Эзерләү урыннары вәкаләтле орган белән язма рәвештә килештерелә.

Эшләнә торган диләнкеләрдә урман утыртмаларын кисүче затлар белән килештереп, үзагач эзерләгән вакытта, шул исәптән киселгән агачларның очларынан яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү рөхсәт ителә.

Мүк, урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс шулай ук япма хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук, бер үк мәйданда жыйганда вәкаләтле орган белән килештерү буенча биш елга бер мәртәбә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелачак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Үз ихтыяжларың өчен агач булмаган урман ресурсларының аерым төрләрен эзерләгәндә һәм жыйганда урман кишәрлекләрен файдалануга карата “Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 22.05.2008 ел, № 22-ТРЗ ТР Законы белән билгеләнгән таләпләр:

Туз эзерләү кисү өчен бүлөп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 12 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент эзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайланма һәм тоташ кисү уздырылган башка диләнкеләрдәге яңа киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнәң өлеше агачның гомуми биеклегенә яртысынан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дэвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дэвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла.

Чыбык-чабык эзерләү агач материалы эзерләү һәм урманнарны карау кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Ел дәвамьнда ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен агач-куак токымнары кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ урман кисүләр барышында гамәлгә ашырыла.

Ак чыршы, нарат, чыршы ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

2.4. Урманнарда азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен урманнарда файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, 05.12.2011 ел, №511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре, "Татарстан Республикасында урманнарда файдалану турында" 22.05.2008 ел, №22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче жимешләр, жыләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу гражданныр, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, һәм шулай ук гражданныр тарафыннан - шәхси кирәк-яраклары өчен башкарыла.

Эшкүарлык эшчәнлегә максатларында азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлегә арендасы килешүе нигезендә башкарыла.

Урман кишәрлегә арендасы килешүе 10 елдан 49 елга кадәр вакытка төзелә.

Үз ихтыяжлары өчен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәре жыю ирекле һәм бушлай башкарыла.

Аларның чикләрендә урманнарда азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителгән кварталлар исемлегә 1.2 таблицада күрсәтелгән.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, "Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында" 08.01.1998 ел, №3-ФЗ Федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үсүче үләннәрен һәм гөмбәләрен эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү һәм жыеп алу буенча арендаучы гражданныр һәм юридик затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнарда аренда килешүе шартлары нигезендә файдаланырга;
- урман инфраструктурасын булдырырга (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);
- бирелгән урман кишәрлекләрендә киптергечләр, гөмбә кайнаткычлар, саклыкханәләр һәм башка вакытлы төзелмәләр урнаштырырга;
- аларны гамәлгә ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәгән башка хокукларга ия булырга.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү һәм жыеп алу буенча арендаучы гражданныр һәм юридик затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнарны үзләштерү проектын төзөргә;
- урманнардан урманнарны үзләштерү проекты һәм элге урман хужалыгы регламенты нигезендә файдаланырга;
- урман кишәрлеге арендасы килешүе шартларын үтөргә;
- гражданның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зарар китерүгә юл куймаска;
- урманнардан туфрак эрозиясен булдырмый торган, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, һәм шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынтыны булдырмый торган яисә чикли торган ысуллар ярдәмендә файдаланырга;
- урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, һәм шулай ук урманнарны карап тоту кагыйдәләрен үтөргә;
- урманнарда санитар иминлек булдыру максатларында санитар-сәламәтләндерү чараларын башкарырга (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычраклардан һәм башка тискәре йогынтылардан чистартырга);
- ел саен тапшырыла торган урман декларациясен, һәм шулай ук урманнардан файдалану буенча хисап, урманнарны билгеләнгән тәртиптә саклау һәм яклау буенча хисап тапшырырга;
- Россия Федерациясе законнары белән каралган башка йөкләмәләрен үтөргә.

2.4.1. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен аларның төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалануның нормативлары (ел саен мөмкин булган күләмнәре) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыю буенча урманнардан рөхсәтле файдалану буенча ел саен мөмкин булган күләмнәр 2.4.1 таблицада китерелгән.

2.4.1 таблица

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләгәндә һәм дару үләннәрен жыеп алганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Азык-төлек урман ресурслары, дару үләннәре төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган эзерлек күләме
1	2	3	4
Азык-төлек ресурслары			
1.	Жиләкләр: миләш, шомырт	т	-
	Жәмгысе:	т	-
2.	Гөмбәләр: гөрөждә	т	0,34
	Жәмгысе:	т	0,34
Дару чималы			
4.	Сары мәтрүшкә, икеөйле кычыткан, ландыш, аю табаны, дару ромашкасы, акбаш, эт тигәнәге, канлы үлән, пәси үләнә, сәдәп гөле, лапчатка, үги ана яфрагы, кыр наратбашы һ.б.	т	0,3 (коры көе)

Жиләкләрнең, гөмбэләрнең һәм дару чималларының 90% уңышы жирле халык тарафыннан үзләштерелә.

2.4.2. Әзерләү һәм жыеп алу вакытлары.

Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне әзерләү катгый рәвештә билгеләнгән вакытларда башкарыла. Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне әзерләү вакытлары уңышның массакүләм өлгерү вакыты житүгә бәйле.

Жимеш бирүче ботақларны һәм агачларны жимеш әзерләү өчен кисү тыела.

Чикләвекләр әзерләү. Чикләвекләрне әзерләү вакытлары аренда килешүендә күрсәтелә. Урман кишәрлекләре чикләвек әзерләү өчен арендага бирелгән затлар чикләвек бирүче утыртмаларның саклығын тәэмин итә.

Чикләвекләрне әзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, һәм шулай ук агачларны һәм куакларны зарарлый торган ысулларны куллану тыела.

Гөмбэләрне әзерләү аларның ресурсларын саклауны тәэмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш.

Гөмбэләрне гөмбәлеге белән өзеп алу, гөмбэләрне жыеп алганда мүкне һәм урман түшәмәсен әйләндерү, һәм шулай ук картайган гөмбэләрне юк итү тыела.

Гөмбэләрнең иң киң таралган төрләре, жыеп алу вакыты һәм урыннары 2.4.2.1 таблицада күрсәтелгән.

2.4.2.1 таблица

Гөмбэләрнең иң киң таралган төрләре, жыеп алу вакыты һәм урыннары

Гөмбэләрнең атамалары	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Кәжә гөмбэләре	Апрель–май	Нарат урманнарында урман киселгән, янғын булган, комлы туфраклы урыннарда
Кәжә гөмбэләре	Апрель–май	Нарат һәм карагай урманнарында, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь–сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Сары гөмбә	Август–сентябрь	Сирәк шытып чыккан нарат һәм чыршы урманнарында
Ал гөмбә	Июнь–октябрь	Барлык урманнарда да, эмма иң күп очракта карагай урманнарында
Каен гөмбәсе	Июнь–октябрь	Каен булган бөтен жирдә үсә
Кызыл гөмбә	Июль–сентябрь	Яшь усаклыкларда һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь–октябрь	Наратлыкларда һәм вак яшь наратлыкларда (культураларда)
Моховик	Июнь–сентябрь	Нарат урманнарында нечкә торфлы-комлы туфракларда
Баллы гөмбә	Август–октябрь	Нарат һәм карагай токымлы, бигрәк тә зирек агачлары төпләрендә
Әтәч гөмбәсе	Июнь–сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннар
Валуй	Июль–октябрь	Барлык урманнарда да
Гөреждә	Июль–октябрь	Яфраклы һәм юкә һәм чикләвек куаклары булган катнаш урманнарда

Гөмбэлэрнең атамалары	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Дунгыз гөмбә	Июнь-октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда кырпуларда, юл буйларында, паркларда
Йөнтәс гөмбә	Июль-октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май-октябрь	Нарат урманнарында дымлы урыннарда
Шампиньон	Июль-сентябрь	Яшелчә, жиләк-жимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен эзерләү үсемлекләренең һәм чимал запасының үз вакытында торгызылуын тәэмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда (урман жирендә) дару үләннәре чималын кабат жыю бары тик конкрет үсемлек төренең чимал запасы тулысынча торгызылганнан соң гына рөхсәт ителә.

Дару үләннәренең кайсы да булса төре өчен кабат эзерләү вакытлары турында белешмә булмаганда түбәндәгеләргә таянып эш итәргә мөмкин:

- берьяллык үләннәренең чәчәк өлешен, жир өстендәге органнарын ("үлән") бер үк аланда эзерләү 2 елга бер башкарыла;

- күпьяллык үләннәренең жир өсте органнарын ("үлән") – 4-6 елга бер тапкыр;

- дару үләннәренең күпчелек төрләренең жир өсте органнарын – 15-20 елга бер тапкырдан да ешрак түгел.

Төп дару үләннәре, аларны эзерләү урыннары һәм вакытлары 2.4.2.2 таблицада күрсәтелгән.

2.4.2.2 таблица

Төп дару үләннәре

Үләннәрен исеме	Эзерләнгән торган өлешләре	Эзерләү вакыты, ай	Эзерләү урыны
1	2	3	4
Сазанак	Өске яшь ботаклары яфраклары һәм жимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Нарат утыртмалары каплаган дымлы һәм юеш урыннарда
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	утыртма буенча
Ком меньяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болын кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры мүклекләр һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Жете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм жимешләре	Май, август-сентябрь	утыртма буенча
Гади нарат жиләге	Яфраклары	Апрель-май	Нарат жиләге наратлыклары
Дару үләнә булган пәси үләнә	Тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Нарат жиләге аланнары

Үләннәрнең исеме	Әзерләнә торган өлешләре	Әзерләү вақыты, ай	Әзерләү урыны
1	2	3	4
Өчъяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Елан үләне	Тамыры	Май-сентябрь	Урман авызлары, болыннар, печәнлекләр, түбән урыннар, дымлы урыннар
Борычлы тау үләне	Жир өстендәге өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен утыртмалары, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләре
Язгы утчәчәк	Жир өстендәге өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән утыртмалар, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамырлары	Май, сентябрь	Дымлы урман авызлары, үзәннәр, аланнар
Дарулык кандала	Чәчәк ату чорында өске өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Гади имән	Кайры	Апрель-июль	утыртма буенча
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхэләрнең тамырлары	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәннәр, елга буйларындагы утыртмалар
Гади мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыklar, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эт шомырты	Жимешләре	Август-сентябрь	Ачыклыklar, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Тишек яфраклы сары мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачыклыklar, печәнлекләр Урман ачыклыklары һәм болыннар
Ак алтынбаш	Үләне	Июль-август	Ачыклыklar, печәнлекләр Урман ачыклыklары һәм болыннар
Гади балан	Кайрысы, жимешләре	Август-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Икеөйле кычыткан	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, бушлыklar, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамырлары	Август-сентябрь	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урыннар, болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кайры	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамыры	Май-октябрь	Сулыklar
Май ландышы	Чәчәк ату чорында үләне	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Калган	Тамыры	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, ачыклыklar
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	утыртма буенча
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлекләр
Гади кура	Жимешләре	Июль-август	Киселгән урыннар, сирәкләнгән утыртмалар
Гади артыш	Күркә-жиләкләре	Сентябрь-октябрь	Блыслы утыртмалары куаклыklarында

Үләннәрнең исеме	Әзерләнә торган өлешләре	Әзерләү вақыты, ай	Әзерләү урыны
1	2	3	4
Дару тузганагы	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, көтүлекләр, ташландык урыннар, ачыклыктар
Соры зирек	Жимешләре	Август-октябрь	Елга буйларындагы утыртмалар
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-сентябрь	Сирәкләнгән үләнсыман наратлыктар, ачыклыктар, болыннар
Зур көтүче яфрагы	Яфраклары	Июль-сентябрь	Юл буйлары, аланнар, болыннар
Ачы әрем	Чәк атучы өске өлешләре, яфраклары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, ташландык урыннар
Суқыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл, яр буйларында, ташландык урыннарда
Гади миләш	Жимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Жимешләре, яфраклары	Май-август	Елга үзәннәре
Гади нарат	Бөреләре, ылыслары	Май-октябрь	Ылыслы диләнкеләр
Коры үлән	Үләне	Июнь-август	Аланнар, ачыклыктар, сазлы болыннар
Гади әнис	Жимешләре	Июль-август	Болыннар, елга буйлары
Гади турак уты	Яфраклары	Май-сентябрь	Коры наратлыктар
Гади меңьяфрак	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Киселгән урыннар, аланнар, ачыклыктар, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Чага (каен гөмбәсе)	Өстенә үскән өлешләре	Гыйнвар-декабрь	Каен утыртмалары
Лобель аксыргагы	Тамырлары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, түбәнлектәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Елгаларның дымлы ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Жимешләре	Июль-сентябрь	Елга үзәннәре
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Диләнкеләр, чүп үләне үскән урыннар
Коңгырт гөлжимеш	Жимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары әзерләү

Каен сутын әзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вақыт кала рөхсәт ителә.

Каен сутын әзерләү кисү өчен әзерләнгән агач үсентеләренә кисеп жибәрү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Кисеп жибәрү өчен тулылыгы 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачы булган, I-III бонитет класслы урманның сәламәт өлеше сайлап алына. Кисеп

жибэргэндэ күкрэк биеклегендэ килеш агачның диаметры 20 см һәм аннан да күбрэк булырга тиеш.

Каналлар бораулауны агач тамыры башланган жиреннән 20-35 см биеклектә башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрэк кисеп жибэрү ясалганда, сут бер кабул итү савытына агып төшәрлек итеп, алар кәүсәнең бер ягында 8-15 см аралыкта булырга тиеш.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналлар саны нормативлары 2.4.3 таблицада китерелә.

2.4.3 таблица

Агачларның кәүсә диаметрына карап бораулана торган каналлар саны нормативлары

Күкрэк биеклегендә агачның диаметры, см	Кирт салгандагы каналлар саны	Искәрмә
1	2	3
20-22	1	Түбэндәге йөкләнеш нормасы булганда 16 см диаметрлы агачларны кисеп жибэрү кисэргә бер ел кала рөхсәт ителә: 16-20 см - 1 канал 21-24 см - 2 канал 25 см һәм аннан артык - 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан артык	3	

Кисеп жибэрү сезоны тәмамланганнан соң авыруларны булдырмый калу максатларында, тишекләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп жибэрү каналлары дәрәжәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнәсенә теге яисә бу ягына таба бораулана.

Әзерләү үзагачның техник сыйфатларын саклап калырылык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш.

2.4.4. Абага-кара абага әзерләү

Абаганың яшь ботаclarын әзерләү аларның үсентеләренә зыян китермәслек алымнар белән гамәлгә ашырылырга тиеш. Абаганы тамыры белән йолкып алу, яфраclarына һәм тамыр үзәгенә зыян китерү тыела.

Кара абага абагасының очында өчтән артмаган, "өчәрләнгән" ачылмаган яфрагы булган китерелмәгән яшь ботагы ашарга яраклы дип санала.

Жыярга яраклы яшь ботаclarының оптималь биеклегә – әзерләү районына һәм үсү шартларына карап, 20-25 см дан 30-40 см га кадәр. Үрентеләрне нигез төбөндә ваклылар.

Урман абагасы чималын әзерләү бер үк кишәрлектә 3-4 ел буена алып барыла. Анары үсентеләр торгызылсын өчен тәнәфес ясарга кирәк: чималны бер мәртәбә жыйганда (сезонга) – 2-3 ел, ике мәртәбә – 3-4 ел.

2.4.5. Азык-төлөк урман ресурстарын эзерлөгөндө һәм дару үлөттөрөн жыеп алганда урманнардан файдалану вакытлары

Дөүлөт яисә муниципаль милектөгө урман кишәрлеген арендау шартнамәсе урманнардан азык-төлөк урман ресурстарын эзерләү һәм дару үлөттөрө жыю өчен файдалану максатларында Россия Федерациясе Урман кодексының 72 статьясындагы 3 өлөшө нигезендө ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзөлө.

2.5. Урманнардан аучылык хужалыгы өлкөсөндө эшчәнлек төрлөрө башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

2.5.1. Биотехник чаралар үткөрүнең исемлегө һәм нормалары

Биотехник чараларның еллык күлөттөрө 2.5.1.1 нче таблицанда китерелө.

2.5.1.1 таблица

Аучылык хужалыгын алып барганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Чараларның төрлөрө	Үлчөү берәмлегө	Ел саен мөмкин булган күлөм
1	2	3	4
1.	Ашату мөйданнарын кору	данө	30
2.	Поши өчен улак кору	данө	60
3.	Тозлыклар урнаштыру	данө/т.	50/300
4.	Бөртек калдыкларын эзерләү	т	0,5
5.	Хайваннарга азык эзерләү һәм ашатып тору: а) пошилар, кыр кәжәлөрө өчен себеркеләр б) пошилар, кыр кәжәлөрө өчен печән	мең данө т	- -
6.	Тары, солы, кәрешкә һ.б. көлтөлөрөн су өсте биелегендө казыкларга кую һәм күллөрнең сай урыннары буйлап тарату, 1 га су өслегенә 15 көлтө	көлтө	-
7.	Чуер ташлык кору	данө	-
8.	Кошлар өчен махсус урын кору	данө	-
9.	Кабан дунгызы өчен ашату кырлары булдыру	га	-
10.	Ауны чикли һәм тыя торган аншлаглар, күрсәтмәләр урнаштыру	данө	-

Урман хужалыгы һәм урманнардан файдалану чараларын проектлаганда саклау максатлары өчен өстәмә рәвештә түбөндөгеләр карала:

- махсус яклану кишәрлеклөрөн аеру өчен урман тавыгы гөлдөрү урыннарын, сулыкларны, кондызлар күп яши торган урыннарны карталаштыру;
- көртлек һәм урман тавыгы гөлдөрү урыннарында урман культуралары житештерүдән баш тарту;
- жәнлекләр оя кора торган урыннарда һәм жәйгө чорда яшь кыргый хайваннар туплану урыннарында эшлөрне чикләү;
- агулы химикатлар һәм минераль ашламалар куллануны чикләү;

- кисүлөрдөн соң усак һәм башка токымнар шытып чыккан урыннарда 5-10 ел урман культуралары житештерүдөн баш тарту.

2.5.2. Аучылык инфраструктурасын урнаштыру буенча рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

1) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектлары булдыру чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнардагы таләпләр нигезендә аучылык базасы, аучы йорты, егерьләр кордоннары һәм башка туктап тору пунктлары булдырырга;

б) көймәләр пристаньянары корырга;

в) кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымнары этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чапкан урыннар, урман юллары, башка вакытлы корылмалар, төзелмәләр һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнардагы таләпләр нигезендә урман юллары һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линияле объектлар булдырырга, аларны ремонтларга һәм реконструкцияләргә, транспорт чаралары туктап тору урыннарын билгеләргә һәм корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфрактары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән жәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән эзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарда һәм (яисә) урман кишәрлеген арендау шартнамәсе шартларына һәм аучылык хужалыгы килешүләренә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

Кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токым этләре өчен питомниклар, ату вышкалары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары кору – урман аланнарында, урман авызларында, янгыннан соң калган урман утыртылмаган урыннарда, буш урыннарда һәм агачлар һәм куаклар үсми торган урыннарда, ә өстәмә ашату урыннары асылда, түмәрләренә, жил аударган агачларны һәм урман туфрагын кулланып, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Вакытлы корылмалар урман кишәрлеген файдалану вакытыннан артмаган сөрөкка урман үсентеләре булмаган яисә агачларның һәм куакларның кыйммәте аз булган токымнары үсә торган урыннарда корылырга мөмкин һәм, объектның төрен һәм аның хужасының атамасын күрсәтеп, аншлагллар белән билгеләнергә тиеш.

2.6. Урманнардан авыл хужалыгын алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Авыл хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану алар урнашкан жирләрнең билгеләнешенә бәйле рәвештә, урман фонды жирләрендә ул урман хужалыгы мәнфәгатьләре туры килгәндә генә рөхсәт ителә һәм РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хужалыгы житештерүе дип авыл хужалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлек үстерү генә түгел, аны житештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре жыелмасы да санала. (“Авыл хужалыгын үстерү турында” 29.12.2006 ел, №264-ФЗ ФЗ, 4 ст.).

Авыл хужалыгы житештерүенә гадәттә авыл хужалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгать эшкәртүе авыл хужалыгы житештерүе дип саналмый.

Шул максатта РФ УК 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хужалыгы алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү генә рөхсәт ителә.

Өлеге норма авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хужалыгы продукциясен сәнәгать эшкәртүен гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртүгә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә кирәк булганда авыл хужалыгы товар житештерүчесенә урманнардан авыл хужалыгы максатлары өчен файдалануына түгел, урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану да таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

- гражданныр, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хужалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хужалыклар;

- хужалык итүче ширкәтләр һәм жәмгыятьләр, житештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;

- коммерцияле булмаган оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Гражданныр, юридик затлар авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануны урман кишәрлекләрен арендау шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашыра. Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 ел, № 509 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнә.

Өлеге Кагыйдәләрдә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның теләсә кайсы төренә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм урманнарда алып барыла торган авыл хужалыгы эшчәнлегенә аерым төрләрен билгеләүче махсус таләпләр бар.

Авыл хужалыгын алып бару урман парклары зоналарында, тыюлык урман кишәрлекләрендә тыела.

Печән чабу һәм умартачылык белән шөгылләнүдән гайре, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела.

2.6.1. Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану параметрлары

2.6.1 таблица

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган күләм
1	2	3	4
1.	Сөрүлекләр	га	25
2.	Печән чабу	га	1006/704
3.	Көтү көтү		
	а) урманда	мең га/баш	
	н) утлавыкларда	га/ баш	1230/820
4.	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр:		
	- юкә	га	14357
	- үләннәр	га	
	б) бал продуктлылыгы, шул исәптән:		
	- юкә	кг/га	29,0
	- үләннәр	кг/га	
	в) умарта оялары күләмен тәэмин итү мөмкинлеге	күләме	2400

2.6.2. Авыл хужалыгы, печән чабу, авыл хужалыгы терлеген көтү, умартачылык мөмкин булган авыл хужалыгы жирләренең майданнары турында белешмәләр

Печән чабу

Печәнлекләргә классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләргә тиби (су баса торган, коры жирдәге, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәжәсе, печән эзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның каплап кителеш дәрәжәсе, куелыгы, уңышы, сыйфаты. Печәнлекләр майданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип санала, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, яхшыртылган печәнлекләр дип – табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса, анда механика кертел була.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача, 1-5 ц/га – начар.

Печән чабу жирләрен бәяләү

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

- урман утыртылмаган дилэнкелэр, ачыктыклар һәм урман җире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган җирләр;

- яхшыртуга мохтаж, печән чабу өчен яраклы җирләр;

- реконструкция өчен билгеләнмәгән кыйммәте аз булган урман утыртмалары кишәрлекләре.

2.6.2.1 таблица

Печән чабу җирләренең сыйфатламасы

Печән чабу тибы	Урнашкан урыны	Үлән капламы	Печән чабу тибының сыйфаты
1	2	3	4
Вақытлыча дымы артып киткән коры җирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләне, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмөрлек, эт үләне, бөтнек	Уртача
Коры үзәнле. үзәнлекле - ерганаклы	Кече елга үзәннәре, үлән баскан тар яр сөзәкләре һәм төбе тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, солыча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән булдыручы түбәнлекләр	Бөртекшеләр, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазланган иңкүлекләр	Грунт сулары якин булган сазланган түбәнлекләр	Дым яратучы бөртекшеләр, эре башаклы үлән	Начар

Урманнарны авыл хужалыгы терлекләрен көтү өчен файдалану

Терлек көтү җирләрен исәпкә алу

Терлекләрен көтү, махсус сакланылучы табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда урнашкан урманнарда, эрозиягә каршы урманнарда һәм МСК тыш, барлык урманнарда да рөхсәт ителә.

Терлек көтү түбәндәге урыннарда рөхсәт ителми:

- очларына терлек буге җитмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;

- урман орлыкларын үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрендә;

- табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;

- очларына терлек буге җитмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман утыртмаларында;

- ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны табигый торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган җирләрдә;

- су һәм җир эрозиясе белән зарарлаган җирләрдә.

Авил хужалыгы терлекләренең хужалары түбәндәгеләрне тиешле:

- урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрен һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрен зарарламас өчен киртәләп алырга;

- авыл хужалыгы терлекләрен көтүче тарафыннан көттерергә (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәжә көтү авыл хужалыгы терлекләре хужалары киртәләгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлекләренң категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләренә төрләргә бүлгәндә проект капланышын, үләннең төп төрләрен, аның куелыгын, асылда нинди үләннәрдән торынын, аларның сыйфатын региональ шкалалар кулланып күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләренә кулланырга мөмкин:

- яхшы жирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртеклекләр өстенлек итә торган (60% һәм аннан да күбрәк) кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк);

- начар жирләр – табигый һәм каты үләннәр басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник); башка үләннәрнең проект капламы 50% кадәр.

2.6.2.2 таблица

1 баш терлеккә якынча сезонлы көтү нормалары, га

0,5- 0,6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0,5 тулылыктагы саф каенлыктар	1,5
Көтүлек өчен яраклы башка урман үсентеләре (1 башмөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4-5
Куаклардан һәм шытып чыккан урман үсентеләре булмаган киселгән урыннарда	0,75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта оялары һәм умарталыктар урнаштыру өчен беренче чиратта урман авызлары, ачыклыктар һәм урман үсентеләре капламаган башка жирләр бирелә.

1000 артык төре булган күпсанлы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары чәчәк нектары һәм серкәсе жыя. Шуларның берсе – беренче дәрәжәдә бал бирүчеләр, башкалары – икенче дәрәжәдә бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлекләр тасвирламасы китерелә (2.6.2.3 таблица).

2.6.2.3 таблица

Бал бирүче үсемлекләренң бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Чәчәк атуның уртача вакытлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (дата)	продуктлылыгы (көн)	
1	2	3	4
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	П*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	П*
Йолдыз чәчәк	20.04	30	П*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Баллыкый (даруханә)	23.04	30	П*

Бал бирүчеләр	Чәчәк атуның уртача вакытлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (дата)	продуктлылыгы (көн)	
1	2	3	4
Кәжә талы	28.04	10	150
Бүре жиләге	30.04	15	П*
Үрмәләк үлән	апрель	90	П*
Үткен яфраклы чаган	08,05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	П*
Суқыр кычыткан	24,05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26,05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	П*
Нарат жиләге	май	30	П*
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	П*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара жиләк	май-июнь	30	30
Кыр шалфейе	май-июнь	30-60	110
Мурт эт шомырты	06,06	14	35
Балан	11.06	30-45	П*
Урман кураһы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22,06	45-60	350-400
Киңяфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ак ике еллык кандала үләнә	25.06	30	200-300
Жир жиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дару шалфейе	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләнә	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә. П* - табышны тотып торучы тип билгеләнгән.

2.6.2.4 таблица

Юкә чәчәк атканда жыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га
(гомуми бал продуктлылыгыннан 30%)

Яше, ел	I – II бонитет		III бонитет		IV – V бонитет	
	тулылыгы					
	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0
1	2	3	4	5	6	7
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126

Яше, ел	I – II бонитет		III бонитет		IV – V бонитет	
	тулылыгы					
	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0	0,3 – 0,5	0,6 – 1,0
1	2	3	4	5	6	7
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал продуктлылыгы 2.6.2.5 таблицада китерелә.

2.6.2.5 таблица

Нормаль юкәлекләрнең продуктлылыгы (Мурахтанов буенча)

Яше	Утыртмаларның тулылыгы		
	1,0 – 0,8	0,7 – 0,6	0,5 – 0,3
1	2	3	4
20	6,45	6,24	5,04
30	28,12	27,73	22,87
40	43,35	42,49	35,32
50	53,09	52,04	42,98
60	61,52	60,25	49,93
70	66,44	65,14	54,03
80	59,04	67,25	56,05
90	67,29	65,96	54,50
100	62,11	60,65	50,57
110	55,49	54,24	45,13
120	48,72	47,71	39,57
130	41,30	40,43	33,67
140	35,18	34,47	28,63
150	30,08	29,34	24,46

Төрле утыртмалар составындагы юкәнең бал продуктлылыгын хисаплау буенча түбәндәге формула тәкъдим ителә:

$$M = N \times 0.1K \times C \times S, \text{ биредә}$$

M – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылыгы;

N – 1 гектарга карата бал продуктлылыгы (табл.);

K – утыртма составындагы юкә коэффициенты;

C – юкәнең чәчәк ату озынлыгы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);

S – бүлемтек майданы.

Гомуи мөмкин булган нектар запасын билгелэгәндә бал кортлары нектарның 30% гына жыйганнарын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, районнардагы умарталыкларда нектар пробаларын алудан һәм үсемлекләренң һәм умартачылык жирләренң бал продуктлылыгын билгеләүдән гыйбарәт булган бал продуктлылыгын исәпләүләр – бик күп хезмәт таләп итә һәм бары тик фәнни хезмәткәрләр яисә шушы максатлар өчен әзерләнгән эзләү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга тиеш.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен урманлыкы булмаган жирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыктыклар һәм урмансыз һәм аларда урманнарны торгызганчы билгеләнгән жирләр кулланыла.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар “Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында” 19.07.1997 ел, №109-ФЗ Федераль закон нигезендә кулланыла.

Өлеге өлештә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның инде булган хокукый жайга салынышына авыл хужалыгы эшчәнлеген белән шөгылләнүче затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәлә:

- гражданның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зарар китерүгә юл куймаска;

- урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен булдырмаска, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, һәм шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынтыны булдырмаска яисә чикләргә;

2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Россия Федерациясә урман законнары нигезендә фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урман кишәрлекләре дөүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмәгән) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына арендага бирелә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалануга урман кишәрлекләрендә урманнарны, табигатьнең бүтән компонентларын өйрәнү, алардан файдалану, аларны саклау, яклау торгызу өлкәсендә уку-гамәли базасы объектлары (урман табигатен өйрәнү, урманнарны исәпкә алу алымнарына, урман үсентеләрен кисүгә, урманнарны торгызуга өйрәтү һәм башка чаралар өчен полигоннар, тәжрибә майданчыклары), укучыларда махсус белемнәр һәм күнекмәләр булдыру өчен урман инфраструктурасының кирәкле объектларын булдыру һәм алардан файдалану керә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану өслеге Урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзлөштөрү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбөндөгеләр рөхсәт ителә:

махсус тамгалар, мәгълүмат тамгалары һәм белем бирү эшчәнлеген һәм фәнни-тикшеренү эшләрне башкарыла торган территорияне чикли торган бүтән тамгалар урнаштырырга;

фәнни-тикшеренү максатларында урман утыртмаларын кисәргә;

урман инфраструктурасын булдырырга;

фәнни-тикшеренү эшләнмәләрен һәм тәжрибә-конструкторлык эшләрне нәтижәләрен тәжрибә-житештөрү һәм гамәлгә кертү максатларында, урманнарны саклау, яклау, торгызу һәм алардан файдалану буенча эксперимент эшчәнлеген гамәлгә ашырырга;

уку-гамәли база объектларын булдырырга һәм алардан файдаланырга;

урманнарны үзлөштөрү проекты белән каралган бүтән төр эшләр.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбөндөгеләр очрактар булмаска тиеш:

бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;

бирелгән урман кишәрлеген һәм аның чикләрендөгеләр территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыктар белән чүпләү;

бирелгән урман кишәрлеген мәйданын һәм аның чикләрендөгеләр территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлеген читендөгеләр юллардан гайре ирекле маршрут буенча узулары.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланучы затлар түбөндөгеләрне тиешле:

бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендөгеләр урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыктардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып торырга;

эшчәнлек барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләргә, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгызырга;

өслеге затлар гаебел белән барлыкка килгән һәләкәт очрактарын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләргә бетерү буенча кирәкле чаралар күрергә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану вакытлары өслеге Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу вакыты белән чикләнә.

2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеге башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

2.8.1. Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану нормативлары

Рекреация эшчәнлеген РФ УК белән кешеләрнең ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын жыймауны күз алдында тоты торган эшчәнлек төрөнә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 41, 13 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 ел, №62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрендә бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтлар төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленә, күрсәткечләр 2.8.1.1 нче таблицада китерелә.

2.8.1.1 таблица

Ландшафт төркемнәре һәм типлары

Төркемнәр	Типлар	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
1	2	3
Йомык	Горизонталь йомык агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусын исәпкә алып, вертикаль йомылган агачлар	1,0-0,6
Ярымачык	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3
	Агачлар арасы тигез булган сирәкләнгән, 1,5 метрдан артыграк биеклектә булган сирәк шытымнарлы һәм урманчыклы яисә аларсыз урман	0,5-0,3 (төркемнәрдә - 0,7 - 0,6)
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган яшь агачлар	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1
	Урман торгызылу яисә 1,5 метрга кадәр биеклектәге куаклары булган кишәрлекләр (куелыгы нинди булуга карамастан)	
	Агач-куаклары булмаган кишәрлекләр	

Урманда рекреация эшчәнлеген башкару түбәндәгеләрнең санлы күрсәткечләре ярдәмендә бәяләнә:

- рекреация ягыннан файдалану ешлыгына;

- рекреация басымына, мөмкин булган рекреация басымына;
- объектның рекреация сыешлыгына.

Рекреация басымы билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, сезон, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны белән билгеләнә.

Аерым урман кишәрлекләренә рекреация басымы бик зур була, бигрәк тә автомобиль юллары, бакчачылык ширкәтләре, ял йортлары һәм башка савыктыру учреждениеләре буендагы нарат-каен урманнарына. Рекреация басымының һәм тулаем шәһәр урманнарындагы һәм алар янәшәсендәге территорияләрдәге антропоген йогынтының төп төрләре түбәндәгеләр:

- шәһәр халкының кышын һәм жәен урманнарда йөрүләре;
- спорт белән шөгылләнүләр;
- урманнарда пикниклар;
- кыргый үсемлекләр (гөмбәләр һәм жиләкләр) әзерләү;
- кояшта кызынулар һәм су коенулар;
- турист походлары;
- пионер лагерьларында һәм ял йортларында сезонлы оештырылган ял;
- бакчачылык һәм яшелчәчелек белән шөгылләнү;
- сәнәгать һәм көнкүреш калдыклары чүплекләре;
- шәхси транспортның оештырылмаган туктап торулары.

Мөмкин булган рекреация басымы – шактый вакыт буена мондый йогынты нәтижәсендә урман биогеоценозларының үзлегеннән торгызылу үзенчәлекләреннән артып китмәгән басым. Ул гадәттә бик аз бозылуларга китерә һәм биогеоценозларының аерым элементларына сизелер-сизелмәс үзгәрешләр кертә, аның структур һәм функциональ тотрыклылыгын үзгәртми. Антропоген йогынты нәтижәләрен бетерү өчен максатлы урманчылык катышуы таләп ителми.

Урман үсентеләренә иң зур рекреацион басым елның жылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен, урман утыртмаларына мөмкин булган рекреация басымын бәяләү шкалалары һәм рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрен әзерләгәндә файдаланырга кирәк булган территорияне төзекләндерүнең якынча нормалары китерелә.

2.8.1.2 таблица

Урман тирәлегенә рекреация деградациясен бәяләү шкаласы

Кишәрлекнең сыйфатламасы	Рекреация деградациясе стадияләре
1	2
Урман тирәлегә бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек. Әлегә урман төренә хас мүк һәм үлән капламы; аяк асты урман япмасы (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне жайга салу таләп ителми.	1
Урман тирәлегә сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарайган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары	2

Кишәрлекнең сыйфатламасы	Рекреация дегарадациясе стадияләре
1	2
Һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелыкта, 20%ка кадәр зарарланган һәм кипкән нөсхәләр бар. Мүк белән проект капланышы – 20%ка кадәр, үлән капламы – 50%ка кадәр (шулардан 1/10 – болын үсемлекләре); аяк асты урман япмасы берәз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадәр майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген жайга салу таләп ителә.	
Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10% ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм куаклары (бер үк яшьтәге) зәгыйфьләнгән, уртача куелыкта яисә сирәк, 21-50% зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Агач кәүсәләре тирәсендәге мүкләр, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 болын үсемлекләре, чүп үләннәр калкый). Аяк асты урман япмасы тыгызланган, агачларның күп кенә тамырлары шәрәләнгән, туфракның 6-40% майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген актив жайга салу таләп ителә.	3
Агач-болын тибындагы урман тирәлеге бик нык үзгәргән, агачлар шактый зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 11-20% ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык (төрле яшьтәге) яшәрлек түгел (башлыча яшелләнделгән кишәрлекләрдә), сирәк яисә бөтенләй юк, 50% артык зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Мүкләр бөтенләй юк, проект үлән капламы 59-40% (шул исәптән 1/2 кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәр). Агачларның күп тамырлары шәрәләнгән, ачык урыннарда аяк асты урман япмасы бөтенләй юк, туфракның 41-60% майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген катгый рәвештә тыярга кирәк.	4
Урман тирәлеге дегарацияләнгән; агачлар бик сирәкләнгән, болын тибында, агачлар бик зәгыйфьләнгән яисә кибеп баралар, 20% артыгы механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм урманчык, мүкләр, аяк асты урман япмасы юк, проект үлән капламы 10% кадәр (шул исәптән 3/4 кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәр), күп агачларның тамырлары шәрәләнгән һәм зарарланган. Туфракның 60% майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.	5

2.8.1.3 таблица

Кишәрлеккә санитар-гигиена бәяләмәсе шкаласы

Кишәрлекнең (бүлемтекнең) сыйфатламасы	Санитар-гигиена бәясенәң классы (балл)
1	2
Кишәрлек яхшы санитар хәлдә, һава чиста, яхшы аэрация, техноген шау-шулар, кан эчкәч бөжәкләр, үтеп чыкмаслык куелыклар юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишәрлек шактый яхшы санитар хәлдә, берәз гыначүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава берәз пычрак, техноген шау-шулар вакыт-вакыт була яисә бөтенләй юк.	2
Кишәрлек начар санитар хәлдә, черегән үзагач белән чүпләнгән. Чүпләрне	3

ташлау урыннары, карьерлар һәм аермалар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән начар исләр килә). Жилле, бик күлгә урын, техноген шау-шулар югары дәрәжәдә, кан эчкеч бөжәкләр бик күп, артык дымлы, үтеп чыкмаслык куелыклар бар.	
--	--

Искәрмә. Бәя кишәрлекне даими санитар тикшереп тору нәтижәсендә бирелә.

2.8.1.4 таблица

Үсентеләрнең биологик тотрыклылыгын бәяләү шкаласы

Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм сыйфатламасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлегә торышы
1	2	3	4	5
1 - тотрыклы	2%ка кадәр (1,3 м биеклектә диаметры уртачадан кимрәк булган агачлар хисабына)	5% кадәр	Юк яисә берән-сәрән	Жимерелмәгән
2 - тотрыклылыгы жимерелгән.	2 аннан да күбрәк мәртәбә табигый һәлак булудан артык булган (1,3 м биеклектә диаметры уртачага якин булган агачлар хисабына)	6% - 40%	Киң таралган яисә саны күп булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, бозылган, тулылыгы тигез түгел яисә түбән
Тотрыклылык класслары	Агымдагы һәлак булу күләме һәм сыйфатламасы (кибеп баручы агачлар һәм яңа гына кипкәннәр)	Кибүнең гомуми күләме (2 һәм 3 төркем хәлендәге агачлар + чүпләнү)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлегә торышы

Искәрмәләр:

Биологик тотрыклылыгы 2 класслы булган агачларга сайлап алып кисү уздыралар, 3 – тоташ (башка хужалык күрсәтмәләре булмаганда).

2 һәм 3 класслы биологик тотрыклы урман үсентеләренең суммар мәйданы санитар хәле канәгатьләнәрлек булмаган урман үсентеләре мәйданнарын тәшкит итә.

Үтеп керүчәнлек;

- 1 - яхшы;
- 2 - уртача;
- 3 - начар.

Күрүчәнлек:

- 1 - яхшы;
- 2 - уртача;
- 3 - начар.

Кишәрлеккә эстетик бәяләмә шкаласы

Класс	утыртма буенча	Ачык урыннар
1	2	3
1	Озын һәм киң ябалдашлы, сәламәт һәм матур куаклары һәм уртача куелькта шытымнары булган I-II бонитет класслы ылыслы һәм яфраклы утыртмалар. Яхшы үтеп керүчәнлекләе, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр майданы (ачыклыктар, аланнар), яхшы дренажланган эйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 до 3га кадәр майданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Ябалдашларның уртача киңлеге һәм зурлыгында, кие яки жәберләнгән яшь үсентеләр һәм куаклыктар булганда составтан 5 берәмлек зирек һәм усак катнашмалы III бонитет классы утыртмалары. Кишәрлек өлешчә чүпләнгән (5 м3/га кадәр)	Чикләре конфигурациясе гади булган зур күләмле ачык пространство; аз декоративлы үсемлекләр белән әйләндереп алынган су пространство; агач үсми торган, куак басып алган кишәрлекләр
3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V бонитет класслы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үсеш алган. Чүпләнгәнлек һәм коры-сары 5 м3/га һәм аннан да югары	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хужалыктар, сазлыктар һәм башка ачык майданнар, декоративлыгы түбән булган сулыклар

Искәрмәләр:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләргә исәпкә алып уздырыла:

- урындагы торышы, туфрактагы дымлылык, үтеп йөрүчәнлек;
- кишәрлекнең зурлыгы һәм конфигурациясе;
- урман авызларының һәм ачык киңлекләр янәшәсендәге урыннарның гүзәллеге;
- агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларны урнаштыру характеры;
- үлән һәм мүк капламының сыйфаты;
- сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм әйләнә-тирәсендәге үсемлекләрнең характеры, ял итүчеләрнең суга керә алуы, сулыкның санитар хәле һәм аны ял итү һәм коену өчен куллану мөмкинлеге.

**Агачлар торышы категорияләре шкаласы
(һәр агач саен инвентарьлаштыру өчен)**

Агач категорияләре	Төп билгеләре	Өстәмә билгеләре
1	2	3
ЫЛЫСЛЫ ТОКЫМНАР		

Агач категорияләре	Төп билгеләре	Өстәмә билгеләре
1	2	3
1 - зәгыйфьләнү билгеләреннән башка	Ылыслары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куе, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы елда шытып чыкканнары өчен нормаль	
2 - зәгыйфьләнгән	Ылыслары еш кына ачык яшел, ябалдашы бик челтәрле түгел, шытып чыкканнары нормаль белән чагыштырганда яртылаш кимегән	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар булырга мөмкин
3 - бик каты зәгыйфьләнгән	Ылыслары ачык яшел яки сорырак тонык, челтәрле ябалдашлы, нормаль белән чагыштырганда шытып чыкканнары яртылаш кимегән	Кәүсәсендә, тамырларында һәм ябалдашында, ботакларында зараланулар булырга мөмкин, кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары булырга мөмкин
4 - кибеп баручы	Ылыслары соры, сары яисә саргылт-яшел, ябалдашы шактый сирәкләнгән, агымдагы елда шытым юк диярлек яисә бөтенләй юк	Кәүсәсендә һәм башка өлешләрендә зараланулар алдагы категория белән чагыштырганда бик күп, кәүсәләрендә корткычлар оялау сыйфатлары (сагыз бүрәнкәләре, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөжәкләр) булырга мөмкин
5 - агымдагы елның коры-сарылары (яна)	Агымдагы ел ылыслары, сары яисә коңгырт, ябалдашы бик нык сирәкләнгән, вак ботаклары бар әле, кайрысы сакланган яисә өлешчә коелган	Алдагы категория сыйфатлары; сезон азагында агачның бер өлешендә бөжәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булу мөмкин
6 - алдагы еллардан калган коры-сары (иске)	Ылыслары коелган яисә өлешчә сакланып калган, вак ботаклары, кагыйдә буларак, сынып беткән, кайрысы коелган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөжәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булган, кайрысы астында – бик күп коңгырт он һәм гөмбәчек
ЯФРАКЛЫ ТОКЫМНАР		
1 - зәгыйфьләнү билгеләреннән башка	Ылыслары яшел, ялтырап тора, ябалдашы куе, әлеге токым, шушы яшьтәгеләр, үсү шартлары һәм ел фасылы өчен агымдагы елда шытып чыкканнары өчен нормаль	
2 - зәгыйфьләнгән (коры ябалдашлы 1/4 кадәр)	Яфраклары яшел; ябалдашы аз күләмдә челтәрле, үсентесе нормаль белән чагыштырганда зәгыйфьрәк булырга мөмкин, корыган ботаклар 1/4 кимрәк	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында урыны-урыны белән зараланулар, механик зарарланулар, берән-сәрән сулы шытымнар булырга мөмкин
3 - каты зәгыйфьләнгән (коры ябалдашлы)	Яфраклары гадәттәгедән ваграк яисә ачыграк төстә, вакытыннан алда коела,	Алдагы категория сыйфатлары күбрәк чагылыш тапкан; кәүсәләрендә яисә ботакларында корткычлар оялау

Агач категорияләре	Төп билгеләре	Өстәмә билгеләре
1	2	3
1/2 кадәр)	ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/4дән 1/2 гә кадәр	сыйфатлары булырга мөмкин, суты агу һәм сулы шытымнар булырга мөмкин
4 – кибеп баручы, ябалдашларының 1/2еннән артыграгы кипкән	Яфраклары гадәттөгедән ваграк, сарырак яисә ачыграк төстә, вакытыннан алда коела яки корый, ябалдашы сирәкләнгән, кипкән ботаклары 1/2дән 3/4 кә кадәр	Кәүсәләрендә һәм ботакларында корткычлар оялау сыйфатлары (керү тишекләре, кисекләр, суты агу һәм агач вагы, коңгырт он, кайрысында, кайры астында һәм үзагачында бөжәкләр), бик күп сулы шытымнар, өлешчә кипкән һәм кибеп баручы ботаклар булырга мөмкин
5 - агымдагы елның коры-сарылары (яна)	Яфраклары кипкән, шигән яисә вакытыннан алда коелган, кипкән ботаклары 3/4 артыграк, вак ботаклары һәм кайрысы сакланган	Кәүсәсендә һәм тамырларында, ботакларында бөжәкләр оялау һәм гөмбәчкеләр белән зарарлану сыйфатлары булырга мөмкин
6 - алдагы еллардан калган коры-сары (иске)	Яфраклары һәм ботакларның бер өлеше коелган, кайрысы черегән яисә кәүсәсенә зур өлешеннән каерылган	Кәүсәсендә һәм ботакларында бөжәкләр очып чыга торган тишекләр пәйда булган, кайрысында һәм кайрысы астында – гөмбәчек һәм гөмбәләренң үзләре була

Жил аударганны, буран аударганны, кар аударганны, алар барлыкка килү вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга кәүсә корткычлары оялау һәм, зарарлану ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәжәсе күрсәтелә. Ылыс һәм яфрак кимерүчеләр чыганакларында ылыслары һәм яфраклары торгызылганнан соңгы чорда агачлар яңадан санала, аңарчы кирәк чакта ылысны яисә яфракны ашау дәрәжәсе процентларда күрсәтелә (1 – зарарсыз, 2 – аз гына зарарланган – 25% ким, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча – 75% артык).

Ял итү өчен табигать ландшафтларын тәртипсез һәм системасыз файдалану төзекләндерү элементлары булмау туфрак өстендәге капламны бозуга, урман тирәлеген пычратуга һәм урман бергәлекләренә (урман фитоценозының) гомуми зәгыйфьләнүенә китерә. Территорияне тышкы төзекләндерү – кешенә табигатькә тискәре йогынтысын азайтырлык бердәнбер цивилизацияле алым.

Урман тирәлеге, алдан урман кишәрлекләре рекреация өчен эзерләнмәгән булса, 10 кеше/га басым булганда жиңмерелә башлай. Шуңа күрә функциональ зоналар буенча урнаштырыла торган рекреация объектларының табигать тирәлеген бозмыйча гына ял итү мөмкинлеге тудыра торган мәйданчыклары булырга тиеш. Рекреация басымына карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

- ирекле – басым 5 кеше/га (тыныч ял итүнең аз төзекләндерелгән зонасы);
- уртача жайга салынучы – басым 6-20 кеше/га (актив ял итүнең житәрлек дәрәжәдә рекреацион объектлар белән төзекләндерелгән зонасы);
- катгый жайга салынучы – басым 20 кеше/га артык (актив ял итүнең аерым урман кишәрлекләре, алар максималь рәвештә төзекләндерелгән булырга тиеш).

Рекреация билгелэнешендәге урманнарда урманнан файдалануның төп хужалык чаралары һәм төрләрә

№ п/п	Чараларның исеме	Функция зоналары		
		актив ялныкы	йөрөп керә торган	фауна тынычлыгыныкы
1	2	3	4	5
1. Урман хужалыгы чаралары				
1.	Урманнарны карап тотканда түбәндәге максатларда кисү:			
	Ландшафтларны формалаштыру	+	+	-
	Аз кыйммәтле үсемлекләрне алып ташлау	+	+	+
	Табигый торгызылуға ярдәм итү	+	+	+
	Үрентене карап тоту	+	+	+
	Бар булган һәм булдырылган урман ландшафтларын карап тоту	+	+	+
	Утыртмаларны үзгәртеп кору һәм яңарту	+	+	-
2.	Реконструкция кисүләре	+	+	-
3.	Башка кисүләр түбәндәге максатларда:			
	Ачык ландшафтлар булдыру, ерактан күренешләрне чистарту	+	-	-
	Күренекле нокталарда рекреация карамагынан кимчелекле үсемлекләрне алып ату	+	-	-
	Ял һәм тышкы төзекләндерү объектлары буенча төзелеш мәйданчыкларын чистарту	+	+	-
	Ачык ландшафтларны һәм күренекле урыннарны карап тоту	+	+	-
4.	Агачларны һәм куакларны түбәндәге максатларда утырту:			
	Ландшафтларны формалаштыру	+	+	-
	Урманның санитар-гигиенасын һәм утыртмаларның тотрыклылыгын арттыру	+	+	-
	Урманны торгызулар	-	+	+
	Ремизалар булдыру	-	-	+
	Утыртмаларны реконструкцияләү	+	+	-
5.	Болынлы газоннар булдыру	+	-	-
6.	Ачык урыннардагы үлән катламнарын карап тоту	+	+	-
7.	Табигатьне саклау чаралары	+	+	+
8.	Санитар-саклык чаралары, ш.и. санкисүләр	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+
10.	Урман бозуларны һәм ял итүчеләр тарафыннан урманга зыян салуларны кисәтү	+	+	+

№ п/п	Чараларның исеме	Функция зоналары		
		актив ялныкы	йөрөп керә торган	фауна тынычлыгыныкы
1	2	3	4	5
II. Биотехник чаралар һәм фаунаны саклау				
1.	Хайваннар дөньясындагы шартларны яхшырту	-	-	+
2.	Ашату майданнарын кору һәм жанварларны ашату	-	+	+
3.	Кош ояларын кору һәм элөп чыгу	+	+	+
4.	Урман хужалыгы эшләрөн регтаментлау һәм чикләү	-	-	+
III. Территорияләрне тышкы төзекләндерү				
1.	Юл-сукмак челтәрләрөн, автотукталышларны, ясалма корылмаларны булдыру	+	+	-
2.	Рекреация маршрутларын булдыру	+	+	-
3.	Күренекле урыннарны һәм карау майданнарын булдыру	+	+	-
4.	Ял майданнарын булдыру һәм жиһазлау	+	+	-
5.	Архитектураның вак формаларын һәм урман-парк жайланмаларын төзү һәм урнаштыру	+	+	-
6.	Визуаль мәгълүмат	+	+	+
7.	Ачык агитация	+	+	-
8.	Төн кунулы жәйге ял буенча стационар урыннарны кору һәм жиһазлау	+	-	-
9.	Тышкы төзекләндерү объектларын карап тоту, аларны төзекләндерү	+	+	+
IV. Урманнан файдалану				
1.	Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү	-	-	-
2.	Урман торгызу буенча кисүләр	-	-	-
3.	Печән чабу	+	+	-
4.	Көтү көтү	-	-	-
5.	Жиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәм һәм һәм	+	+	-
6.	Дару чималын һәм һәм	+	+	-
7.	Умартачылык	-	-	-

Искәрмәләр: "+" тамгасы - файдалану рөхсәт ителә;

"-" тамгасы - файдалану рөхсәт ителми;

2.8.2. Рекреация эшчәнлегә зонасын функция территорияләрәнә бүлү

Функциональ бүлгәләнешә буенча рекреация зоналары түбәндәгеләргә бүленә:

- 1) интенсив кулланылышы;
- 2) чамалап кулланылышы;
- 3) оешкан төстә ял итү;
- 4) резерватлы;

- 5) тыюлык;
- 6) катгый режимлы;
- 7) хужалык итүле.

2.8.3. Урман кишэрлеклөрдөгө вакытлыча корылмалар исемлеге һәм аларны тышкы төзөклөндөрү нормативлары

2.8.3 таблица

Рекреация билгеләнешендөгө урманнарда территорияне тышкы төзөклөндөрү нормалары (гомуми майданның 100 гектарында)

№ п/п	Тышкы төзөклөндөрү элементлары исеме	Яшел зона		Алар чиклөрдө туристлык маршрутлары (1 чм маршрутка),
		актив ялныкы	йөрөп керә торган	
1	2	3	4	5
1.	Гравийлы килү юллары хәрәкәт итү өлеше 4,5 м (чм) киңлектә булган	0,15	0,02	-
2.	Массивлар эчендөгө гравийлы юллар тасма киңлегә 3 м (чм) булган	1,8	0,5	-
3.	15 машинага исәпләнгән автотукталышлар гравий һәм вак ташлы (данә)	0,25	0,03	-
4.	Йөрөп керү сукмаклары (чм)	-	0,04	-
5.	4 урынлы утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынлы ашап алу өстәлләре (данә)	7	0,6	-
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык эзерләү учаклары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Чүп савытлары (данә)	30	-	-
10.	Чүп жыйгычлар (данә)	3,5	-	-
11.	Бәдрәфләр (данә)	0,18	-	-
12.	Спорт һәм уен майданчыклары, м3.	37	-	5
13.	Елгалардагы һәм сулыклардагы кызыну урыннары, м2	90	15	-
14.	Кызыну урыннарындагы кабиналар (данә)	0,18	0,02	-
15.	Беседкалар (данә)	0,17	-	-
16.	Күрсәткечләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күренекле нокталар (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмәләр (данә)	0,02	0,01	0,1
19.	Туристларга палатка кору өчен майданнар, м2	50	-	20

2.8.4. Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану параметрлары һәм вакытлары

Урманнарда рекреация эшчәнлеген урман законнарының хокукый норматив актлары нигезендә расланган Рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнардан файдалану кагыйдәләре белән регламентлана, аларда түбәндәгеләр каралган:

рекреация эшчәнлеген башкарганда аерып алынучы урман кишәрлекләренең зурлыгын билгеләгәндә, урман утыртмаларына зарар китермәү шартларын үтәп, урман экосистемаларына карата оптималь рекреация йөгөнә таянырга кирәк;

ял, туризм, физкультура һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнарда файдаланучы затлар туристлык станцияләрен, туристлык сукмакларын һәм трассаларын оештыра, мәдәни-массакүләм чаралар үткәрә, жәяүләп, велосипедта һәм чаңгыда шуа, сынлы сәнгать белән шөгылләнә, кызыксындыргыч һәм экологик экскурсияләр, аларның спецификасы ярышларны урманда үткәргә каршы килми торган аерым спорт төрләре буенча спорт ярышларын, физкультура-спорт фестивальләрен һәм тренировка жыелышларын, һәм шулай ук рекреация эшчәнлегенә башка төрләрен оештыра ала;

рекреация эшчәнлеген башкаруга бирелгән урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланырга тиешле;

рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнар эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зарар китерми торган ысуллар белән файдаланыла;

урманнарны рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану гражданның урманнарда булу хокукын чикләргә тиеш түгел;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкарганда урман кишәрлекләрендә вакытлыча корылмалар (беседкалар, инвентарларны саклау пунктлары һ.б) торгызу һәм урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерүләр (юл-сукмак челтәрләрен, мәгълүмати элмә такталарны һәм табигатьне саклау тематикасына бәйле аншлагланы, утыргычларны, яңгырдан әвеслекләренә, хәрәкәт итү юнәлеше күрсәткечләрен, чүп өчен әржәләр һәм тышкы төзекләндерүнең башка элементларын урнаштыру) рөхсәт ителә;

бирелгән урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерү максатларында урманнарда рекреация эшчәнлеген башкару буенча файдаланучы затлар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә карап тоталар;

вакытлыча корылмаларны, физкультура-сәламәтләндерү, спорт һәм спорт-техник корылмаларны вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачлар һәм куаклар булмаган урыннарда, ә алар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган урман утыртмалары булган урыннарда, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкару буенча объектларны төзү максатларында урман утыртмаларын урманнарны үзләштерү проекты нигезендә кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреация эшчәнлеген башкарганда бирелгән урман кишәрлеге чикләрендә урман утыртмаларын, үсемлек капламын һәм туфракларны зарарлау, бирелгән урман кишәрлеген һәм янәшә урнашкан территорияләренә көнкүреш калдыклары, башка төр калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка төр механизмнар белән ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар белән керү рөхсәт ителми;

Халыкның массакуләм ялын кече архитектура формаларын урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын кору юлы белән уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экология шартларына тискәре рекреация йогынтысын киметергә мөмкинлек бирәчәк;

Халыкның культуралы ялы буенча шартлар тудыру һәм рекреация йөкләрен көйләү максатларында территорияләрне тышкы төзекләндерү буенча мөмкин булган чаралар тәкъдим ителә, алар урман кишәрлекләрен халыкның ялы өчен тагын да югарырак сыйфатлырак дәрәжәдә куллану мөмкинлеген бирәчәк:

- урман плакатларын һәм панно элү;
- автотукталышлар төзү һәм жиһазлау;
- гап-гади жайланмалар ярдәмендә тәмәке тарту урыннарын кору;
- юл-сукмак челтәрләрен төзү;
- урман жиһазларын урнаштыру (ашау өстәлләре, утыргычлар, урындыклар);

- яңгырдан һәм начар һава шартларында ышыклану урыннарын булдыру;
- туристлар өчен палаткалар кору майданнарын жиһазлау;
- учаклар өчен урыннар билгеләү һәм жиһазлау;
- азык эзерләү өчен учаклар кору;
- учаклар өчен утын эзерләү;
- чүп өчен савытлар кую һәм чүпжыйгычлар урнаштыру;
- кизләүләрдән эчәр су алу урыннарын кору;
- бәдрәфләр төзү;
- кошлар өчен ашату майданнарын һәм жимлекләр кору;
- тиеннәр, куянар һәм тояклылар өчен катырлар кору;

Рекреация урманнарында туфрак-мелиоратив чаралар үткәрелергә мөмкин: ашлама кертергә, известьларга, мульчаларга, көпшәкләндерергә, киртәләргә;

Рекреация эшчәнлеген алып бару, урман сукмакларынан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын төземичә генә, урманчылык территориясендә рөхсәт ителә;

Урманнар кешеләрнең ялын, туризмны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреация эшчәнлеген алып бару өчен файдаланылырга мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урман кишәрлекләре дүлэт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (озак вакытка) файдалануга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урманнардаң файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре һәм Урманнарда янгын куркынычсызлыгы таләпләрен үтәүне тәмин итү зарур;

Янгыннар сезоннда урманнар территориясендә рекреация эшчәнлеген алып барганда массакуләм чаралар уздыру, жирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп жыю урыннары булдыру шарты белән генә рөхсәт ителә.

Рекреация эшчәнлеген алып бару өчен урман кишәрлекләре даими (вакыты чикләnmәгән) файдалануга яисә арендага бирелгән затлар аны уңай дүлэт

экспертизасы бәяләмәсе алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашыра.

2.9. Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман плантацияләрен булдыру һәм аларны эксплуатацияләү билгеле бер максатчан токым урман үсентеләрен үстерүгә бәйле эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт. Билгеле бер (максатчан) токым урман утыртмаларына, куелган сыйфатламалары булган үзагач алуны тәмин итә торган ясалма чыгышлы урман утыртмалары кертелә. Урман плантацияләре урман фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә (урман утыртмалары каплап алмаган жирләрдә һәм урманныкы булмаган жирләрдә) булдырылырга мөмкин. Урман плантацияләрендә урман утыртмаларын кисү һәм урман утыртмаларына кирт салу чикләүләрсез рөхсәт ителә (РФ УК 42 ст.).

Гражданнарга, юридик затларга урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре – РФ УК нигезендә, жир кишәрлекләре – жир законнары нигезендә арендага бирелә.

Дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлеген арендауа килешүе урманнардан азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану максатларында РФ УК 72 ст. 3 ө. нигезендә ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә.

Плантация булдыру максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми: су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны; кыйммәтле урманнарны; махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны.

2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман жимешләрен, жиләкләр, декоратив үсемлекләр һәм дару үләннәре үстерү (РФ УК 39 ст.) жимешләр, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре һәм башка шундый урман ресурслары алуға бәйле эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт. Аларны үстерү өчен файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, һәм шулай ук урман булмаган диләнкеләр, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман утыртмалары белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) жирләр файдаланыла.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен реконструкцияләүгә билгеләнмәгән азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланырга мөмкин;

Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен куллану РФ УК 59 статьясы нигезендә тыела.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен саклык урманнарыннан һәм урманнардагы махсус сакланучы кишәрлекләрдән файдалану тыела.

Азык-төлек урман продукциясен плантациядә үстерү перспективалары.

Кыргый үсүче азык-төлек һәм дару үләннәре өлкәсендә шактый гына табигый запаслар булуга карамастан, соңгы 20-30 елда кайбер төр жиләкләрне, жимеш бирә торган үсемлекләрне һәм гөмбәләрне ясалма үстерү тенденциясе барлыкка килде. Моның сәбәбе – плантацияләрдә үстерелгән продукциянең үзкыйммәте халыктан жыелган шул ук төр кыргый үсүче үсемлекләрне сатып алу бәяләренә караганда кимрәк чыга.

Плантацияләрдә барлык төр эшләренә дә бергә туплап һәм механикалаштырып була, шул исәптән эзерләүне дә, бер берәмлек майданнан уңышны арттырып, һава шартларына бәйлеләкне бетереп, селекция өчен шартлар тудырып, продукциянең сыйфатын арттырып була.

Аз гына чыгымнар белән табигый шартларда иң продуктив үсемлекләрне сайлап алырга һәм аларда жимеш бирү һәм эксплуатацияләү (ягъни культуралаштыру) өчен оптималь шартлар тудырырга мөмкин.

Культивацияләнергә мөмкин булган һәм культураны гамәлгә керткәндә үз сыйфатларын югалтмый торган үсемлек төрләре плантацияләрен булдыру максатка ярашлырак.

Өлкә шартлары түбәндәгеләр плантацияләрен булдыру өчен яраклы: кара миләш (арония), сырғанак, гөлжимеш, кара карлыган һәм башка азык-төлек үсемлекләре, дару үләннәре, гөмбәләрдән – шампиньон плантацияләре.

Хәзерге вакытта, сатып алу бәяләре бик югары булганда, акчаны плантацияләр булдыруга тотарга тәкъдим итәргә мөмкин.

Гөлжимеш плантацияләре өчен иң яхшы туфрак – озак су баса торган елгаларның үзәннәрендәге органик матдәләргә бай кара туфрак һәм кие соры урман туфрагы. Плантацияләр булдыру өчен сөргәннән, органик 100 т/га, фосфорлы 160 кг/га, калийлы 80 кг/га ашламалар керткәннән соң 3x1,5 м чокырларга һәм буразналарга гөлжимеш утыртыла, уңыш бу вакытта 5,0 тонна/га житә.

Урманчылыктарда ясалма алым белән гади вешенка гөмбәсе үстерергә мөмкин. Бер тонна гөмбә житештерү өчен лабораторияләрдә үстерелә торган инокулянт йоктырырга һәм плантациягә 25-30 см озынлыктагы һәм 22 см диаметрлы 700 усак кисеге утыртырга кирәк, өч ел эчендә бер тонна гөмбә алырга мөмкин булачак.

2.11. Урманнардан урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү урманнарны торгызу һәм үрчетү максатында гамәлгә ашырыла торган эшкуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (чикләнмәгән вакытка) файдалануга, башка затларга арендага бирелә.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану урманчылыкның яисә урман паркының урман хужалыгы регламентлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Россия Федерациясе Урман кодексының 24 статьясындагы 2 өлеше нигезендә урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затларның урман хужалыгы регламентын һәм урманнарны үзләштерү проектын үтәмәүләре урман кишәрлеген арендага килешүен вакытыннан алда туктату, шулай ук урман кишәрлегеннән даими (чикләнмәгән вакытка) файдалану хокукын мәжбүри туктату өчен нигез була.

Урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затлар Россия Федерациясе Урман кодексының 25 статьясында каралган тәртиптә граждан законнары нигезендә үзгәчкә һәм башка алынган урман ресурсларына милекчелек хокукына ирешәләр.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 27 статьясы нигезендә чикләнәргә мөмкин.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары һәм бурычлары.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнардан аренда килешүе шартлары нигезендә файдаланырга;
- Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясындагы 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкалар) булдырырга;
- бирелгән урман кишәрлекләрендә теплицалар, башка корымалар һәм төзелмәләр урнаштырырга;
- аларны гамәлгә ашыру Россия Федерациясенең урман законнары таләпләренә каршы килмәгән башка хокукларга ия булырга.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә хокуклы:

- урманнарны үзләштерү проектын төзүгә;
- урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдаланырга;

- урман кишәрлеге арендасы килешүе шартларын үтәргә;
- урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен туфрак эрозиясе булдырмаучы, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны булдырмаучы яисә чикләүче алымнар белән урманнардан файдаланырга;
- урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәргә;
- ел саен урман декларациясен тапшырырга;
- урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;
- урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;
- дөүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә документлаштырылган мәгълүмат тапшырырга;
- Россия Федерациясе законнары белән каралган башка йөкләмәләрен үтәргә.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануга карата таләпләр

Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләренә, һәм шулай ук урмансыз диләнкеләренә, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, һәм шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела.

Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектларының кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 59 статьясы нигезендә тыела.

2.12. Урманнарда жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләр башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман кишәрлекләреннән жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару өчен

файдалану урманчылыкның урман хужалыгы регламенты (РФ УК 43 ст.) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен урманнарда файдаланганда урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнар урнашкан башка категория жирләрендә жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү башка федераль законнар белән билгеләнгән очракларда шушы жирләрнең максатчан билгеләнеше нигезендә рөхсәт ителә.

Барлык очракларда кебек үк урман инфраструктурасы булдыруга бәйсез объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү жирләрдән файдалану эшләре тәмамланганнан соң рекультивацияләнергә тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өлеш).

Урман үсентеләрен кисү урманнарда файдалануның элекке төрөнә бер өлеш булган очракларда жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен аренда килешүләре нигезендә урман кишәрлекләре бирелә (РФ УК 43 ст. 2 өлеш).

Мондый эшләргә башкару урман үсентеләрен кисүгә китерсә, капитал төзелеш объектларын төзү өчен урманнар үз вәкаләтләре чикләрендә дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары рөхсәтләре буенча урман кишәрлекләре бирмичә генә файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеш).

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен урманнарда файдалану өчен урман кишәрлеген арендага килешүе, аукцион уздыру таләп ителмәсә, ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә (РФ УК 72 ст. 3 өлеш һәм 74 ст. 3 өлеш).

Урман кишәрлегендә арендага күрсәтелгән вакытлары жир асты турындагы законнарның таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

21.02.1992 елдан № 2395-1 РФ Законының 10 статьясында билгеләнгәнчә, жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә:

- геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;
- файдалы казылмалар чыгару өчен – файдалы казылма ятмаларын эшкәртү срогына, ул файдалы казылма ятмаларын эшкәртүнең жир асты байлыктарынан нәтижәле файдалануны һәм аларны саклауны тәмин итә торган техник-икътисади нигезләүдән чыгып исәпләнә;
- жир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;
- жир асты байлыктарынан файдалану хокукын вакытынан алда туктатканда жир асты байлыктарынан кыска вакытта файдалану хокукы биру нигезендә файдалы казылмалар чыгару өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эзләрне, бәяләүне һәм эшкәртүне тәмамлау яисә ликвидацион чаралар күрү кирәк булган очракта, элекке жир асты байлыктарынан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозулар

булмаганда, жир асты байлыктары кишәрлегеннән файдалану срогы жир асты байлыктарыннан файдаланучы инициативасы буенча туктатылырга мөмкин.

РФ УК 20 статьясындагы 2 өлешендә жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланганда алынган урман материалына милекчелек хокукы урнаштырыла.

Жир асты байлыктарыннан файдаланучылар үзагач эзерләргә жыенган очрактарда, аны 23.07.2009 ел, №604 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен бирелергә мөмкин (РФ УК24 ст. 2 өлеш).

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибе Россия Федерациясе Урман хужалыгы министрлыгының 27.12.2010 ел, №515 боерыгы белән расланган.

Әлеге норматив хокукый актта урман кишәрлеге бирмичә генә эшләр алып баруга рөхсәт бирү процедурасы билгеләнә.

Урман фонды жирләрендә урман кишәрлеге тапшырылмыйча гына жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен жир асты байлыктарыннан файдаланучы (алга таба – Гаризачы) дәүләт хакимияте органнарына һәм жирле үзидарә органнарына әлеге Тәртипнең 3 пунктында күрсәтелүче язмача гаризаны тапшыра, анда түбәндәгеләр күрсәтелә:

1) Гаризачы турында белешмәләр:

тулы һәм кыскартылган исеме һәм оештыру-хокукый рәвеше, урнашкан жире, почта адресы, банк реквизитлары – юридик зат өчен;

фамилиясе, исеме, атасының исеме (соңгысы – булганда), яшәү урынының адресы, шәхесен раслаучы документ белешмәләре, – шәхси эшмәкәр булган граждандан өчен;

2) планлаштырыла торган эшләрне башкару өчен кирәкле урман фонды жирләренең урнашкан урыны һәм мәйданы, урманнардан файдалануны нигезләү һәм жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару вакыты.

Гаризага Гаризачы исемнән эш йөртүче затның вәкаләтләрен раслаучы документ кушып бирелә (кирәк булганда).

Дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары ведомствоара мәгълүмати хезмәттәшлек юлы белән түбәндәге документларны алалар:

юридик затка карата Бердәм дәүләт юридик затлар реестрыннан өземтә;

физик затка карата Бердәм дәүләт шәхси эшмәкәрләр реестрыннан өземтә;

салым органында исәпкә алынуы турында белешмәләр;

жир асты байлыктарыннан файдалануга лицензиясе яисә дәүләт ихтыяжлары өчен жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен алып баруга дәүләт контракты булуы турында белешмәләр.

Гариза 30 көн эчендә карала һәм әлеге эшләрне башкаруга рөхсәт бирү турында карар кабул ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча урманнардан файдалану тәртибе белән жир

асты байлыктарын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөү буенча эшләр башкаруга бэйле объектлар урнаштыру максатларында, иң беренче чиратта, урманныкы булмаган жирләр, урман кишәрлегендә мондый жирләр булмаганда – башланып та дөвам ителмәгән урман кисүләр жирләре, янгынан соң калган жирләр, бушлыктар, ачыклыктар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган майданнарны файдалану карала. Әлеге максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану жир асты байлыктарын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшкөртү эшләрен башкаруга бэйле объектлар урнаштыруның башка вариантлары булмаган очракта рөхсәт ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөү буенча эшләр башкаруга бэйле объектлар урнаштыру бирелгән урман кишәрлеге һәм аның янәшәсендәге территориядә эрозия үсешен булдырмакка тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген биргән дөүлөт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнарны жир асты байлыктарын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөү буенча эшләр башкару максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрен бульдозер ярдәмендә агач үсемлекләреннән чистарту; чиктәш полосаларны һәм урман авызларын агач материалы калдыктары белән чүплөү; урман авызы агачларының көүсәләрен һәм үрелеп үскән тамырларын зарарлау, яңа киселгән агач материалын жәйге чорда махсус яклау чараларынан башка саклау; урман утыртмаларын су бастыру һәм озак вакыт су астында тоту; урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач материаллары, көнкүреш һәм бүтән калдыктар белән чүпләндөрү; урманнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча узу.

Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, һәм шулай ук шөһәр урманнары территорияләрендә файдалы казылма ятмаларын эшлөү тыела.

Урманнардан жир асты байлыктарын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөү буенча эшләр башкару максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне башкара:

- бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыктардан, агулы матдәләрдән даими рөвештә чистартып тора;

- житештерү эшчәнлегенә барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрен, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлактарны, урманнар территориясен төзекләндөрү элементларын торгыза;

- әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәләкәт очрактарын, урман янгынарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрә.

- сейсмик разведка эшләрән планлаштыру һәм башкару максатларында, квартал юллары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка жирләрдән максималь рәвештә файдалана, шул исәптән хәрәкәт составын һәм йөкләрне шуларда урнаштыра.

2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану РФ УК 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын йә суларның даими яисә вакытлыча жыелып торулары су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объекттын аңларга тәкъдим итә.

Россия Федерациясе Су кодексының 5 статьясы ясалма су объектлары дип, аерым алганда, сусаклагычларны, буаларны һәм каналларны игълан итә.

Урман хужалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача елгаларда, шулай ук инешләрнең урман үткәрүчәнлеген көчәйтү өчен, урман әзерләүне һәм бүтән житештерүне су белән тәэмин итү өчен инешләрдә корыла һәм файдаланыла.

Урман хужалыгында каналлар асылда киптерү, сугару һәм суландыру һ.б. максатларында корыла һәм файдаланыла. Аерым очрақларда сал агызу каналлары булдырылырга һәм эксплуатацияләнергә мөмкин.

Мондый максатлар өчен гидротехника корылмалары корыла һәм файдаланыла, аларга “Гидротехника корылмаларының иминлеге турында” 21.07.1997 ел, №117-ФЗ Федераль законның 3 статьясы нигезендә плотиналар, гидроэлектростанцияләр биналары, су жыю, су жибәрү һәм су чыгару корылмалары, туннельләр, каналлар, насос станцияләре, суднолар йөрү шлюзлары, суднолар күтәргечләр; су басулардан саклагычлар һәм сусаклагычлар ярлары, елгалар ярлары һәм үзәннәре төпләре жимерелүдән яклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгать һәм авыл хужалыгы оешмаларының сыек калдыкларыннан саклану өчен корылган корылмалар (дамбалар); каналларда су ишмәсен өчен билгеләнгән жайланмалар, шулай ук су ресурсларын файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның зарарлы йогынтысын булдырмый калу өчен билгеләнгән башка корылмалар кертелә.

РФ УК шулай ук махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануны күз алдында тотта.

РФ Сәүдә өчен дингездә йөзү кодексының 9 статьясыннан чыгып, анда махсулаштырылган дингез портларына билгеләмә бирелә, РФ УК 44 статьясында

күрсәтелгән махсуслаштырылган портлар дигәндә махсус бирелгән территориядә һәм акваториядә урнашкан һәм урман ресурсларын һәм урман хужалыгы һәм урман сәнәгате өчен кирәкле бүтән йөкләрне ташучы судноларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән корылмаларны аңларга кирәк.

Сусаклагычлар, бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урманнан файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла яисә әлеге файдалану төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзүгә, реконструкцияләүгә һәм эксплуатацияләүгә бәйле булмау мөмкинлеге күрсәтелә.

РФ УК 21 статьясы 1 һәм 2 өлешләрендә күрсәтелгәнчә, урман фонды жирләрендә, шулай ук урманнар урнашкан башка категория жирләрдә сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан һәм махсуслаштырылган портлардан файдалану өчен урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә.

Әлеге максатларда урманнан файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында да, рөхсәт ителә (РФ УК 21 ст. 5 өлеше).

РФ УК 21 ст. 6 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган гидротехника корылмалары төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланыла торган жирләр рекультивацияләнергә тиеш.

РФ УК 21 ст. 4 өлешендә күрсәтелгәнчә, гидротехника корылмалары су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш, аны РФ УК 44 ст. өлеше таләпләрен гамәлгә ашыручы норма буларак карарга мөмкин, аның буенча су законнары нигезендә су объектлары, гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

Әлеге урманнан файдалану урман ресурсларын алмыйча гына, әмма урман кишәрлекләре бирмичә мөмкин булмаган урманнан файдалану төренә кертелә (РФ УК 44 ст. 2 һәм 3 өлешләре).

Шуның белән бергә сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен урман кишәрлегеннән башка су объекты да таләп ителергә һәм файдалануга бирелергә мөмкин.

Россия Федерациясе Су кодексының 11 ст. нигезендә причалларны урнаштыру, шулай урман кишәрлекләре гидротехника корылмалары, шул исәптән мелиоратив системалар урнаштыру һәм төзү су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарлар нигезендә генә мөмкин.

Су объектларын файдалануга тапшыру турында карарны эзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре 30.12.2006 ел, №844 РФ Хөкүмәте карары белән расланган.

Дәүләт һәм муниципаль милектәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (чикләнмәгән

вакытка) файдалануга, арендага яисэ түлөүсөз сроклы файдалануга бирелергэ мөмкин. Моннан тыш, мондый урман кишэрлеклөрөнө сервитутлар йөклөнөргө мөмкин.

РФ УК 72 ст. 3 өлөшө һәм 74 ст. 3 өлөшө игезендә элге урман кишэрлеклөрө мондый максатлар өчөн, дэүлэт хакимияте органнары яисэ жирле үзидарэ органнары карарлары нигезендә аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадэр арендага бирелергэ мөмкин.

Урман фонды жирлэрэндэ урнашкан элге урманнардан файдаланудан алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенек була (РФ УК 20 ст. 2 өлөшө).

2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү өчөн файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Электрүткэргеч линиялэр, элемтэ линиялэре, бүлемтек юллары, торбаүткэргечлэр һәм башка линияле объектлар (алга таба – линияле объектлар) төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү өчөн урманнардан файдалану РФ УК 45 ст. белэн регламентлана. Дэүлэти яисэ муниципаль милектэге урман кишэрлеклөрө гражданнырга һәм юридик затларга РФ УК 9 ст. нигезендэ бирелэ.

Урман фондындагы юллар урман юлларына һәм гомуми файдаланудагы юлларга бүленэ. Урман юллары урман инфраструктурасы объектларына кертелэ (кар.: РФ УК 13 ст. һәм 1 бүлеге), э гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар – урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган объектларга кертелэ (кар.: РФ УК 21 статьясы).

Электрүткэргеч линиялэр, элемтэ линиялэре, бүлемтек юллары, торбаүткэргечлэр һәм башка линияле объектлар урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган объектларга кертелэ.

Урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган линияле объектлар төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү урман фонды жирлэрэндэ генэ түгел, федераль законнар белэн билгелэнгэн очрактарда, шул жирлэрнең максатчан билгелэнеше нигезендэ урманнар урнашкан башка категория жирлэрдэ дэ рөхсэт ителэ (РФ УК 21 ст. 1 һәм 2 өлөшлэр).

Урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган линияле объектларны төзөгэндэ, реконструкциялэгэндэ һәм эксплуатациялэгэндэ агачларны, куакларны, лианаларны кисү, шул исэптэн гражданнырның иминлеген тээмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатациялэү өчөн кирэкле шартлар тудыру өчөн билгелэнгэн саклау һәм санитар-яклау зоналарында да, рөхсэт ителэ (РФ УК 21 ст. 5 өлөшө).

Элге объектларны төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү өчөн файдаланыла торган жирлэр рекультивациялэнергэ тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өлөшө).

Урман инфраструктурасы булдыруга бэйле булмаган линияле объектлар төзү, реконструкциялэү һәм эксплуатациялэү өчөн урманнардан файдаланганда агач материалы яисэ бүтэн урман ресурслары эзерлэү талэп ителсэ, урманнардан файдалану РФ УК 25 ст. 2 өлөшө нигезендэ бер үк вакытта берничэ максат өчөн гамэлгэ ашырыла.

Әгәр урман фонды жирләрeндә үзагач әзерләү РФ УК 29 статьясындагы кагыйдәләр буенча рәсмиләштерелмәгән булса, алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенекә була (РФ УК 20 ст. 2 өлешә).

Дәүләти яисә муниципаль милектәгә урман кишәрлекләрен гражданнарға һәм юридик затларға электрүткәргеч линияләр, элементә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү өчен биргәндә урман, шулай ук жир һәм граждан законнары кагыйдәләре кулланыла.

Урман законнары кагыйдәләре буенча урман кишәрлекләре арендага бирелә, ә жир һәм граждан законнары кагыйдәләре буенча урман кишәрлекләре даими (чикләнмәгән вакытка) файдалануга һәм түләүсез сроклы файдалануга бирелә. РФ ЖК һәм РФ ГК нигезендә бу урман кишәрлекләренә гавами һәм хосусый сервитутлар билгеләнергә мөмкин.

РФ УК каралганча, дәүләт яисә муниципаль милектәгә әлегә урман кишәрлекләренә бу хокуклар гражданнарға һәм юридик затларға бары тик линияле объектлар төзү өчен генә бирелергә тиеш.

РФ УК электрүткәргеч линияләренә һәм бүтән линияле объектлар эксплуатацияләү өчен урман кишәрлекләрен бирү мөмкинлеген билгеләми, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарын билгеләү максатларында да.

Тагын шунысын да аерым билгеләп үтәргә кирәк, әлегә саклау зоналарының хокукий режимы РФ УК белән генә түгел, РФ ЖК белән дә билгеләнә.

РФ ЖК саклау зоналары чикләрендә төрле милекчеләрнең, жирдән файдаланучыларның, жир биләүчеләрнең һәм арендаторларның жир кишәрлекләре урнашкан булырга мөмкин булуын рөхсәт итә (87 статьяның 3 пункты).

Жир законнарының бу таләпләре урманнарда урнашкан сак зоналарына да кагыла.

Мондый алым урманнардан файдалануның гамәленә дә туры килә. Мәсәлән, сак зоналары чикләрендә урман кишәрлекләре азык-төлек урман ресурслары жыю, дару үләннәре әзерләү, печән чабу, авыл хужалыгы терлекләре көтү һәм башкалар өчен арендага бирелергә мөмкин. Бу чакта урманнардан файдаланучы гражданнар һәм юридик затлар сак зоналарының хокукий режимын үтәргә тиеш.

Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар, шул исәптән аларның сак зоналары турындагы мәсьәлә РФ УК 105 ст. белән жентекләп регламентлана (бу юлларның яклау полосалары яклау урманнары дип санала).

Башка линияле объектлар өчен – төзелеш һәм реконструкцияләү өчен, кирәк чакта – эксплуатацияләү өчен дә коммуникацияләр трассалары бирелә.

Урман хужалыгында коммуникация трассалары дип урманда электртапшыру линияләрен, телефон линияләрен, торбаүткәргечләренә һ.б. салу өчен киселүче полосаларны атыйлар. Әлегә полосаларны агач үсемлекләреннән чистарталар һәм аларның иминлеген булдыручы торышта карап тоталар.

Линияле объектларга кагылышлы мәсьәләләренә жайга салуның хокукий нигезе РФ ЖК, шулай ук федераль законнардан һәм РФ Хөкүмәтенен

икътисадның тиешле тармаклары эшчәнлеге үзенчәлекләрен билгеләүче карарларыннан гыйбарәт.

РФ ЖК 89 ст. белән каралганча, энергетика оешмалары һәм объектлары эшчәнлеген тәмин итү максатларында электр челтәре хужалыгы объектлары һәм электр энергетикасы объектлары турындагы Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән бүтән объектлар урнаштыру өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин.

Электр челтәре хужалыгы объектларының һәм электр энергетикасы объектлары турындагы Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән бүтән объектларның имин һәм аварияләрсез эшчәнлеген тәмин итү өчен, әлеге жирләр составына керә торган категорияләренә бәйсез рәвештә, жир кишәрлекләреннән мондый сак зоналары билгеләнә. Әлеге сак зоналарын билгеләү һәм тиешле жир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

Үз чиратында, “Электр энергетикасы турында” 26.03.2003 ел, №35-ФЗ Федераль закон электрүткәргеч линияләрен электр челтәре хужалыгы объектларына кертә һәм теләсә кайсы зат бу линияләргә төзәргә хокуклы дип күрсәтә (3, 10 ст.).

Үткәргечләре жир һәм сулар өстеннән эленгән һава электрүткәргеч линияләре һәм көч кабель кулланыла торган кабельле электрүткәргеч линияләре (жир асты байлыктарыннан һәм сулар астыннан) бүленеше кабул ителгән.

Электрүткәргеч линияләре төзү өчен кирәкле жир кишәрлекләре күләме һава электрүткәргеч линияләре һәм электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганаларын урнаштыру өчен жир кишәрлекләре күләмнәрен билгеләү кагыйдәләре (П.08.2003 ел, №486 РФ Хөкүмәтенә карары белән расланган) нигезендә исәпләп чыгарыла.

Шушы Кагыйдәләргә 6 пункты белән аларны урман фонды жирләренә карата да һәм энергетика жирләренә кертелмәгән, урманнар урнашкан бүтән категория жирләргә карата да куллану рөхсәт ителә.

10 КВ кадәр көчәнеше һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганалары), контур мәйданы буларак, жир кишәрлегенә, шул исәптән урман кишәрлегенә дә минималь күләм билгеләү рөхсәт ителә, ул жир өслеге дәрәжәсендә багананың аркылы киселешенә тигез була.

10 КВ кадәр көчәнеше һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен урман кишәрлегенә минималь күләм түбәндәгеләр буларак билгеләнә:

- жир өслеге дәрәжәсендә багананың проекциясе контурыннан 1 метр торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлеге 0,8 метрдан артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хужалыгы жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләреннән гайре, барлык категория жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен;

- жир өслеге дәрәжәсендә багананың проекциясе контурыннан 1,5 метр торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлеге 0,8 метрдан артмаган ригельләре булган

баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хужалыгы жир кишәрлекләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен.

330 КВ һәм аннан да күбрәк көчәнешле, конструкциясендә жиргә беркетелә торган таянычы (тартып торучы жайланмасы) кулланыла торган һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен жир кишәрлекләренен минималь күләмнәрен барлык категория жирләр (авыл хужалыгы жирләреннән гайре) өчен һәр таянычының (тартып торучы жайланмасының) тышкы контурыннан 1 метрда торган, авыл хужалыгы жирләре белән чиктәш жир кишәрлекләре өчен – 1,5 метр торган контурлары майданы буларак билгеләү рөхсәт ителә.

Һава электрүткәргеч линияләре баганалары электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганаларын урнаштыру өчен жир кишәрлекләренен конкрет күләмнәре, баганаларны жиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның күләмнән һәм типларыннан, грунтның күтәрү сәләтеннән һәм багананың тотрыклылыгын һәм эксплуатацияләү иминлеген тәмин итү максатында багана майданчыгын инженер яктан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

РФ ЖК 91 ст. нигезендә элемент тәмин итү өчен (космик элементдән гайре) тиешле инфраструктура объектларын урнаштыру максатларында жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин, түбәндәгеләрне кертеп:

- кабельле, радиорелейлы һәм һава элемент линияләрен, кабельле һәм һава элемент һәм радиофикация линияләре трассаларындагы радиофикация һәм элемент линияләренен тиешле саклау зоналарын;

- жир асты кабельле һәм һава элемент һәм радиофикация линияләре һәм элемент линияләренен тиешле саклау зоналарын.

"Элемент турында" 07.07.2003 ел, №126-ФЗ Федераль закон элемент линияләрен тапшыру линияләре, физик чылбырлар һәм линия-кабель элемент корылмалары буларак билгели. Анда шулай ук күрсәтелгәнчә, элемент оешмаларына жир кишәрлекләре бирү мәсьәләләре, алардан файдалану тәртибе (режимы), шул исәптән элемент челтәрләренен һәм элемент корылмаларының саклау зоналарын урнаштыру һәм элемент челтәрләрен урнаштыру өчен бүлемтек юллары уздыру, шушы жир кишәрлекләрен тартып алу нигезләре, шартлары һәм тәртибе жир законнары белән билгеләнә. Мондый жир кишәрлекләренен, шул исәптән саклау зоналарын урнаштыру һәм бүлемтек юллары уздыру өчен бирелгән жир кишәрлекләренен күләмнәре тиешле эшчәнлек төрен, шәһәр төзелеше һәм проект документациясен гамәлгә ашыру өчен жирләр бүлеп бирү нормалары нигезендә билгеләнә.

Жирләрдә, шул исәптән урманнар урнашкан жирләрдә элемент максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр 09.06.1995 ел, №578 РФ Хөкүмәте карары белән расланган Россия Федерациясе Элемент линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Кабельле һәм һава элемент линияләре трассаларындагы урман массивларында һәм урман үсентеләрендә түбәндәгечә бүлемтек юллары уздырылырга тиеш:

- үсентеләр биекlege 4 метрдан кимрәк булганда – һава элемент линияләренен һәм радиофикация линияләренен кырый үткәргечләре арасыннан

ким булмаган һәм плюс 4 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2 шәр метр);

- үсентеләр биекlege 4 метр булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 6 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 3 шәр метр);

- трасса буйлап элементә кабеле – кимендә 6 м киңлектә (элементә кабеленнән һәрьяклап 3әр м).

Элементә линияләре трассалары агач-куаклардан даими рәвештә чистартып торылырга, янғын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәжәдә тотылырга, юллар арасының билгеләнгән киңlege үтәлергә тиеш. Үткәргечләргә һәм элементә линияләре баганаларына куркыныч тудыручы агачлар киселергә тиеш.

Урман массивлары һәм урман үсентеләре аша уза торган кабельле һәм һава элементә линияләре юллары элементә линияләре үз карамагында булган предприятиеләр тарафыннан янғын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәжәдә тотылырга тиеш.

Гамәлдәге кабельле һәм һава элементә линияләре трассалары яклаучы урманнар территорияләре аша узса, махсус сакланылучы кишәрлекләренә (сирәк һәм бетеп баручы хайваннар төрләрен ашату урыннары, балыкларның кыйммәтле токымнарының уылдык чәчү урыннары һәм башкалар) эшчәнлек әһәмияте кимемәгәндә генә бүлемтек юллары булдыру рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торак пунктлары тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман массивларында, кыр саклагыч урман үсентеләрендә, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башкасулыклар тирәсендәге тыюлык урман полосаларында бүлемтек юллары уздыру үсентеләр торышына мөмкин кадәр аз зыян китерерлек һәм аларның яклау вазыйфалары югалмаслык итеп башкарылырга тиеш. Бүлемтек юлларында куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең бүлемтек юлларыннан гайре), йомшак туфрактарда, текә урыннарда (15 градустан артык) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элементә линияләре үз карамагында булган оешмаларга урман массивлары аша узучы элементә линияләрендә, шушы линияләр трассалары тирәсендәге урыннарда аварияләр булган очрактарда, саклау зоналарындагы аерым агачларны кисү рөхсәт ителә, әмма соңыннан кисү калдыклары жыеп алынырга тиеш.

РФ ЖК 90 статьясы билгеләгәнчә, оешмалар эшчәнлеген тәэмин итү һәм торбаүткәргеч транспорт объектларын эксплуатацияләү максатларында, түбәндәгеләр өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

- нефть үткәргечләренә, газүткәргечләренә, бүтән торбаүткәргечләренә урнаштыру;

- жир кишәрлекләреннән файдалануның аерым шартлары белән сак зоналарын билгеләү.

Газ белән тәэмин итү системасы объектлары урнаштырылган саклау зоналары чикләре төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, магистраль торбаүткәргечләренә саклау кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган башка

норматив документлар нигезендә билгеләнә. Күрсәтелгән жир кишәрлекләрендә аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ара чикләрендә нинди дә булса биналар, корылмалар төзү рөхсәт ителми. Газ белән тәмин итү системасы оешмасына – милекчесенә яисә ул вәкаләт тапшырган оешмага газ белән тәмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәтү, аларга ремонт ясау, аларда килеп чыккан аварияләр һәм һәлакәтләр зыяннарын бетерү эшләрен башкарганда каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

Хәзерге вакытта торбаүткәргечнең һәр төре өчен бүлеп бирелгән полосалар киңлеге һәм саклау зоналары чикләре еш кына төзелеш нормалары (СниП) белән билгеләнә.

Урманнар урнашкан һәм торбаүткәргечләр төзелә, реконструкцияләнә һәм эксплуатацияләнә торган жирләрдән файдалануның үзенчәлекләре законнар белән каралган.

Мәсәлән, “Россия Федерациясендә газ белән тәмин итү турында” 31.03.1999 ел, №69-ФЗ Федераль законның 28 статьясы нигезендә газ белән тәмин итү системасының урманнарда урнашкан объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) үз карамагында булган оешмалар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

- газ белән тәмин итү системасының сак зоналарын янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

- газ белән тәмин итү системасының сак зоналарында һәм мондый зоналардан читтә Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнгән эшләрен башкарырга, агачларны (куакларны) кисәргә.

Газ бүлү челтәрләрен саклау буенча 20.11.2000 ел, №878 РФ Хөкүмәтенен карары белән расланган кагыйдәләрендә, аерым алганда, торбаүткәргечләр төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның түбәндәге үзенчәлекләре билгеләнә.

Саклау зоналары урманнар аша уза торган поселокара газүткәргечләр трассалары буйларында, – 6 м киңлектәге, газүткәргечнең һәр ягыннан 3 м киңлектәге бүлемтек юллары уздырыла. Газүткәргечләрнең жир өстендәге кишәрлекләре өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаска тиеш.

Газ бүлү челтәрләренең саклау зоналары урманнар буенча узганда газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмалары үз исәбеннән түбәндәгеләрне башкарырга тиеш:

- газ бүлү челтәрләренең сак зоналарын (урман юлларын) янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

- урман юллары чикләре буйлап киңлеге кимендә 1,4 м булган минеральләштерелгән полосалар булдырырга;

- һәр 5-7 км саен янгынга каршы техника узып йөрерлек юл булдырырга.

Мондый сак зоналарында һәм аларның чикләрендә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацион оешмага, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китерү өчен иң кыска маршрут буенча газ

бүлү челтэрлөрөнө килергә рөхсәт ителә. Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды жирләрәндә газ бүлү челтэрлөрөнә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләре зыяннарын бетерү эшләрән башкарганнан соң эксплуатацион оешма бу жирләрне башлангыч хәленә китерергә (рекультивацияләргә) һәм аларны жир кишәрлеге милекчесенә, хужасына, аннан файдаланучыга яисә ул вәкаләт биргән затка акт буенча тапшырырга тиеш.

Газүткәргечләр урманнарны кисеп үткәндә саклау зоналарында аларны эксплуатацияләү тәртибе газ бүлү челтэрлөрөнәң эксплуатацион оешмалары, шулай ук жир кишәрлекләренәң милекчеләре, хужалары, алардан файдаланучылар белән килештерелергә тиеш.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның 10.06.2011 ел, №223 Рослесхоз боерыгы белән расланган кагыйдәләренә бу бурыч тулысынча хәл ителмәгән.

Электрүткәргеч линияләр, элементә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре урманнардан файдалануның әлегә төре өчен РФ УК белән билгеләнгән хокукый жайга салуга түбәндәге нормаларны өсти.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү максатларында иң беренче чиратта урманның булмаган жирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый жирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр жирләре, янғыннан соң калган жирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылығы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган жирләр.

Әлегә максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләренән файдалану бары тик линияле объектлар урнаштыруның башка вариантлары булмаган очракта гына рөхсәт ителә

Автомобиль юллары һәм тимер юллар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда өске сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне боза торган, юллар буендагы урман кишәрлекләрен су бастыра һәм сазландыра торган очраклар булмаска тиеш.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү биләнгән һәм шуның тирәсендәге территориядә эрозия процесслары арттырмаска тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм линияле объектлар эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклау һәм санитар-яклау зоналарында урман үсентеләрән кисү шушы зоналарның билгеләнгән режимы нигезендә урман кишәрлеген файдалануга тапшырган дөүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Электрүткәргечләр һәм элементә линияләре трассаларын 4 метрдан биегрәк агачлардан һәм куаклардан аларны кисү, химик яисә катыш алымнар белән бетерү юлы белән даими рәвештә чистарту рөхсәт ителә.

Бүлемтек юлыннан читтә үсүче һәм электрүткәргечләрнең һәм элемтә линияләрнең үткәргечләрне яисә баганаларына авырга мөмкин булган аерым агачлар яисә агачлар төркеме үз вакытында киселергә тиеш. Электрүткәргечләргә һәм элемтә линияләрне (саклау зоналарына) якин булган урман авызларында комачаулаучы агачлар кичекмәстән киселә.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнардан файдаланганда түбәндәге очраklar булмаска тиеш:

- бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;

- бирелгән урман кишәрлеген һәм бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

- бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

- транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлеге читендәге юллардан гайре ирекле маршрут буенча узарга.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәмин итә:

- бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

- эшчәнлек барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгыза;

- әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрә.

Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда бозылган яисә пычранган жириләр тиешле эшләр тәмамланганнан соң кимендә бер ел эчендә рекультивацияләнергә тиеш.

Электрүткәргечләр һәм элемтә линияләре трассаларының туфрак катламы эрозияне арттырырлык итеп бозылган барлык кичкәге буенча үләннәр чәчү һәм (яисә) куаклар утырту юлы белән рекультивация уздырылырга тиеш.

2.15. Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Агач материалы һәм башка урман ресурслары эзерләү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УК 46 ст. белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урман эшкәртү объектларын урнаштыруның бүтән вариантлары булмаганда бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану рөхсәт ителә.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү РФ УК ст. нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасы

булдыруга бэйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы булдырыла (эзерлэнгән үзагачны эшкәртү объектлары, биоэнергетик объектлар һәм башкалар) (алга таба - урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары)

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында иң беренче чиратта урманныкы булмаган жирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый жирләр булмаганда – башланып та дөвам ителмәгән урман кисүләр жирләре, янгыннан соң калган жирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган жирләр.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм махсус якланучы урманнарда урнаштыру рөхсәт ителми.

Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 12.12.2011 ел, №517 Рослесхоз боерыгында билгеләнә.

2.16. Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм 1997 елның 26 сентябрендәге “Вөждан иреге һәм дини берләшмәләр турында” №125-ФЗ Федераль закон нигезендә дини эшчәнлек башкару буенча файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчәнлек алып бару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйрия билгеләнешендәге биналар, корымалар, төзелмәләр төзү рөхсәт ителә (РФ УК 47 ст. 2 өлеше).

Урманнардан әлеге файдалану, урман ресурсларын алмыйча гына, урман кишәрлекләрен биреп гамәлгә ашырыла.

Урман ресурсларын эзерләү һәм жыю, авыл хужалыгы һәм башка шундый эшчәнлек алып бару дини оешмалар тарафыннан бирелгән урман кишәрлекләрендә РФ УК бүтән статьялары нигезендә башкарылырга мөмкин.

Дини эшчәнлек алып бару өчен урманнардан файдалану субъектлары һәм тиешле урман кишәрлегенә мөлкәти хокуклары булган тиешле субъектлар дини оешмалар дип игълан ителә.

26.09.1997 ел, №125-ФЗ Федераль законның 8 статьясы нигезендә дини оешма дип Россия Федерациясе гражданнының, Россия Федерациясе территориясендә даими һәм законлы нигезләрдә яшәүче бүтән затларның бергә гыйбадәт кылу һәм дин тарату максатларында төзелгән һәм юридик затлар буларак законда билгеләнгән тәртиптә теркәлгән ирекле берләшмәсе таныла.

Юридик зат статусына ия булмаган дини берләшмәләргә, шулай ук дини төркемнәргә һәм аларда катнашучыларга дини максатларда урманнарны файдалану өчен бирү каралмаган. Дини оешмалар 08.08.2001 ел, №129-ФЗ Федераль закон нигезендә дәүләт теркәве узарга тиеш (дини оешмаларның

вөждан иреге һәм дин тоту турындагы законнар белән билгеләнгән дәүләт теркәвен узуга тәртибен исәпкә алып).

РФ УК 47 ст. 3 өлеше билгеләгәнчә, дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлек башкару өчен түләүсез сроклы файдалануга бирелә.

2.17. Урманнарны саклау, яклау, янадан үстерүгә карата таләпләр

2.17.1. Урманнардагы янгын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләрдән һәм бүтән тискәре йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янгыннардан саклау РФ УК 51-53 статьялары, “Янгын куркынычсызлыгы турында” 21.12.1994 ел, №69-ФЗ Федераль закон, 30.06.2007 ел, №417 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән расланган Россия Федерациясе урманнарында янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм торгызганда, урманнарда бүтән эшчәнлек башкарган урманнарда янгын куркынычсызлыгын тәмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданныр өчен үтәләше мәжбүр була.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янгынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янгынга каршы юлларны, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү мәйданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янгынга каршы аермалар казу;

б) урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны тоту, шулай ук янгын куркынычсызлыгы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янгын куркынычын мониторинглау;

г) урман янгыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урман янгыннарын сүндерү;

е) урманнарда янгын куркынычсызлыгы буенча башка чаралар.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан аларның вәкаләтләре чикләрендә Россия Федерациясе Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янгынга каршы юллар, урманнарны яклау һәм саклау буенча авиация эшләре башкару

максатларында самолетлар һәм вертолетлар өчен очып төшү майданчыклары төзү, реконструкцияләү һәм тоту, бүлемтек юллары салу, янгынга каршы аермалар казу, шулай ук янгыннарны булдырмый калу һәм сүндерү системаларын, чараларын тоту, шулай ук янгын куркынычсызлыгы югары булган чорда арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру урманнарны үзләштерү проекты нигезендә шушы урман кишәрлекләренең арендаторлары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының гомуми таләпләре.

Кар катламы эреп беткәннән алып тотрыклы яңгырлы көзгә көннәр урнашканчы яисә кар катламы барлыкка килгәнче урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янгыннан соң калган урыннарда, зарарланган урман кишәрлекләрендә, торфяникларда, кисек калдыкларынан һәм эзерләнгән агач материалынан чистартылмаган урманнар кискән урыннарда (урман бүлемтекләрендә), кипкән үләннәр майданнарында, шулай ук агачлар ябалдашлары асларында учак ягарга. ябалдашлары асларында учак ягарга. Башка урыннарда учак ягу кимендә 0,5 метр киңлектәге минеральләштерелгән полоса белән уратып алынган (ягъни туфракның минераль катламына кадәр чистартылган) майданчыкларда рөхсәт ителә. Кисек калдыкларын яндыру тәмамланганнан яисә учакны башка максатта файдаланганнан соң учак урынын әйбәтләп туфрак белән күмәргә яисә учак тәмам сүнгәнче су сибәргә кирәк;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчәкләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташларга;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар кулланырга;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сеңгән материалларны (кәгазь, тукума, пәжи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдырырга;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салырга, туклану системасы төзек булмаган двигательле машиналардан файдаланырга, шулай урман кишәрлекләре ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тартырга яисә ачык уттан файдаланырга.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Торак пункттыннан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (котлованнар яисә майданчыклар) кимендә түбәндәге ераклыкта урнашырга тиеш:

- ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан – 100 метр;

- яфраклы урманнан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан һәм яшь агачлардан – 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (котлованнар яисә майданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларынан, башка ягулык материалларынан чистартылган һәм

Һәрберсенен киңлегенә кимендә 1,4 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга, ә коры туфраклардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенен киңлегенә кимендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янғын куркынычы сезонында чүп яндыру бары тик яраклы һава торышы булганда һәм җаваплы затлар контролендә генә рөхсәт ителә.

Урманнарда, яклаучы һәм яшелләндерү урман үсентеләренә якин җир кишәрлекләрендә даими күзәтүдән башка үлән яндыру тыела.

Урманнарда файдаланучы юридик затларның һәм гражданның бурычлары түбәндәгеләр:

а) ягулык-майлау материалларын ябык савытта саклау, янғын куркынычы сезонында аларны саклау урыннарын үлән катламыннан, агач материалы чүбәннән, башка ягулык материалларыннан чистарту һәм аларны 1,4 метр булган минеральләштерелгән полоса белән әйләндереп алу;

б) шартлаткыч матдәләр ярдәмендә түмәрләргә казып чыгарганда шушы эшләргә башкару хакында тиешле дөүләт һакимияте органнарына һәм җирле үзидарә органнарына аларны башлаганчы кимендә 10 көн кала хәбәр итәргә; урманда янғын куркынычы зур булганда әлегә матдәләр ярдәмендә түмәрләргә казып чыгаруны туктатырга тиеш;

в) Россия Федерациясә Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан расланган урманнарда файдалану урыннарында янғын сүндерү чараларын булдыру нормаларын үтәргә, янғын куркынычы югары булган чорда янғын сүндерү чараларын аларны кичекмәстән кулланырлык итеп эзер килеш тотарга;

г) үзләргә гаебә белән чыккан урман янғыннарын сүндерергә;

д) урманнарда файдалану урыннарында чыккан урман янғыннарын сүндерү буенча кичекмәстән чаралар күрергә, шулай ук янғын турында тиешле дөүләт һакимияте органнарына яисә җирле үзидарә органнарына хәбәр итәргә;

е) хезмәткәрләргә (юридик затлар өчен), янғын техникасын, транспорт һәм башка чараларны Россия Федерациясә законнары нигезендә янғын сүндерүгә җибәрергә.

Янғын куркынычы югары булган чор башланганчы урманнарда файдаланучы юридик затлар үз хезмәткәрләренә, шулай ук алар уздыра торган массакүләм чараларда катнашучыларга янғын куркынычсызлыгы таләпләрен үтәү, шулай ук урман янғыннарын сүндерү алымнары турында инструктаж уздырырга тиеш.

Янғын куркынычы класслары буенча урманчылык мәйданын бүлү 2.17.1.1 нче таблицада китерелә.

2.17.1.1 таблица

Янғын куркынычы класслары буенча урманчылык мәйданын бүлү

мәйданы, га

№ п/п	Кишәрлек урманчылыгы	Янғын куркынычы классы					Жәмгысә	Уртача класс
		1	2	3	4	5		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Юртово	1201	159	3909	2336	1887	9492	3,4

№ п/п	Кишәрлек урманчылыгы	Янгын куркынычы классы					Жәмгысе	Уртача класс
		1	2	3	4	5		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.	Минзәлә	-	473	5019	6431	1627	13550	3,7
3.	Актаныш	2301	2310	4231	4929	2507	16278	3,2
4.	Калинино	267	495	1537	7726	-	10025	3,7
5.	Мөслим	805	538	2983	5572	160	10058	3,4
6.	Усы	97	1427	10768	223	-	12515	2,9
	Урманчылык буенча жәмгысе:	4671	5402	27470	27217	6181	71918	3,4
	%	6	8	40	38	8	100	

2011 елның 5 июлендәге “Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясен һәм һава шартларына бәйлә рәвештә урманнарда янгын куркынычы классификациясен раслау турында” №287 Рослесхоз боерыгы нигезендә урман янгыннары чыгу дәрәжәсе бәяләнде.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман үсентеләренә яшен һәм торышын исәпкә алып, туфрак-типологияк принцип буенча төзелде.

Янгын куркынычының уртача классы тулаем алганда – 3,4

Майданның төп өлешен (40 %ын) 3 класслы янгын куркынычы булган урманнар биләп тора.

2.17.1.2 таблица

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләренң характерлы типлары)	Янгыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуның һәм таралуның мөмкин чоры
1	2	3
I (бик югары табигый янгын куркынычы)	Ылыслы яшь агачлар Тоташ кисү урыннары: мүкле, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Мүкле һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, жил-буран аударган урыннар, кисеп бетермәгән урыннар), аерым агачлар калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисүләр урыннары, чүпләнгән элек янган урыннар.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамında – аскы өлештә, агачлар булган жирләрдә өске өлештә булырга мөмкин. Кылганлы һәм башка үләннәр үскән коры урыннардагы урман кисүләрдә янгын куркынычы – бигрәк тә яз көне, э кайбер районнарда көз көне дә югары була.
II (табигый янгын куркынычы -	Нарат жиләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш куаклыклары булган наратлыкларда.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамında аскы өлештә; өске өлештә – янгыннар максимумнары

Урманнарның табиғый янгын куркынычы классификациясе	Янып китүчән объект (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләрнең характерлы типлары)	Янгыннарның иң күп мөмкин булган төрләре һәм алар чыгуының һәм таралуының мөмкин чоры
1	2	3
югары)	Кедрлы-стланниклы яфраклылар.	чорында (янгын чыгу саны яисә янгын элөп алган мәйдан әлегә район өчен күпеллык күрсәткөчләрдән артып китә торган чор дәвамьнда).
III (табиғый янгын куркынычы - уртача)	Ачы жиләкле наратлыклар һәм кара жиләклекләр, нарат жиләкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыклар, сфагналы, нарат жиләкле чыршылыклар һәм ачы жиләклекләр.	Аскы һәм өске янгыннар жәйге максимум чорында булырга мөмкин, ә кедрлыкларда, моннан тыш, язгы һәм бигрәк тә көзге максимумнарда.
IV (табиғый янгын куркынычы - аз)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннар (бигрәк тә чүпләнгән). Үләнле типтагы урманнарда наратлыклар, яфраклылар һәм яфраклы урман үсентеләре. Катлаулы наратлыклар һәм чыршылыклар, юкәлекләр, чикләвеклекләр, имәнлекләр, чыршылыклар-кара жиләклекләр, сфагналы һәм озын мүкле чыршылыклар һәм елга буйларындагы һәм сфагналы кедрлыклар, каенлыклар-мүк жиләклекләр, ачы жиләклекләр, кара жиләклекләр һәм сфагналы, усаклыклар-ачы жиләклекләр һәм кара жиләклекләр, мари.	Янгыннар чыгу (беренче чиратта аскы) үләнле типтагы урманнарда, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзге масимумнар чорында; башка тип урманнарда һәм озын мүкле кисүләрдә жәйге максимум чорында мөмкин.
V (табиғый янгын куркынычы - юк)	Чыршылыклар, каенлыклар һәм усаклыклар, озын мүклекләр, сфагнумлы һәм елга буйларындагы чыршылыклар. Барлык типтагы зиреклекләр.	Янгын бары тик аеруча начар шартларда (дәвамлы корылык) гына чыгарга мөмкин.

Искәрмә: Янгын куркынычы түбәндәге урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

- төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янгын кинәт кенә өске янгынга күчү мөмкинлегә булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һәм башкалар);

- янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре белән әйләндерөп алынган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләрендә;

- гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсендәге урман кишәрлекләре өчен.

Күе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыклар II класслы янғын куркынычына кертелә.

Һава шартларына карап урманнардагы янғын куркынычы классификациясе

1. Һава торышына карап, урманнарда янғын куркынычын классификацияләү урманнарның янғын куркынычына йогынты ясый торган метеорологик шартларга карап, тиешле территориядә урман янғыннары чыгу (мөмкинлеге) дәрәжәсен билгели.

2. Классификацияләү (бәяләү) максатлары өчен метеорологик (Һава торышы) шартларын характерлый торган комплекслы күрсәткеч кулланыла.

3. Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап, урманнарда Һава торышына бәйле рәвештә янғын куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткеч һәр көн саен 12-14 сәгатьләрдә билгеләнә.

Россия Федерациясе субъектларында Һава торышына карап, урманнарда янғын куркынычының региональ класслары (алага таба – региональ класслар) түбәндәгеләрне билгели:

- комплекслы күрсәткечне исәпләп чыгару методикасын;

- янғын куркынычы классы чикләрен;

- явым-төшемнәрне исәпләп чыгару методикасын.

Региональ классларны куллану турындагы карар Федераль урман хужалыгы агентлыгы боерыгы буларак рәсмиләштерелә һәм төрле вакытлар өчен аерым-аерым билгеләнергә мөмкин.

5. Региональ класслар билгеләнмәгән регионнар өчен Һава торышына карап урманнарда янғын куркынычының таблицада күрсәтелгән федераль класслары билгеләнә.

6. Һава торышына карап урманнарда табигый янғын куркынычы классын исәпләп чыгару формуласы Һава температурасын (t°) Һава температураларының һәм яңгырсыз n көн эчендә чык ноктасының (эта) аермасына тапкырчыгышы суммасы рәвешендә билгеләнә (яңгырсыз чорда 3 мм дан артыграк явым-төшем төшкән көнне беренче көн дип санап):

$$КП = \sum_{N}^{1} [t^\circ (t^\circ - ул)]$$

2.17.1.3 таблица

Һава торышы буенча урманнардагы янғын куркынычы күрсәткечләренә карап, урманнарда янғын куркынычсызлыгы чаралары

Урманнарда янғын куркынычы классификациясе	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янғын куркынычы дәрәжәсе
1	2	3
I	0 ... 300	Юк
II	301 ... 1000	Аз
III	1001 ... 4000	Уртача
IV	4001 ... 10000	Югары
V	10000 артык	Гадәттән тыш

2012 елның 27 апрелдәге “Урманнарны янгынга каршы кору нормативларын раслау турында” №174 Рослесхоз боерыгына таянып, регламентта, табигый һәм икътисадый шартларны, урманнарның янып китүчәнлеге сыйфатламаларын, потенциал ут чыганаclarын исәпкә алып, янгынга каршы чаралар комплексы билгеләнә.

Урманнарны янгынга каршы төзекләндерү чараларына түбәндәгеләр кертелә:

- урман юлларын чистарту, аларның янгынга каршы минеральләштерелгән полосаларын яңарту;

- янгынга каршы сулыкларны һәм су белән тәмин итү чыганаclarына килү юлларын эксплуатацияләү;

- урманнарда гражданнар ял итә торган зоналарны төзекләндерү;

- шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләү, янгын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында, урманнарда гражданнарның булуын чикләүне тәмин итәрлек киртәләр кору;

- янгынга каршы киртәләр булдыру һәм тоту, яраклы урман авызларын төзекләндерү;

- урманнарда янгын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендларны һәм башка тамгаларны урнаштыру.

Янгынга каршы кору чараларының ел саен булдырыла торган чаралар күләме 2.17.1.4 таблицада китерелгән.

2.17.1.4 таблица

Янгынга каршы корулар буенча ел саен булдырыла торган чаралар күләме

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителүче күләм
1	2	3	4
1. Кисәтү чаралары			
1.1	Даими күргәзмәләр	данә	7
1.2	Даими элмә такталар	данә	
1.3	Кисәткеч аншлаgлар	данә	70
1.4	Авыл хужалыгы оешмалары вәкилләре белән киңәшмәләр	данә	1
1.5	Контроль постларын оештыру	данә	
1.6	Массакүләм ял итү урыннарында аншлаgлар урнаштыру	данә	
1.7	Алмашынып торучы таблолы аншлаgлар урнаштыру	данә	
1.8	Матбугатта һәм радиодан чыгыш ясау	лекцияләр	25
1.9	Ял һәм тәмәке тарту урыннарын оештыру	данә	40
2. Янгыннар таралуны чикләү буенча чаралар			
2.1	Янгынга каршы киртәләр, чокырлар булдыру	чм	
2.2	Янгынга чыдам кырпулар булдыру	чм	
2.3	Яфраклы токымнардан полосалар булдыру	чм	
2.4	Полосаларны чүпләрдән һәм ылыслы үрентеләрдән чистарту	чм	
2.5	Культуралар, ылыслы яшь урманлыклар тирәли һәм юллар буйларында минеральләштерелгән полосалар кору	чм	20
2.6	Урман ызаннары буйлап минеральләштерелгән	чм	10

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителүче күләм
1	2	3	4
	полосалар кору		
2.7	Минеральләштерелгән полосаларны карап тору	чм	319
2.8	Узган елдан калган корыган үләннәрне профилактика максатларында саклап торып яндыру	га	300
3. Юл төзелеше			
3.1	Янгынга каршы юллар төзү	чм	2
3.2	Күперләр төзелеше	данә	
3.3	Янгынга каршы билгеләнештәге юлларны төзекләндерү	чм	5
3.4	Кордоннарны төзекләндерү	данә	-
4. Элемтә оештыру			
4.1	Элемтә линияләрен төзү	чм	
4.2	Элемтә линияләрен төзекләндерү	чм	
4.3	Радиостанцияләр (кәрәзле элемтә) булдыру	данә	
4.4	Хәбәр китерүне кабул итү пунктларын кору	данә	7
5. Күзәтчелек-сак хезмәте			
5.1	Янгынга каршы вақытлы каравылчылар яллау	кеше	
5.2	Янгын вышкалары төзү	данә	4
5.3	2 ф. йортлар төзү	данә	
6. Янгыннарга каршы көрәш чаралары			
6.1	Инвентарь саклау өчен сарайлар төзү.	данә	7
6.2	II типлы ЯХС оештыру	данә	3
6.3	Янгын инвентарьләре пунктларын оештыру	данә	7
6.4	III типлы ЯХС оештыру	данә	
6.5	Ясалма сулыклар төзү	данә	7
6.6	Сулыкларга керү юллары булдыру	данә	
6.7	ИЯД булдыру	друж.	7
7. Янгыннаргы каршы кораллар сатып алу			
7.1	Урман-янгын сүндерү автомашинасы	данә	1
7.2	Кече урманпатруль комплексы	данә	3
7.3	Күчмә мотопомпалар	данә	4
7.4	Капрон янгын жиңсәсе	п. м.	600
7.5	Мотопомпалар	данә	6
7.6	Туфрак эшкәртә торган кораллы тракторлар	данә	6
7.7	Уткабызгыч аппаратлар	данә	4
7.8	Ранецлы ут сүндергечләр	данә	30
7.9	Бензопычкилар	данә	7

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары 2.17.1.5 таблицада китерелгән.

**Урманнарны янгындан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм
планлаштыру нормативлары**

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
1	Гомуми нормативлар:	
1.1	Шәһәр урманнарын урман янгындан районнарына бүлү:	
	жир өстендәге сак районнары	янгындан ачыклау һәм сүндерү жир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла
1.2	Янгындан куркынычлыгы дәрәжәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү:	
	югары уртача түбән	үсеп китү урыны шартлары буенча - 1 - 2 класслар, һава шартларына карап - 4 - 5 класслар, 3 класс
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгындан куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава торышы буенча янгындан куркынычының 2 - 5 класслы көннәре
1.4	Урманчылык буенча янгындан куркынычы сезонының факттагы озынлыгын билгеләү	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 ел һәм аннан да күбрәк еллар эчендә урманнарның фактта яну чорының максималь һәм уртача чоры озынлыгы. Жирле шкалалар буенча һава торышының янгындан куркынычы дәрәжәсе – һава торышының 2 класслы янгындан куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янучанлыгы	Янгынданнарның уртача еллык майданын урман фонды майданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгынданнарының зурлыгы: эре исәпкә алып була торган	25 гектардан зуррак майдан теләсә нинди майданда урман фонды территориясә янып китү
1.7	Янгынданның интенсивлыгы түбән уртача югары	ялкынның биеклеге 0,5 м һәм аннан да югары ялкынның биеклеге 0,6 - 1,0 метр 1,0 метрлан биегрәк
2	Жир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:	
2.1	Ылыслы токимнарның янгындан куркынычы булган эре массивларын планлаштыру	Ылыслы токимнарның янгындан куркынычы булган эре массивларын планлаштыру 2 гектардан алып 12 мең гектарга кадәр майданда өске һәм аскы янгындан таралуга каршы торырлык (янгындан куркынычы дәрәжәсенә һәм урман хужалыгы интенсивлыгына бәйле рәвештә) янгынга каршы табигый яисә ясалма барьерлар яисә аермалар белән, шулай ук гамәлдәге янгынданнарны локальләштергәндә таяныч линияләре белән эре йомык блокларга бүлү. Аларда гомуми юллар челтәренә керерлек юллар салалар.
2.2	Урман массивлары территориясендә янгынга каршы табигый киртәләр сайлау	Су баса торган киң тугайлы күлләр һәм елгалар, яфраклылар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар белән капламаган кишәрлекләр

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
2.3	Янгынга каршы ясалма киртәләр һәм чокырлар сайлап алу	Мөмкинлек булган саен һәр ягы буйлап 50 - 60 метр киңлектә яфраклы агачлыктан полосалар булдырыла торган тимер һәм автомобиль юллары трассалары, электртрапшыру линияләре, торбаүткәргечләр һ.б.ш. Киртәнең гомуми киңлеге - 120 - 150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торучы тышкы яклары буйлап 1,4 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар, ә әгәр дә яфраклы полосалар янгын куркынычы буенча 1 һәм 2 классларга караган урыннарда тоташса, бер-берсеннән 5 - 10 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса булдырыла. Яфраклылар полосалары булдыру мөмкин булмаган ылыслы урман утыртмалары территориясе (урманчылык сәбәпле) чокырның һәр ягыннан киңлеге 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбәннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыктан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакларыннан һәм башкалардан) даими рәвештә чистартылып торыла. Ылыслы урманның мондый полосаларын янәшәдәге урманнан чиклиләр һәм буеннан буена һәр 20 - 30 метр аша 1,4 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар белән аерылар. Мондый төп каплавычларның гомуми киңлеге (чокырның яисә юлның киңлеге белән берлектә) - 260 - 320 метр.
2.4	Янгынга каршы өстәмә киртәләр һәм чокырлар булдыру	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр ике як буйлап яфраклы полосалар булдырып чокырлар казылар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хужалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китүчәнлеге югары булган ылыслыларның кыйммәтле токимнары массивларында планлаштыру	2-12 мең га (әлеге таблицаның 2.1 пунктын кар.) кадәр майданлы эре блоктарны һәм массивларны 2.2-2.4 пунктларда каралган тәртиптә 400дән 1600 га кадәр майданлы уртача йомык блоктарга (чокырларга, уттан каплавычларга) бүлеләр. Шуң ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хужалар көче белән) 30 - 50 метр киңлектә, ә башка чокырлар, шуң исәптән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягыннан 10 -15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы яшь агачлыктар булган чокырларга тоташучы аеруча кыйммәтле массивларда (яфраклы полосаларны булдыру мөмкинлеге булмаганда) һәр яктан 100 метр киңлектәге полосаларны янучан материаллардан чистарталар һәм, әлеге таблицаның 2.3 пункттында күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 метр саен буйлы минеральләштерелгән полосалар ясыйлар. Мондый эчке (өстәмә) яфраклы токим саклагычларының киңлеге 60 - 100 метр булырга тиеш, ылыслы токимнарныкы - 200 метр, урман юллары буенча (чокырларның һәм урман юлларының киңлеген исәпкә алмыйча) - 20 - 30 метр.

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
1	2	3	
2.6	Яшел зоналарда һәм 1 класслы ылыслы культураларның һәм яшь урман үсентеләренә эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны 25 гектар мәйданлы блокларга минеральләштерелгән полосалар яисә юллар ярдәмендә бүлеләр, һәр тарафыннан яфраклы яшь агачлардан һәм куаклардан 10 метр киңлектәге полосалар булдыралар. Аның үзәгәннән гади юл белән каплавычның гомуми киңлеге - 30 метр. Яфраклы полосаларны булдыру мөмкин булмаганда, 100 метр киңлектәге полосалардагы ылыслылар чокырына якин урыннарда һәрьяклап янучан материалны юк итәргә, шулай ук 20-30 метр саен аркылы минеральләштерелгән полосалар салырга кирәк (әлеге таблицаның 2.3 пунктына кар.)	
2.7	Поселоклар янәшәсендәге ылыслы урманнарны планлаштыру	Урман массивы тирәли янгынга чыдам булган кимендә 150 метр киңлектәге яфраклы кырпулар булдыралар. Мондый кырпуларның һәр тарафында кимендә 2,5 метр киңлектәге минеральләштерелгән полосалар булдыралар. Әгәр дә яфраклы кырпуларны булдыру мөмкин булмаса, ул очракта поселокка тоташучы ылыслы урман полосаларында 250 - 300 метрлы киңлектә янучан материалларны юк итәләр һәм алар буйлап һәр 50 метр саен буйлы минеральләштерелгән полосалар салалар (әлеге таблицаның 2,3 пунктына кар.)	
2.8	Минеральләштерелгән саклык полосаларын бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйлә рәвештә салганда:		
куәтле үлән капламында һәм чүпләнгән урыннарда жыләклекләрдән һәм арчаннан лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән		1,0 дән 1,5 метрга кадәр 1,5 дән 2,5 метрга кадәр 2,5 дән 4,0 метрга кадәр 1,4 метр (ПКЛ-70 сукасы бер тапкыр уза)	полосаның киңлеге түбәнлектәге янғын ялкынының мөмкин булган биеклегәннән ике тапкырга артыграк булу хисабыннан чигереп тору сыйфатында хезмәт итәргә мөмкиннәр
блокларның һәм ылыслы массивларның эчендә минималь киңлек (әлеге таблицаның 2.1, 2.5 - 2.7 пунктлары)		корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан урманнар булган мәйданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, минеральләштерелгән полосаларның дәвамы буларак булдырылган янгынга каршы киртәләрдә һәм ылыслы утыртмаларда, шулай ук кирәк булган башка урыннарда	
янғын куркынычы булган сезонга калдырылган коры туфракларда урнашкан ылыслы тигез урманнардагы коры туфраклы диләнкеләрдә		урман эзерләүчеләр көче белән диләнкеләр минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алына. 25 гектардан артык мәйданлы диләнкеләрне аркылы минеральләштерелгән полосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә бүлеләр. Үзәгачны саклыкка кую урыннары шулай ук аерым, йомык минеральләштерелгән полосалар белән әйләндереп алына, ә ылыслы урманнарны кисү урыннарында – бер-береннән 5-10 метр ераклыкта булган ике шундый полоса белән әйләндереп алына	
тимер юлларда, шосселарда		алар буйларындагы полосалар (агач ташу өчен – һәр	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
1	2	3	
	һәм агач ташу юлларында (үз карамакларындагы оешмалар көчләре белән)	ягыннан 10 метр) янғын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минеральләштерелгән полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, ылыслы утыртмаларда коры туфракта - бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса салына. Шушындый ук шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өемнөрөн һәм кар саклау щитларын, агач күперләрне, стационар платформаларны, торақ йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янғын куркынычы урман промыселлары майданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дегет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хужалыгы жирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар	
2.9	Янғын куркынычы сезонында янғынга каршы аермалар кору:		
	урмандагы үзагач саклыкханәләре тирәли	саклыкханәләрне ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га - 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк - 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га - 40 м, 8 га аннан да күбрәк - 60 м. саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янғынга каршы чокырлар янучан материаллардан чистартыла	
2.10	Янғынга каршы сулыклар кору: урман янғыннары чыгу мөмкин булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру:		
	утыртмаларның янғын куркынычы классификациясе	ераклыгы, чм	бер сулыктан су белән тәэмин ителүче утыртмалар майданы, га
	1	2-4	500
	2	2-8	2000-5000
	3-5	8-12	5000-10000
	янғын сүндерү өчен табигый су чыганакларын эзерләү	аларга килү юлларын төзекләндерү, янғын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус майданчыклар жиһазландыру, ә кирәк очракларда сулыкларны тирәнәйтү һәм буалау	
	янғын сүндерү буенча ясалма сулыклар төзү	янғын куркынычы югары булган урман массивларында, аларда табигый су чыганаклары булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыкларга кадәр килү юллары салына	
	янғынга каршы сулыкта нәтижәле су запасы	елның иң эссе чорында кимендә 100 кубометр	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
2.11	Урман юлларын кору:	
	юл челтәрләренең гомуми тыгызлыгы (куелыгы)	Кимендә 6 чакрым - 1000 гектар гомуми мәйданга, шул исәптән янғын куркынычы түбән булган һәм янғын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең гектар рәхсәт ителә, янғын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш
	урман хужалыгы юллары	урман янғыннары белән көрәш өчен түгел, урман хужалыгы ихтыяжлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хужалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 тип урман хужалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге - 8 метр, юл кырые киңлеге – 1,75 метр. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге - 60 чм/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 чм/сәг кадәр кими
	янғынга каршы юллар	3 типлы урман хужалыгы юлларына керә, жир капламының киңлеге 4,5 метрга тигез, юл кырыйларының киңлеге - 0,5 шәр метр. Аларны бар булган урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, янғын куркынычы булган урыннарда һәм сулыкларга автотранспорт белән үтөп керүне тәмин итәр өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янғын сүндерү урынына илтөп житкерү вакыты	Янғын күрөнгәннән соң 3 сәгаттән дә артмаска тиеш. Ә янғын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен 0,5 – 1,0 сәгаттән дә артмаска тиеш
2.13	Янғын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмакларның яисә жәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм жир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	
	1 типлы урман хужалыгы юллары өчен 3 типлы (янғынга каршы) урман хужалыгы юллары өчен	тигез урыннарда - 1,1; калкулыклы - 1,25 тигез урыннарда - 1,15; калкулыклы - 1,65
2.14	Янғын сүндерүче эшченең хәрәкәт итү тизлеге	Гадәттә 1- 3 чм/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәрөп янғын урынына килгәндә)
2.15	Жир өстендә патруль уздыру маршрутларын планлаштыру:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кырсаклагыч утыртмаларны, ерганак буйларындагы һәм балкалардагы, яшел зоналы урманнардагы, урман-далалардагы утыртмаларны саклаганда. Стационар күзөтү пунктларыннан күзөтүгә һәм авиапатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
		эзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль уздыру маршруты озынлыгы	Транспорт төрөнә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлекне карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман янгынына патруль уздыру хәрәкәте тизлеге	
	мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	гомуми файдаланудагы шоссе юллары буйлап - 30 чм/сәг артык, урман юллары буйлап -15-20 чм/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин

Урман хужалыгын алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү жайланмалары һәм чаралары белән тәмин итү нормалары 2.17.1.6 таблицада күрсәтелгән.

2.17.1.6 таблица

Урман хужалыгын алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү жайланмалары һәм чаралары белән тәмин итү нормалары

№ п/п	Жайланма, инвентарь һәм янгын сүндерү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылыгы	Урман хужалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
1.	Югары үтеп керешле бортлы автомобильләр (ГАЗ-66, УАЗ-3301, "Урал" һ.б.) яки вездеходлар (ЛПМ - 0,1 һ.б.)	данә	1	-	-	-
2.	Күчмә жиһазландырылган мотопомпалар (МН-13\60 һ.б.) яки кечкенә габаритлы (МЛН-3\0,3 Л-1\0,75,МЛВ-1,МЛВ-2,МЛП-0,2 һ.б.)	данә	2-3	1	-	-
3.	Су куа торган жиңсәләр (Д=26, 51 мм)	пог. м.	300	100	-	-
4.	Туфрак эшкәртә торган кораллы тракторлар (ПКЛ-70, ПЛ-1,2 һ.б.)	данә	1	1	-	-
5.	Резин сыешлыклар (РДВ - 1500 һ.б.)	данә	2	1	-	-
6.	Ут кабыза торган жайланмалар (АЗ һ.б.)	данә	3	2	-	-
7.	Урман ранецлы ут сүндергечләр (РЛО-М һ.б.)	данә	10-15	5	-	-
8.	Бензин пычкылары ("Дружба", "Урал" һ.б.)	данә	2-8	1	-	-

№ п/п	Жайланма, инвентарь һәм янғын сүндөрү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылығы	Урман хужалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
9.	Торфлы баганалар (ТС-1, ТС - 2 һ.б.)	данә	2	-	-	-
10.	Кул инструментлары:					
	- көрәкләр	данә	30	20	10	-
	- китмәннәр	данә	10	5	5	-
	- тимер тырмалар	данә	10	5	5	-
	- балталар	данә	10	5	4	-
	- аркылы пычкылар	данә	-	-	4	-
11.	Эчәр сулар өчен билгеләнгән 20 литрлы бидоннар яисә канистрлар	данә	2-4	1-2	1	-
12.	Су өчен 10-12 литрлы тимер чиләкләр / каен сыешлыклары	данә	10	5	3	-
13.	УКВ һәм КВ диапазонлы радиостанцияләр ("Кактус", "Ромашка", "Карат-М", һ. б.). Радиоэлементә оештырылганда	данә	2-3	1	-	-
14.	Су өчен кружкалар	данә	5-10	5	5	-
15.	Беренче ярдәм аптечкасы	данә	3-4	1-2	1	-
16.	Индивидуаль яра бәйләү пакетлары	данә	Янғын сүндерүдә катнашучылар санына карап			
17.	Кизү тору буенча махсус киём (куртка, итеклар, жинсәләр), саклагыч күзлекләр, респираторлар	ком.	Үзәк предприятие, урманчылык булганда янғын сүндөрү командасы әгъзалары санына карап			

2.17.2. Урманнарны зарарлы организмнардан саклауга карата таләпләр

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау Россия Федерациясе Урман кодексының 54-56 статьялары һәм “Үсемлекләр карантини турында” 15.07.2000 ел, №99-ФЗ Федераль закон, 29.06.2007 ел, №414 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән расланган Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләргә, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарда һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга юнәлдерелә, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганакалары барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм

шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тээмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда санитар иминлекне тээмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе яный торган зәгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);

б) урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинглау;

в) зарарлы организмнар чыганаclarын локальләштерү һәм бетерү буенча авиация һәм жир өсте эшләре;

г) санитар-савыктыру чаралары (корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү, урманнарны чүптән, пычранудан һәм башка тискәре йогынтыдан яклау);

д) урманнардан файдалануга карата санитар таләпләр урнаштыру.

Арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә санитар-савыктыру чаралары шушы кишәрлекләренң арендаторлары тарафыннан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре белән билгеләнгән таләпләр урманнарны үзләштерүне планлаштырганда исәпкә алына.

Урманнарда санитар иминлекне тээмин итү чараларын гамәлгә ашырганда алынган документлаштырылган мәгълүмат дәүләт урман реестрына кертү өчен билгеләнгән тәртиптә тапшырыла.

Урман патологиясе ягыннан тикшерү һәм урман патологиясе ягыннан мониторинг, зарарлы организмнар чыганаclarын локальләштерү һәм бетерү, санитар-савыктыру чараларын билгеләү һәм уздыру эшләре Федераль урман хужалыгы агентлыгы тарафыннан расланган методик документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

2.17.2.1 таблица

Урманнарны яклау чараларының еллык күләме

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Проектланган	Искәrmә
1	2	3	4	5
1.	Урман патологиясе ягыннан тикшерү	га	2000	Ел саен
2.	Туфрак казулар	чокырмлар	40	-//-
3.	Яңа киселгән агачларны (аучылык агачларын) сайлау	м3		Корткычларның барлыкка килүенә карап
4.	Питомникларга профилактик сиптерүләр (серкәләндерүләр)	га	20	Ел саен
5.	Орлыкларны агулау	кг		-//-
6.	Жир өстендәге юк итү чаралары	мең га	2014 – 500; 2015 – 200; 2016 – 50	-//-
7.	Күкәй салу урыннарын нефть белән	га	500	-//-

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Проектланган	Искәрмә
1	2	3	4	5
	эшкәртү			
8. Биологик көрәш чаралары				
8.1	Оялар әзерләү	данә	150	-//-
8.2	Ояларны рәтләү	данә	100	-//-
8.3	Кырмыска ояларын киртәләү	данә	100	-//-
8.4	Парсыз ефәк күбәләгенә, яшел имән яфрақ төргечләренә, дүләнә яфрақ төргечләренә карата аттрактант тозақлар куллану.(НШ һәм ЗДЛ)	данә	800	-//-
9. Оештыру-хужалык чаралары				
9.1	Корткыч һәм авыру чыганақлары барлыкка килүне күзәтеп тору	га	70,9	Урманчылыкның барлык мәйданын даими карап тору
9.2	Сак почмақларын оештыру	данә	6	-//-
9.3	Урманны саклау буенча лаборатория жайланмаларын, күрсәтмә пособиеләрне, әдәбият сатып алу	сум	2000,0	-//-
9.4	Урман саклауны пропагандалау	сум	2,000	-//-
9.5	Урманнарны чүпләрдән чистарту	га	2014 – 400; 2015 -350; 2016-2018 – 300	

Урманнардан файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) пестицидлар һәм агрохимикатлар яисә кешеләр сәламәтлеге һәм әйләнә-тирә мохит өчен куркыныч булган бүтән матдәләр, житештерү һәм куллану калдықлары белән эш итүгә карата Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән таләпләрне бозу нәтижәсендә туфрақны пычрату;

б) урман бүлемтекләрен чистарту эшләрен, шулай ук гражданның яисә юридик затларга бирелгән урман кишәрлекләрен урман законнарында билгеләнгән тәртиптә шушы кишәрлекләренә максатчан файдалану өчен яраклы хәлгә китерү эшләрен яисә рекультивация эшләрен башкармау яисә вакытында башкармау;

в) авыл хужалыгы эшләрен алып бару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгы терлекләрен киртәләмәгән урыннарда, көтүчесез яисә бәйләмичә көтү;

г) кырмыска ояларын, кош ояларын, хайван өннәрен яисә башка яшәу урыннарын юк итү (туздыру);

д) урманнарда урнашкан мелиоратив системаларны юк итү яисә аларга зыян салу;

е) урманнарны сәнәгать һәм көнкүреш калдықлары белән пычрату;

ж) урманнарда зарар китерерлек бүтән гамәлләр.

Урманнарда табигый экологик системаларга хас булмаган, шулай ук ясалма юл белән чыгарылган һәм үрчүләрен тикшереп торуның нәтижәле чаралары

булмаган үсемлекләр, хайваннар һәм башка организмнар үрчетү һәм алардан файдалану тыела.

Сайланма кисүләр һәм урманнарны карап тоту барышында беренче чиратта корыган һәм зарарланган агачлар киселә.

Үзагачны зарарлый торган корткыч (зыян салгыч) организмнар чыганаclarында кисүләрдән калган калдыклар, урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә расланган янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен үтәгән килеш, яндырылырга тиеш.

Диләнкеләрне эшлэгәндә һәм линияле объект трассалары өчен корып куйганда кисүләрдән калган калдыкларны урман кырыена (урман диварына таба) этеп кую тыела.

Язгы-жәйге чорда эзерләнгән үзагачны урманнарда, кабыгын алмыйча (кабыксыз) яисә пестицидлар белән эшкәртмичә, 30 көннән дә артык саклау (калдыру) рөхсәт ителми.

Эзерләнгән агач материалын кабыгын алмыйча яисә пестицидлар белән эшкәртмичә урманнарда саклауны (калдыруны) тыя торган конкрет сроклар (даталар) урман үсентеләре зоналары һәм урман районнары буенча Федераль урман хужалыгы агентлыгы тарафыннан билгеләнә.

Агызу өчен билгеләнгән агач материалын химик эшкәртү тыела.

Кәүсә корткычлары оялаган эзерләнгән агач материалы алар очып чыкканчы инсектицидлар белән эшкәртелергә яисә кабыгыннан арындырылырга тиеш (кабык бетерелергә тиеш). Эзерләнгән агач материалына яклау чаралары аз нәтижә бирә торган яисә бетерүе мөмкин булмаган кәүсә корткычлары оялаган очракта, мондый агач материалын кичекмәстән урманнан чыгарырга яисә эшкәртергә кирәк.

Чәер эзерләү өчен зарарлы организмнар чыганаclarында урнашкан, шулай ук зәгыйфьләнгән урман үсентеләре бирелми.

Чәер эзерләү өчен бүлеп бирелгән урман үсентеләрендә аны эзерли башлаганчы корып баручы һәм корыган агачлар киселә.

Чәер эзерләүне, шулай ук агач булмаган урман ресурслары (агачлар һәм куаклар кайрылары, чыбык-чабык, ботаклардан терлек азыгы, чыршы, пихта, нарат һәм (яисә) башка ылыслы токымнарның ботаклары, яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) башка ылыслы агачлар, мүк, урман туфрагындагы үсемлекләр жәймәсе, камыш, кыяклылар) һәм башка шундый урман ресурслары эзерләү һәм жыюны зарарлы организмнар барлыкка килүне һәм агачлар коруны булдырмый торган алымнар белән башкару рөхсәт ителә.

Урманнарда авыл хужалыгы алып бару өчен пестицидлар һәм агрохимикатлар куллану “Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында” Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Рекреацион максатлар өчен урманнардан файдалану урманнарның санитар һәм урман патологиясе начараюга китермәскә тиеш.

Электрүткәргеч линияләр, элементә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшкәртү, сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, шулай

ук гидротехника корылмаларын һәм махсулаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү, агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү, шулай ук башка максатлар өчен урманнардан файдалану гражданның һәм юридик затларга бирелгән урман кишәрлекләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә урманнарның санитар торышы начараюга китермәскә тиеш.

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары 2.17.2.2 нче таблицادا китерелә.

2.17.2.2 таблица

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгыяс
			Барлыгы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
Урманнарның максатчан билгеләнеше – саклык урманнары							
Токым - нарат							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>440</u> 129,89	<u>46</u> 2,54	<u>394</u> 127,35	<u>23</u> 0,66	<u>463</u> 130,55
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	5	3	
3.	Ел саен фәйд. күләм:						
	- мәйданы	га	95	15	80	7	102
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	3,46	0,85	2,61	0,22	3,68
	- ликвидлы	мең. м3	2,78	0,68	2,10	0,22	3,00
	- эшлекле	мең. м3	1,81	0,44	1,37	0,06	1,87
Токымы - чыршы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3</u> 003		<u>3</u> 0,03		<u>3</u> 0,03
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел			3		
3.	Ел саен фәйд. күләм:						
	- мәйданы	га	1		1		1
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- ликвидлы	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- эшлекле	мең. м3	-		-		-
Токым - карагач							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3</u> 004		<u>3</u> 0,04		<u>3</u> 0,04
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел			3		
3.	Ел саен фәйд. күләм:						
	- мәйданы	га	1		1		1
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- ликвидлы	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- эшлекле	мең. м3	0,01		0,01		0,01

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
Ылыслылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>446</u> 131,13	<u>46</u> 2,54	<u>400</u> 128,59	<u>22</u> 0,66	<u>468</u> 131,79
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел					
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	97	15	82	7	104
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	3,48	0,85	2,63	0,22	3,70
	- ликвидлы	мең. м3	2,80	0,68	2,12	0,22	3,02
	- эшлекле	мең. м3	1,82	0,44	1,38	0,06	1,88
Токым - түбән кәүсәле имән							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>66</u> 1,13	<u>5</u> 0,47	<u>61</u> 0,66		<u>96</u> 1,73
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	5		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	14	2	12		14
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,28	0,16	0,13		0,28
	- ликвидлы	мең. м3	0,17	0,10	0,08		0,17
	- эшлекле	мең. м3	0,08	0,05	0,04		0,08
Токым - өрәңге							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>9</u> 0,09		<u>9</u> 0,09		<u>9</u> 0,09
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел			5		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	2		2		2
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,02		0,02		0,02
	- ликвидлы	мең. м3	0,01		0,01		0,01
	- эшлекле	мең. м3	-		-		-
Каты яфраклылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>75</u> 1,22	<u>5</u> 0,47	<u>70</u> 0,75		<u>75</u> 1,82
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел					
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	16	2	14		16
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,30	0,16	0,15		0,30
	- ликвидлы	мең. м3	0,18	0,10	0,09		0,18
	- эшлекле	мең. м3	0,08	0,05	0,04		0,08
Токым - каен							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысә
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>72,4</u> 14,1	<u>36</u> 6,84	<u>36,4</u> 7,3		<u>72,4</u> 14,1
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	5		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	19	12	7		19
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	2,53	2,28	0,25		2,53
	- ликвидлы	мең. м3	1,49	1,36	0,13		1,49
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Токым - усақ							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>71</u> 17,6	<u>69</u> 17,6	<u>2</u> 0,04		<u>71</u> 17,6
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	5		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	24	23	1		24
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	5,87	5,86	0,01		5,87
	- ликвидлы	мең. м3	3,22	3,21	0,01		3,22
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Токымы - юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>349</u> 19,2	<u>18</u> 4,58	<u>331</u> 14,6		<u>349</u> 19,2
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	5		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	72	6	66		72
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	4,45	1,52	2,93		4,45
	- ликвидлы	мең. м3	2,38	0,91	1,47		2,38
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Токымы - тупыл (культуралар)							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>3</u> 0,62	<u>1</u> 0,60	<u>2</u> 0,02		<u>3</u> 0,62
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел		3	3		
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- майданы	га	-	-	-		-
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	0,20	0,20	-		0,20
	- ликвидлы	мең. м3	0,12	0,12	-		0,12
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. берәмл.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүпләрдән чистарту	Жәмгысе
			Барлығы	шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
Йомшак яфраклылар жәмгысе							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>496</u> 51,6	<u>124</u> 29,6	<u>372</u> 22,0		<u>496</u> 51,6
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел					
3.	Ел саен файд.күләм:						
	- мәйданы	га	115	41	74		115
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	13,05	9,86	3,20		13,05
	- ликвидлы	мең. м3	7,21	5,60	1,61		7,21
	- эшлекле	мең. м3	-	-	-		-
Урманчылык буенча барлығы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га мең. м3	<u>1017</u> 184,0	<u>175</u> 32,6	<u>842</u> 151,3	<u>23</u> 0,66	<u>1040</u> 184,6
2.	Кисеп ташлау яки чистарту вакыты	ел					
3.	Ел саен файд. күләм:						
	- мәйданы	га	228	58	170	7	235
	Сайлана торган запас:						
	- тамыр	мең. м3	16,84	10,87	5,98	0,22	17,06
	- ликвидлы	мең. м3	10,20	6,38	3,82	0,22	10,42
	- эшлекле	мең. м3	1,91	0,49	1,42	0,06	1,97

2.17.3. Урманнарны янадан үстерүгә карата таләпләр

Урманнарны торгызу Россия Федерациясе Урман кодексының 61, 62 статьялары, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының 16.07.2007 ел, №183 боерыгы белән расланган Урманнарны торгызу кагыйдәләре (алга таба – Урманнарны торгызу кагыйдәләре) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу урман кисүләргә жирләрендә, янгыннан соң калган жирләрдә, бушлыкларда, урман үсентеләре белән капланмаган башка ачыклыктарда яисә урман торгызу өчен яраклы жирләрдә киселгән, корыган, зарарланган урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы функцияләрен саклап калуны тәэмин итәргә тиеш.

Урман торгызулар түбәндәгеләр белән тәэмин ителә:

- агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә - шушы урман кишәрлекләренен арендаторлары тарафыннан;

- урман кишәрлекләрендә, агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгелэнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

- урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренең яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (яшь агачларны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

- кыйммәтле урман токымлы урман утыртмаларын кискәндә яшәргә сәләтле, яхшы тамыр жибәргән, 2,5 метрдан артык биеклектәге төп урман агач токымнарын булдыруда катнашучы урман үсентеләрен (яшь агачларны) саклап калу;

- урман үсемлекләре белән капланмаган майданнарда кыйммәтле агач токымнарының урман үсентеләре шытымнарын карау;

- туфрак өслеген минеральләштерү;

- майданнарны киртәләү.

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары шытымнарын саклау чаралары урман утыртмаларын кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өсли кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтеге биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларынан, сынган һәм зарарланган урман утыртмаларынан арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздырганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, пихта, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигый-климат шартларындагы кыйммәтле агач токымнарының бүтән урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Майданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренең кыйммәтле агач токымнары орлыклары чыганакалары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык агачлары яисә аларның төркемнәре, чәчәкләкләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисәргә керешелә торганнары) булган майданнарда гамәлгә ашырыла.

Хужалык эшчәнлегенә чиклэнгән режимдагы урманнарда, шул исәптән милли парклардагы урманнарда, табигый тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле территорияләргә саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү буенча уздырылган чаралар нәтижеләре Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгән шытымнарның куелык нормативларына туры килгәндә генә нәтижәле дип таныла. Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү чараларының нәтижеләлеген исәпкә алу эшләр башкарылганнан соң ике ел узгач гамәлгә ашырыла.

Агач токымнары белән урманнарны табигый торгызу уңышлы уздырылган майданнар урман үсемлекләре каплаган жирләргә кертелә.

Шытымнар саны Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгәннән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Кыйммәтле урман агач токымнарын табигый торгызуга бәйле рәвештә урманнарны торгызу алымнары 2.17.3.1 таблицада китерелә.

2.17.3.1 таблица

Кыйммәтле урман агач токымнарының табигый торгызылуына карап, урманнарны торгызу алымнары

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урманнар типлары төркеме, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә яраклы үсенте һәм яшь агач күләме, 1 гектарга мең данә
1	2	3	4
Урман-дала зонасы			
Россия Федерациясенә Европа өлешендәге Урман-дала районы			
Шытымнарны саклау чаралары ярдәмендә урманнарны табигый торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	4,0 артык
	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	3,0 артык
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	2,0 артык
Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызу яисә урманнарны катнаш торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	1,5 - 4,0.
		Яңа наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 - 2,0.
		Дымлы наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 - 1,5.
	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	2 – 3,0
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы	1 – 2,0

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урманнар типлары төркеме, урман үсү шартлары типлары	Яшэргэ яраклы үсенте һәм яшь агач күләме, 1 гектарга мең данә
1	2	3	4
		урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	
Ясалма урман торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	1,5 кимрэк
		Яңа наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 кимрэк
	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	2,0 кимрэк
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	1,0 кимрэк

Урманнарны ясалма торгызу хужалык өчен кыйммәтле урман агач токымнарын урманнарны табигый торгызуны тәмин итү мөмкин булмаганда яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген эзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янғын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген эзерләүгә түбәндәгеләр керә:

- урман кишәрлеген тикшерү;
- урманнарны торгызуны проектлау;
- урман кишәрлеген бүлеп чыгару;
- урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләрен маркировкалау һәм техника эшләү өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;
- майданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;
- түмәрләрне казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәжәдә киметү;
- урман кишәрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыктарда террасалар кисү;
- зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрәш.

Туфракны эшкэртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бәйле рәвештә сайлап алына.

Туфракны эшкэртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкэртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкэртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамәлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкэртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы жирле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Юлдаш агач һәм куак токымнары урман культураларына кертү башлыча аларның рәтләрен төп урман агач токымы рәтләре белән чиратлаштырып гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм жыл эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чәчүнең) башлангыч куелыгы) һәм урман культуралары составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чәчү туфракка ашламалар, үсемлекләргә яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чәчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чәчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләре сырып алмасын, туфракта дым жыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

- үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм жыл белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

- культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләрен юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

- үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;

- урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман зонасында агротехник карау башлыча төп урман агач токымының урман үсентеләрен чүп үләннәр һәм кирәксез тиз үсә торган урман агач

токымнары йогынтысы аркасында начар үсүдөн һәм һәлак булудан саклап калу максатларында уздырыла.

Агротехник карау алымнары, саны һәм озынлыгы табигать-климат шартларына, культивацияләнгән торган урман агач токымның биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман культураларын булдыру ысулына, кулланыла торган утырту материалы зурлыгына бәйле була.

Чүп үләннәрне һәм кирәксез агач үсемлекләренә каршы көрәш өчен химик чаралар куллану, Россия Федерациясе урман законнары нигезендә әйләнә-тирә мохитне саклауны исәпкә алып, бик сирәк очракларда гына рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлеге 25-85% булган урман культуралары (үсемлекләрнең һәлак булган нөсхәләре урынына яңаларын утырту) өстәләргә тиеш. Тигез һәлак булмый торган урман культуралары кишәрлек майданы буйлап үсеп китүчәнлегенә карамастан өстәлеләр.

Урманнарны катнаш торгызу төп урман агач токымы урман үсентеләрен табигый торгызуның урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын утырту һәм чәчү юлы белән кертелгән төп урман агач токымы урман үсентеләре саны урман үсентеләре шытымнарына тигез яисә аннан да күбрәк булган урман кишәрлекләре майданнары урманнарны катнаш торгызу биләгән урман үсентеләрен саны ким булган майданнарга кертелә.

Урманнарны катнаш торгызганда урман культураларының куелыгы (бер майдан берәмлегендә утырту яисә чәчү урыннарының саны) төп урман агач токымы урман утыртмаларының бар булган шытымнары һәм яшь агачлар санына карап билгеләнә.

Урман утыртмаларының ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу гадәттә санитар-гигиеник функцияләрен арттыру максатларында яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы тиешле табигать-климат шартларында урманнарны ясалма торгызу өчен билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкил итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлеге кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр 2.17.3.2 таблицада китерелә.

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Урман-дала зонасы							
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы							
Еламсар каен (сөялле)	1 - 2.	2,0	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,3
Ботаклы-чатаклы имән	1 - 2.	4,0	15	Коры киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	0,9
				Яңа киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	1,1
Европа чыршысы (гади)	2 - 3.	2,0	12	Дымлы киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш	7	1,5	1,3

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшә агачлыктарга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклегә кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклегә кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
				холькылы урманнар			
				Яңа һәм дымлы киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холькылы урманнар	7	1,5	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	1 - 2.	2,5	15	Яңа киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холькылы урманнар	5	1,5	1,4
Гади нарат Ак тирәк	2	3,0	10	Коры наратлык, киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холькылы урманнар	6	2,2	1,1
	1	3,0	15	Яңа һәм дымлы наратлык, киң яфраклы токымлы ундырышлы	6	2,0	1,3

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыктарга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсәсе биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
				балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холькылы урманнар			
				Дымлы күчеш холькылы урманнар һәм киң яфраклы токымлы ундырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар	4	0,8	2,5
Гади корычагач һәм ланцентлы (яшел)	1	2,0	12	Яңа һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,7
				Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле һәм сфагнумлы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Яңа һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,5

Урман үрчетү Россия Федерациясе Урман кодексының 63 статьясы, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының 08.06.2007 ел, №149 боерыгы белән расланган Урман үрчетү кагыйдәләре (алга таба – Урман үрчетү кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү урман фонды жирләрендә һәм элегрәк су, жил һәм башка туфрак эрозиясен булдырмау, саклык урманнарын булдыру максатында һәм

урманнарның потенциалын арттыруга бәйле башка максатларда урманнар үскән башка төр категория жирләрәндә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетүгә түбәндәгеләр карый:

- урман фонды жирләре составындагы урман булмаган жирләрне урманлаштыру (сазларны киптерү, авыл хужалыгы куллануынан чыгарылган жирләрне, чокырларны рекультивацияләү һ.б.);

- авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә, сәнәгать, транспорт жирләрендә, су фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә саклык урман утыртмалары булдыру;

- сәнәгать эшчәнлегә аркасында бозылган жирләрне рекультивацияләгәндә урман утыртмаларын булдыру;

- санатор-курорт зоналарда һәм башка объектларда урман утыртмалары булдыру.

Урман үрчетү куелган максатлар, жир кишәрлекләре туфракларының урман үсү үзлекләренә, агач һәм куак токымнарының урман хужалыгы-биологик үзенчәлекләренә нигезләнеп гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиешле:

- жирләрне һәм объектларны начар факторлардан сакларга;

- территориянең урманлы өлешен арттырырга һәм әйләнә-тирә мохиттәге шартларны яхшыртырга.

Урман үрчетү ясалма урман утыртмаларын үсентеләрне, чәчкеләрне, ботакларны утырту яки орлыкларны чөчү ысуллары белән башкарыла.

Урман үрчетү максатларында булдырылучы урман утыртмаларының төп төрләре кырсаклагыч һәм агынтыкөйләүче урман полосалары булып тора.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, хайваннарны начар климат шартларынан саклау өчен урман-мелиоратив утыртмалар утыртыла.

Автомобиль һәм тимер юлларының читләрендә, һәм шулай ук аларның сак зоналарында урман утыртмалары юлларны кар һәм ком каплаудан саклау, якын-тирәдә урнашкан авыл хужалыгы биләмәләренә авыр металллар керүне булдырмый калу өчен утыртыла.

Рекультивацияләнергә тиешле жирләрдә урман үрчетү рекультивациянең техник этабын үткәргәннән соң элегә жирләрнең биологик рекультивациясе (планлаштыру, уңдырышлы туфрак катламын салу, чокыр казылган жирләрне террасалау һ.б.) максатында урман утыртмалары утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектларының яр буе сак полосаларында урман үрчетү аларның ярлары ишелүдән, чүпләнүдән, ләм белән капландан һәм су ресурсларының арыклануынан саклау максатында яр ныгыткыч һәм башка урман утыртмаларын утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар урнашкан жирләрдә урман үрчетү әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында рекреация йөкләренә, сәнәгать ташландыклары йогынтысына һәм башка начар факторларга карата тотрыклы булган урман утыртмаларын утырту юлы белән башкарыла.

Урман үрчетү буенча башкарылучы эшләрнең методлары һәм технологияләре урман үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урман үрчетү проекты булдырылган урман үрчетү объектларының торышына карата урман үрчетү буенча эшләрне тәмамланган дип табу өчен конкрет бәяләмә критерийларын (урманмелиоратив утыртмаларның яше, агачларның уртача озынлыгы, ябалдашларның йомыклык күрсәткечләре, майдан берәмлегендә яшәргә яраклы булган агачларның һәм куакларның саны һ.б.) үз эченә алырга тиеш.

Урман утыртмалары иң әһәмиятле (төп) агач яки куак токымнарыннан яисә берничә әһәмиятле һәм тыгыз бәйләнешле агач һәм куак токымнарыннан булдырыла ала.

Иң әһәмиятле агач токымы жирле урман булдыру токымнарыннан сайлап алына, ә унай тәҗрибә булган очракта - интродукцияләнгәннәрдән. Ул урман үрчетү максатларына туры килергә һәм жир кишәрлегендәге урман үсү үзенчәлекләренә ярашырга тиеш.

Тыгыз бәйләнешле агач токымнарын һәм куакларны сайлап алу аларның төп токымга карата йогынтысыннан чыгып башкарыла.

Урман үрчетү буенча урман утыртмаларын булдыруның төп методы утырту булып санала, ул төрле утырту материалларны белән башкарыла ала. Утырту өчен чәчкечләр һәм үсентеләр, һәм шулай ук ботаклар кулланыла.

Утырту материалы утырту алдыннан аны кибүдән һәм зыянлы организмнар белән зарарланудан саклау, һәм шулай ук яшәргә яраклылығын һәм үсеш тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарының урнашуы агачларның һәм куакларның үсү дәрәжәсенә карап, начар факторларга карата тотрыклы булган, аеруча озын гомерле һәм урман үрчетү максатларына туры килүче урман утыртмаларының формалашуына ярдәм итәргә тиеш.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарын сайлау төп агач токымының төренә, урман зонасына, урман үсү шартларының тибына, урман үрчетү методына һәм максатларына, файдаланылучы утырту материалының тибына карап билгеләнә.

Агач һәм куак токымнарын утырту туфракка ашлама, үсемлекләренә зыянлы организмнардан саклау чараларын кертәп, һәм шулай ук киләчәктә аларны ашлама буларак, печән эзәрләү һәм башка максатларда куллану буенча үлән чәчү белән үрелдерелергә мөмкин.

Утыртылган урман үсемлекләрен карап тоту агротехник (агротехник карап тоту) һәм урманчылык (урманчылык карап тотуы) ысуллары белән башкарыла.

Агротехник карап тоту, кагыйдә буларак, агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла һәм түбәндәгечә тәэмин ителә:

- үсемлекләренә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм жыл белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

- үлән үсемлекләрен механик юл аша бетерү белән берлектә туфракны көпшәкләндерү;

- үләнле үсемлекләрне химик чаралар белән юк итү;
- өстәмэләр (үлгән, тамырланмаган үсемлекләр урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (планлаштырыла һәм махсус чаралар кебек үткәрелә).

Агротехник карап тотуның максаты - үләнле һәм кирәкле булмаган агач үсемлекләрен бетерү.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык вакытлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларынан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгынан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минераль һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комлы, су белән юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән һәм б.ш.), үлән үсемлекләренә үсеп китү мөмкинлеге булмаган туфракларга кертелә.

25% алып 85% кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларыннан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлгә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек майданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Өстәгән вакытта утырту материалының яше культивацияләнүче үсемлекләрнең яшенә яраклашырга тиеш.

Урман үрчетү максатларында утыртылган урман утыртмаларын урманчылык карап тотуы чүп булып саналган, зәгыйфьләнгән, һәлак булган агач үсемлекләрен һәм сәламәт агач һәм, калганнары яхшы үсеп китсен өчен, куакларның өлешен даими кисеп торудан, урман үрчетү максатларында файдалы функцияләренә башкаруын тәэмин итүче утыртмаларны формалаштырудан гыйбарәт.

Урманчылык карап тотуы культивацияләнүче агач һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганнан соң аларны карап тоту Россия Федерациясе урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр дә утыртылган урман утыртмалары урман үрчетү проектында куелган критерийларга туры килә икән, ул чакта урман үрчетү объектларын булдыру буенча эшләр төгәлләнгән дип санала.

Урманнарны карап тоту Россия Федерациясе Урман кодексының 64 статьясы, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының 16.07.2007 ел, №185 боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре (алга таба – Урманнарны карап тоту кагыйдәләре) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны карап тоту Татарстан Республикасының урман планы, урманчылык буенча әлеге Регламент, һәм шулай ук урманнарны үзләштерү проекты нигезендә, агачларның һәм куакларның өлешләрен кисү,

агроурманмелиоратив һәм башка төр чараларны үткәрү юыл белән урманнарның продуктивлылығын арттыру һәм аларның файдалы функцияләрен саклау максатларында гамәлгә ашырыла.

Урманнарны карап тотуны түбәндәгеләр башкара:

- урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдаланучы гражданныр һәм юридик затлар;

- Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы.

Урманнарны карап тотканда урманнарның токым составын һәм сыйфатын яхшыртуга, аларның төре начар йогынтыларга тотрыклылығын һәм экологик әһәмиятен арттыруга юнәлдерелгән төрле яшьле урман утыртмаларын кисү (алга таба - урманнарны карап тоту кисүләре) башкарыла.

Эксплуатация урманнарында урманнарны карап тоту буенча чаралар, урманнарның файдалы функцияләрен саклап, тотрыклы, максималъ рәвештә нәтижәле итеп югары сыйфатлы үзагач һәм башка урман ресурслары, аларны эшкәртү продуктларын алу максатларына ирешүгә юнәлдерелгән.

Саклык урманнарында урманнарны карап тоту чаралары әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклаучы, сак, санитар-гигиена, сәламәтләндерү һәм урманнарның башка файдалы функцияләрен саклау максатларына ирешүгә юнәлдерелгән.

Урманнарны карап тоту кисүләре урман утыртмаларының токым составын яхшырту; урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылығын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү; үзагачны техник яктан өлгертү вакытларын киметү; үзагач ресурсларынан рациональ файдалану максатларында башкарыла.

Урман утыртмаларының яшенә һәм карап тоту максатларына карап, урманнарны карап тоту кисүләренең түбәндәге төрләре башкарыла:

- яшь агачларның табигый һәм сыйфат составын һәм төп агач токымнары агачларының үсеш шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән тоныкландырулар;

- урман утыртмаларының куелыгын көйләүгә һәм төп агач токымы агачларының үсеш шартларын яхшыртуга, һәм шулай ук урман утыртмаларының токым һәм сыйфат составын формалаштыруны дэвам иттерүгә юнәлдерелгән тазартулар;

- агачларның кәүсәсе һәм ябалдашы дөрес формалашуга уңайлы шартлар тудыруга юнәлдерелгән сирәкләүләр;

- агачларның үрчемән арттыруга уңайлы шартлар тудыруга юнәлдерелгән аркылы кисүләр;

- утыртмаларда булган яшь өметле агачларның үсеше өчен уңайлы шартлар тудыруга юнәлдерелгән өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган утыртмаларга карата үткәрелүче яңартулар;

- формалашкан урта һәм олы яшьтәге утыртмаларда аларның составын, структурасын, төзелешен көйләү һәм максатчан токым агачлары, буыннары, яруслары үсеше өчен уңайлы шартлар тудыру юлы белән яңадан формалаштырулар;

- урман-парк ландшафтларының формалашуына һәм аларның эстетик, сәламәтләндерү кыйммәтләрен һәм тотрыклылығын арттыруга юнәлдерелгән ландшафт формалаштырулар;

Тоныкландыру, тазарту, сирэкләү, аркылы кисү кисүләрен үткәрүнең яшьчорлары 2.17.3.3 таблицада күрсәтелгән.

2.17.3.3 таблица

Төрле урманны карап тоту кисүләрен үткәрү буенча яшь чорлары

Урманны карап тоту буенча кисүләренчә төрләр	Урман утыртмаларының яше, ел				
	кисентенең яше зур булганда үсенте бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслыларның һәм каты яфраклыларның		кисентенең яше зур булганда башка агач токымнарының		
	100 яшьтән артык	100 яшьтән кимрәк	60 яшьтән артык	50 - 60 яшь	50 яшьтән кимрәк
1	2	3	4	5	6
Тоныкландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11-20	11-20	11-20	11-20	6-10
Сирэгәйтүләр	21-60	21-40	21-40	21-30	11-20
Аркылы кисүләр	60 артык	40 артык	40 артык	30 артык	20 артык

Урманнарны карап тоту кисүләрен үткәрүнең дүрт чират төркеме аерылып чыгарыла:

- беренче төркемгә яшь агачларны карап тоту кисүләре һәм катнаш урман утыртмаларындагы сирэкләүләр керә;

- икенче төркемгә куеланган саф утыртмаларны сирэкләү, катнаш утыртмаларда беренче тапкыр аркылы кисүләр керә;

- өченче төркемгә катнаш урман утыртмаларындагы ахыргы аркылы кисүләр, янарту кисүләре, яңадан формалаштырулар керә;

- дүртенче төркемгә саф (шул исәптән, гомуми агач запасында йомшак яфраклы токымнарның өлеше 30 процентка кадәр булган ылыслы) урман утыртмаларындагы аркылы кисүләр керә.

Урманнарны карап тоту кисүләрен үткәрү вакытлары:

- тоныкландыру һәм тазарту - агачлар яфраклы торышта булганда барлык вегетатив чор дәвамында;

- сирэкләүләр һәм аркылы кисүләр - ел дәвамында;

- аларны саклау максатында жиләкле урман утыртмаларын (мүк жиләге, кара жиләк һ.б.) карап тоту кисүләре - кар каплаган чорда.

Карап тоту кисүләре ылыслы һәм каты яфраклы орлык утыртмаларында өлгергән утыртмаларны кисү буенча билгеләнгән яшкә 20 ел кала, ә йомшак яфраклы һәм каты яфраклы яшь урман утыртмаларына карата 10 ел алдан тәмамлана.

Урманнар өчен агромелиоратив чаралар уздыру юлы белән урманнарны карау яклаучы урман үсентеләрен булдырудан һәм торгыздан, аларны реконструкцияләүдән, кисү юлы белән урманнарны формалаштырудан һәм

санитар кисүдән, куакларны яңартудан, шытымнарны караудан, урманнарны табигый торгызудан, хәрәкәтчән комлыкларны ныгытудан, көтүлекләргә яхшыртудан, деградацияләнган жирләрне урманландырудан, жир кишәрлекләргә туфрак эрозиясеннән зарар күргән жирләрне яклаудан, урманнарны яңгырлардан һәм Россия Федерациясә законнары нигезендә бүтән афәтләрдән саклаудан гыйбарәт.

Азкыйммәтле урман утыртмаларын реконструкцияләү бер яшь классы чорында урман утыртмаларын тулысынча яки өлешчә алмаштыру юлы белән тамырдан үзгәртүгә юнәлдерелгән (реконструкция кисүләре, урман культураларын булдыру, башка чаралар) чаралар комплексыннан гыйбарәт.

Икътисади, экологик максатларга туры килмәүче һәм үзенең агачлары составында кыйммәтле утыртмаларны карап тоту кисүләрен формалаштыру өчен кирәкле күләмдә (ш.и. табигый урман торгызуга ярдәм итәрлек) хужалык-кыйммәтле утыртма токымнары булмаган, урман кишәрлегенә элекке урман үсү шартларына һәм максатчан билгеләнешенә ярашмаган утыртмалар азкыйммәтле булып тора.

Эксплуатация урманнарында реконструкция азжитештерелешле һәм түбән сыйфатлы агачларны (түбән тукумалы, канәгатьләндерерлек булмаган составлы, түбән үләнле һ.б.ш.) хужалык-кыйммәтле токымнарга алмаштыру максаты белән гамәлгә ашырыла.

Саклык урманнарында реконструкция үзләренең әйләнә-тирәлекне булдыру, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндерү һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы урман утыртмаларын саклык урманнарының максатчан билгеләнешен һәм алар тарафыннан башкарылучы файдалы функцияләргә саклауны тәмин итүче урман утыртмаларына алмаштыру максатында гамәлгә ашырыла.

Урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган азкыйммәтле урман утыртмаларына карата реконструкция кисүләргә нормативлары (диләнкеләргә киңлегә һәм мәйданы, диләнкеләргә тоташу вакыты) йомшак яфраклы урман токымнарының төп кулланылучы урман утыртмаларын тоташ кисү буенча үзгәч эзәрләү нормативлары нигезендә билгеләнә.

Яшь агачларга карата реконструкция кисүләрен үткәргәндә реконструкция кисүләргә башкарылучы урман кишәрлекләргә мәйданнары чикләнми, урман торгызу чаралары реконструкция кисүләрен башкарганнан соң бер ел эчендә гамәлгә ашырылырга тиешле.

Сак урманнарындагы азкыйммәтле урман утыртмаларын реконструкцияләгәндә бер тапкыр реконструкцияләү урыннарының чик зурлыктары 5 гектардан артып китәргә тиеш түгел, ике-өч тапкыр реконструкцияләгәндә – 10 гектардан.

Күрше кишәрлекләрдә һәр чираттагы реконструкцияне үткәргәндә орынып торучы кишәрлекләрдә урман торгызуга туры килүче йомылган кыйммәтле яшь агач алынганнан соң гына рөхсәт ителә.

Вак агачларны карап тоту мөмкинлек чыкканда урманны чираттагы карап тоту белән бергә башкарыла.

Химик карап тоту түбэндәгеләргә карата (шул исәптән фәнни максатларда) рөхсәт ителми:

- биосфера полигоннары территорияләреннән гайре, махсус сакланучы табигый территория жирләрендә урнашкан урманнарда;
- су саклау зоналарында урнашкан урманнар;
- яшел зоналарда һәм урман-паркларда.

Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда карап тоту кисүләре тирән тамыр системалы токымлы агач һәм куак утыртмалары катнашындагы сәламәт, тотрыклы урман утыртмаларын үстерүгә юнәлдереләргә тиеш. Яфраклы токымнары 20-30 процент булган катнаш ылыслы-яфраклы урман үсентеләрен формалаштыру максатка ярашлы була.

Һәр кисү вакытында урман үсентеләре ябалдашларының ябык булу дәрәжәсе 0,6-0,7 кимемәскә тиеш.

Су кырые буйлап 30-50 м киңлектәге яр саклау урман кишәрлекләре калдырыла, алар буйлап тракторлар йөрмәскә тиеш. Урманнарны карау өчен кисүләр асылда кыш көне жир туңган вакытта гамәлгә ашырыла. Кисүләрдән калган калдыклар яндыру өчен яр саклау урман кишәрлекләреннән читкә чыгарыла.

Гомуми файдаланудагы тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, Россия Федерациясе субъектлары милкендәге гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйлап урнашкан яклаучы урман полосаларында урманнарны карап тоту буенча кисүләр урман утыртмаларының кар тоту, жил тизлеген киметү, туфракны ныгыту сыйфатларын арттыруга юнәлдерелә.

Кисүләрнең интенсивлыгы еш булмаса, тулылыгы 0,7 кимемәскә тиеш. Технологик коридорлар ярып чыгу юл янәшәсендәге 25-30 метр киңлектәге урман авызында башкарылмаса тиеш.

Чокырлар һәм яр буйларындагы урман полосаларында туфрак юылмасын һәм бу полосаларның кар тоту функцияләрен саклап калу өчен, урманнарны карау өчен кисү юлы белән куаклыклардан һәм икенче ярус агачларынан торган урман авызын саклап калган килеш, ябалдашларның йомыклыгы югары дәрәжәдә тотыла.

Чокырлар һәм ярларда урнашкан урман үсентеләрендә урманнарны карау өчен кисүләр башка урманнардагы кебек үк уздырыла.

Сәнәгать чыгарып ташлаулары белән зәгыйфьләнган урманнарны кискәндә иң тотрыклы агач һәм куак токымнарына өстенлек бирелә. Кисүләр интенсивлыгы аз яисә уртача булырга, тулылыгы 0,7 кимемәскә тиеш.

Реликт һәм эндемик урман үсентеләре булган махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урманнарны карап тоту буенча кисүләрнең интенсивлыгы кыйммәтле үсемлекләр үсеше өчен шартларны яхшыртуны исәпкә алып билгеләнә.

Фәнни һәм тарихи эһәмияте булган урманнарда урманнарны карау өчен кисүләр интенсивлыгы түбән була, аларда урманнардан файдалану максатларына каршы килми торган очракларда гына берән-сәрән агачлар киселә.

Дәүләт яклаучы урман полосаларында урманнарны карау өчен кисүләр кимендә 50% сәламәт агачы булган очракта гына гамәлгә ашырыла. Калган очрақларда реконструкцияләү кисүләре генә уздырыла.

Эрозиягә каршы табигый һәм ясалма барлыкка китерелгән урманнарда, эрозиягә каршы әһәмияте булган махсус яклаучы урман кишәрлекләрен дә кертеп, урманнарны карау өчен кисүләр белән югары тыгызлыгы булган (тулылыгы 0,7-0,8), төрле яшьтәге һәм катлаулы (ике һәм күп яруслы) тамыр системалары куәтле агачлар өстенлек иткән урман үсентеләре формалаштырыла.

Махсус яклаучы урман кишәрлекләрендә көртлекләр гөлдери торган урыннарда, сирәк һәм бетеп бара торган кыргый хайваннар яши торган урыннарда, кондызлар яши торган елгалар буйларындагы урман полосаларында бары тик корыган һәм кибеп баручы агачлар гына киселә.

Махсус хужалык әһәмияте булган урман кишәрлекләрендә (урман үсентеләре – бал бирүче, орлык бирүче урман плантацияләре, даими орлык бирүче урман үсентеләре һәм башкалар) урманнарны карау өчен кисүләр ярдәмендә хужалык максатларына мөмкин кадәр туры килә торган (шаулап чәчәк атучы һәм жимеш бирүче, тиешле формадагы һәм корылыштагы, шулай урман кишәрлекләре башка максатчан сыйфатларга һәм характеристикаларга ия булган) урман үсентеләре формалаштырыла.

Яклаучы урман полосалары бүлеп бирелгән тимер һәм автомобиль юллары янәшәсендәге 50-100 м урман авызларында урманнарны карау өчен кисүләр тотрыклы, асылда катнаш һәм төрле яшьтәге урман үсентеләрен, шулай ук, бертөрлелектән һәм ландшафт бертөрлелегеннән котылу өчен төрле токымдагы, формадагы һәм корылыштагы урман үсентеләрен формалаштыруга юнәлдерелә.

Үзагач әзерләүгә бәйле булмаган урманнарны карап тоту чаралары уздыру таләп ителә торган мәйданнар күләмнәре 2.17.3.4 таблицада китерелә.

2.17.3.4 таблица

Яшь агачларны карап тоту һәм урманнарны карап тоту буенча үзагач белән бәйле булмаган бүтән чараларның нормативлары һәм параметрлары

Токымы:	Мәйданы, га	Кисеп ташланучы запас, м ³	Кабатланучанлык вакыты, ел	Ел саен була торган күләме		
				мәйданы, га	кисеп ташланучы запас, м ³	
					гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
Карап тоту төре - тоныкландыру						
Нарат	207	1,82	3 - 5.	69	0,61	9
чыршы	415	2,90	4 - 6.	83	0,96	7
Карагач	28	0,15	3 - 5.	9	0,05	5
Ылыслылар жәмгысе	650	4,87		161	1,62	8
Б/кәүсәле имән	45	0,44	3 - 5.	15	0,15	10
Т/кәүсәле имән	17	0,14	3 - 5.	6	0,04	8
Каты яфр жәмгысе	62	0,58		21	0,19	9
Каен	82	0,69	5	27	0,23	8
Усак	6	0,05	4 - 6.	2	0,02	8
Нектарлы юкә	2	0,03	4 - 6.	1	0,01	13

Тоқымы:	Мәйданы, га	Кисеп ташланучы запас, м3	Кабатланучанлык вакыты, ел	Ел саен була торган күләме		
				мәйданы, га	кисеп ташланучы запас, м3	
					гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7
Тирек культуралары	13	0,09	3	4	0,03	7
Йомшак яфр жәмгысе	103	0,86		34	0,29	8
Жәмгысе тоныкландырулар						
	815	6,31		216	2,10	8
Карап тоту төре - тазартулар						
Нарат	506	10,14	8 - 12.	50	1,01	20
чыршы	1116	21,68	4 - 10.	113	2,17	19
Карагач	6	0,12	8 - 12.	1	0,01	18
Ылыслылар жәмгысе	1628	31,94		164	3,19	20
Б/кәүсәле имән	231	3,07	4 - 6.	46	0,62	13
Т/кәүс имән	31	0,37	4 - 6.	6	0,07	12
Каты яфр жәмгысе	262	3,44		52	0,69	13
Каен	122	1,77	5 - 10.	24	0,35	15
Усак	28	0,83	5 - 8.	6	0,16	29
Юкә	107	2,43	5 - 7.	21	0,49	23
Йомшак яфр жәмгысе	257	5,03		51	1,00	20
Жәмгысе тазартулар						
	2147	40,41		267	4,88	18
Яшь агачлыкларны карап тоту, барлыгы						
	2962	46,72		483	6,98	15
Шул исәптән: ылыслы	2278	36,81		325	4,81	13
каты яфр.	324	4,02		73	0,88	12
йомшак яфраклы	360	5,89		85	1,29	16

16.07.2007 ел, № 185 Россия ГРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләре белән билгеләнгән күпчелекне тәшкил итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, агачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 2.17.3.5 таблицада китерелгән.

Токым һәм сыйфат составын яхшырту максатларында Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районындагы урман типлары төркөмнәре буенча төп урман булдыручы утыртмаларны карап тоту буенча кисү режимнарының нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман тибы төркөмнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тонькландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган нарат утыртмалары	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 6-10	0,9 0,7	15-20 10-15	8С2 Б
	нарат жыләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 6-8	0,8 0,6	20-25 8-10	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	25-30 5-7	0,8 0,6	25-30 7-10	(9-10) С (1- +) Б
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 6-8	0,9 0,7	20-25 8-10	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	20-25 6-10	0,9 0,7	15-25 8-10	8С2Б
1.2. Составыда нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,6	20-30 6-8	0,9 0,7	20-30 10-15	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,4	35-60 3-5	0,6 0,4	30-50 8-12	(8-10) С (0-2) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	30-40 5-7	0,8 0,6	25-35 8-12	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган нарат нарат-яфраклы	нарат жыләкле (II-I)	3-5	0,7 0,4	35-60 3-5	0,7 0,4	35-60 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (агачлар тиешле күләмдә булган очракта яфраклылар 7 берәмлектән артык, наратлар 3 берәмлектән кимрәк)	нарат жыләкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	8-10	0,8	20-35	0,8	15-25	(8-9) Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
берәмлеккә кадәр булган			0,5	6-8	0,6	6-8	(1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршылар күбрәк булган: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составыда 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы булган чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	50-60 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-8	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	40- 50/100 4-8	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда урнашкан (II-III)	4-6	чикл. юк	чикл. юк 4-6	чикл. юк	40- 50/100 4-8	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Саф чиста һәм 2 берәмлеккә кадәр башка токым катнашындагы имән утыртмалары	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	-	-	0,8 0,7	20-35 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	-	-	0,8 0,7	20-30 5-10	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, башка ток.

Урман утыртмаларынын кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)		-	0,8 0,7	20-30 5-10	20-25 15-20	(8-9) Д 1-2 Кара зирек, башка ток.
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкиткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токимнар белән)	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Яңа имәнлекләр (III-II; IV)	0,7 0,6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,5	30-40 4-6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	20-30 15-20	(7-9) Д 1-3 Кара зирек, башка ток.
3.2.1. 3-4 берәмлек составында имән катнашулы катнаш утыртмалар	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II-III; I)	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,7 0,5	40-50 3-5	0,7 0,5	40-50 4-6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	25-40 10-15	(6-7) Д 3-4 Кара зирек, башка ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкиткән һәм	Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II-I)	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6		(5-7) Д (3-5) башка

Урман утыртмаларынын кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тонькландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
составында кимендә 3 берәмлек имән, әмма имән өстенлек итүче агачлыкларны формалаштыру өчен житәрлек күләмдә агачлары булган катлаулы утыртмалар	Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III-II; IV)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		ток. (4-7) Д (3-6) башка ток.
	Дымлы эре үләнле имәнлекләр	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Имәнлекләре дымлы юкәле (III-IV; II)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) башка ток.
	Елга буендагы - эре үләнле имәнлекләр (II-III)	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6		(4-7) Д (3-6) Кара зирек, башка ток.
	4. Каен утыртмалары						
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат-жиләкле-чәчбайлы (II-I)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	-	-	>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле - вак үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	-	-	>0,8 0,7	15-20 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	-	-	>0,8 0,7	25-35 5-10	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	-	-	>0,8 0,7	20-30 5-10	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	-	-	>0,8 0,7	20-25 5-10	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымлы	катлаулы вак үләнле (II-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+) Ос

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буендагы - эре яфраклы (II-III)	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	Елга буендагы - эре үләнле (II-III)	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токимнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	-	-	>0,8 0,6	30-40 5-7	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жиләкле - вак үләнле (III-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	-	-	>0,8 0,6	30-40 5-7	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	-	-	0,8 0,6	30-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	-	-	0,8 0,7	25-35 5-7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң яфраклы (Ia-I)	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң яфраклы (I-II)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буендагы - эре яфраклы (II-I)	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күпмаксатлы билгеләнелешле утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен							
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, башка ток.
6.1.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, башка ток.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,5	30-40 4-6	0,8 0,5	30-40 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, башка ток.
6.2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектарлы секция)							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм күп булмаган күләмдә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	юкәлекләр катлаулы вак үләнле (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 Лп башк. ток. бер..
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 Лп башк. ток. бер..
	катлаулы киң үләнле (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 Лп башк. ток. бер..

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман тибы төркемнәре (бонитет классы)	Карап тоту яше, ел	Тоныкландыру		Тазарту		Кисенте нең яшенә (өлгергә нлегенә) карата максатчан состав
			карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	карап тотканчыга кадәр ябалдашның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запас буенча %ы	
			караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 Лп башк. ток. бер..
6.2.2. Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жиләкле - вак үләнле (III-IV)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	катлаулы киң үләнле (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
	кара жиләкле - киң үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) б.т.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар булган кара зирек утыртмалары	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Кара зирек (0-3) Е, Д
	Сазлыклы-эре-үләнле кара зирек куаклары (III-II)	10-15	-	-	0,8 0,7	20-25 5-7	10 К. зир., башка ток. берәм.
7.2. Составында кара зирек күпчелек булган һәм башка кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	Елга буендагы - эре яфраклы кара зирек куаклары (II-I)	8-10	0,7 0,6	25-35 3-5	0,8 0,6	25-35 4-6	(6-8) К. зир., (2-4) Е. Д, башка ток.
8. Тирек утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирек утыртмалары		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Өянке утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы өянке утыртмалар		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

Искәрмәләр:

Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк

күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кисәк кимү куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кисүләренң ешлыгы, әлбәттә, кими.

Запас буенча техник коридорларны 5-7 % ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

Урман торгызу һәм урман үрчетү буенча чаралар үткәру таләп ителгән мәйданнарның зурлыклары 2.1.7.3.6 таблицада күрсәтелгән.

2.17.3.6 таблица

Урман торгызу һәм урман үрчетү буенча чараларның нормативлары һәм параметрлары

мәйданы, га

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре белән капланмаган урманнар				Реконструкция фонды	Тоташ кисү диләнкеләре, күзалланган чорныкы*	Тоташ санитар кисүләр *	Барлыгы
	Көекләр һәм һәлак булган утыртмалар	Кисеп ташланганнар	Аланнар бушлыктар	Жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Урман торгызуга мөхтаж жирләр - Барлыгы:	17	282	82	381	79	2660	459	3579
шул исәптән:								
ылыслы	10	93	34	137	60	59	127	383
каты яфр. белән	-	24	7	31	3	535	17	586
йомшак яфраклылар	7	265	41	313	16	2066	315	2710
Ясалма (урман культураларын булдыру) - барлыгы:	10	142	48	200	63	594	144	1001
алардан:								
ылыслы	10	93	34	137	60	59	127	383
каты яфраклы	-	24	7	31	3	535	17	586
йомшак яфраклылар	-	25	7	32	-	-	-	32
Катнаш - барлыгы:	-	-	-		-	-	-	
алардан:	-							
ылыслы	-	-	-		-	-	-	
каты яфраклы	-	-	-		-	-	-	
йомшак яфраклылар	-	-	-		-	-	-	
Табигый урман торгызу, барлыгы:	7	140	34	181	16	2066	315	2578
алардан:	-							
ылыслы	-	-	-		-	-	-	

каты яфраклы	7	-	-	7		-	-	7
йомшак яфраклылар	2	140	34	176	16	2066	315	2573

* 10 елга карата күрсәткеч хисабында тоташ кисүләрнең майданы 8,5кә тапкырлана, чөнки соңгы ел алдыннан килүче алда һәм соңгы елдагы диләнкеләрнең яртысы күрсәтелгән вакытка кисүдә тора һәм урман торгызу чараларына жәлеп ителә алмый. Калган 1,5 диләнкеләр киләсе елдагы чор хисабында исәпкә алынырга мөмкин.

Урман культураларын булдыру технологиясе туфрак-типология шартларга бәйле. Технологиялар нигезе сыйфатында Урманчылык һәм урман хужалыгын механикалаштыру буенча Бөтенроссия фәнни-тикшеренү институты тарафыннан эшләнгән урман торгызу буенча хисап-технологик карталар киңәш ителә.

Урман культураларын булдыруның иң ышанычлы ысулы утырту булып санала.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 2.17.3.7 таблицада китерелгән.

2.17.3.7 таблица

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре	
1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләргә санарга:	
Йомшак яфраклы хужалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре майдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфраклы тәбәнәк кәүсәле хужалыкта	1 гектарга каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгәтләнәрлек түгел)
Вак шытым	1,5 м биеклектәгә нөсхәләре гомуми саныннан 2/3 артык булганда
Эре шытым	1,5 м биеклектәгә нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 артык булганда
1.2. Урман культуралары майданнары категориясе буенча:	
Тоташ сөрү рөхсәт ителә торган	Бушлыклар, ачыклыклар, аланнар һәм авыл хужалыгы әйләнешеннән төшөп калган майданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске янғын урыннары
Туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янғын урыннар, 1 гектарга артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
Туфракны буразналар яисә майданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук майданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгәтләнмәслек дәрәжәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Дингез өслегеннән 500 метрга кадәр биеклектәгә һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
Тракторлар кереп йөри ала торган (иминлек күзлегеннән)	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәге тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле - 8 градустан да артмаган авышлыктарда, башмаклы - 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Мөмкин булган	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң) Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Мөмкин булмаган	Йомык котлованнар кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләргә планлаштыруга таләпләр	
Кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми мәйданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемлекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агачсыман	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.
Агач материалының өске складлары һәм йөк төяү мәйданнары били торган мәйдан	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми мәйданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча жыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемлекләрен машина белән эшкәртү барышында минеральләштерелгән туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара жиләкле, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар) – урман бүлемлекләре мәйданының 20%ы. Коры комлы туфракларда (лишайниклы наратлыклар) - урман бүлемлекләре мәйданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат жиләкле наратлыкларда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чөчүне тәэмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми мәйданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).
Түмәрләрнең биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
1 гектарга түмәрләр саны - 600 данәдән артык	Жир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикалаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтижәле була (полосаларның киңлеге 2 м.).
1.6. Кишәрлекләрне урман культуралары фондына кертүенә рөхсәт ителмәгән үзенчәлекләре	
Урманчылык алып баруындагы	Хужалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнәрлек яңара торган мәйданчыклар
Техник-икътисади	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле жирләр. Хужалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм эһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче мәйданнар
туфракның тамырлар үтеп керерлек тыгыз катламы тирәнлегә буенча	Шуннан артык түгел: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне жирлектә беркетү	<p>Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлеп бирелгән барлык мәйданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш жирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә.</p> <p>Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төргә белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язучы ясалырга тиеш.</p> <p>Барлык кишәрлекләр сызымда квартал челтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына кушып бирелүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап торучы урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган мәйданнар (юллар һәм башкалар) ачык итеп билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек мәйданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә.</p> <p>Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйләп рәвештә) мәйданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр янгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.</p>
4. Урманчылык территориясендә урман культураларын, предприятиеләр урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Монның өчен мондый блоклар жыелмасын алдан эзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрен башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
	урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар эзерлиләр (агачлар утырту, туфракны эзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һәм башкалар).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонна эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган жирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торақ пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен казып кую чокырларын урнаштыру (чәчкеннәре алмаштырыла торган запасы булган тракторлар)	Чәчкеннәре утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, жил һәм кояш тими торган, туфрагы жиңел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрақ кулдан эшкәртелеп	Бер-берсенә 3 м якын түгел
Киселгән агачларны һәм куакларны кулдан жыю	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-берсенә 60 м якын түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрақ эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча - бер-береннән 60 метрдан да якын түгел (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча - 30 метрдан якын түгел
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырказыгычтан 50 метрдан да якын түгел
Урманнарны механикалаштырылган утыртуда	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка жиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тутырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшләгәндә бер-берләреннән 20 метрдан да якын булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашкан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокыр-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш
Дымлы туфрақларда (кара жиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле)	Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив чөлтәләргә кушып,

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
туфракларда	буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегатлар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлегә кимендә 3 метрлык) узып йөрү урыннары салынырга тиеш.
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен - 3-4 м, чыршы өчен - 4 м, карагай өчен - 5 метрга яқын, кедр өчен - 6 метрга яқын (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 метрга кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәчкеннәр	0,50-0,75 м кадәр
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (күләменә һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
Унайлы үсү шартларындагы кисүләрдә	4 мең данәдән азрак булмаган
Аеруча коры урыннарда	7-8 мең данәгә кадәр
12. 1 гектарга карата нарат культураларының куелыгы:	
Туфракны өлешчә эзәрләгәндә	8 мең данәгә кадәр
Тоташ булганда	10-20 мең данәгә кадәр
Хрущевланган майданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында	15-20 мең данә
Азкыйммәте утыртмаларны өлешчә реконструкцияләгәндә	Урман культураларының оптималь куелыгыннан кимендә 50%
13. Урман культуралары өстәмәләре	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Үсеп китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хужалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

Урманнарны торгызу эшлэрэнә исәпләү-технология карталары сыйфатламасы

№ 2 хисап-технологик карта

Урман культураларын житештерү өчен иске янғыннан калган урыннардагы урман кисүләрдән соң калган хрущевланган комлы һәм комлы кәсле туфракларда май хрущының тотрыклы чыганаclarында стандарт чәчкеннәр утырту өчен (лишайниклы, кылганлы, арчанлы, болынлы, кырлыгынылы-паллы, кисүләрнең төрле үләнле типлары).

Урман үсү районнары 2-5.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Житештерү операцияләре комплексы	Хисап агрегаты һәм эшләр күләме	Механизмнарның һәм эшчеләрнең эше	
			маш./ смен	кеше/көн
1	2	3	4	5
1.	Төпләрне чыгару һәм иске түмәрле мәйданнарны чистарту	С-100, К-2А, 100 түмәр	0,20 / 0,20	0,20
2.	Тунга сөрер алдыннан тоташ бөркүле гексохлоран кертү	ДТ-20, сук. с-ка. 10 мең кв. м.	0,10 / 0,10	0,10 / 0,10
3.	20-25 см дан кимрәк булмаган тирәнлеккә туфракны тоташ тунга сөрү	ТДТ-40М, ПКЛ-70, 10 МЕҢ КВ. М	0,67 / 0,67	0,67
4.	Утырту алдыннан үләннәре бетерү белән катламнарны тәлинкәле тырма белән эшкәртү	ТДТ-40М, БДТ-25	0,10 / 0,10	0,10
5.	0,5x1,5 м итеп урнаштырып, параллель рәтләр белән 2 еллык чәчкеннәр утырту	ТДТ-40М, СБН-ЛМД, 10 МЕҢ ДАНӘ	0,73 / 0,73	0,73 / 2,55
6.	2-2-2=6 карау еллары буенча рәтләр арасындгы үләннәрне юк итеп, туфрак йомшарту	ДТ-20, ДЛХН-6, 46 КВ	3,26 / 3,26	3,26/ -
7.	0,5 м киңлектәге полоса буйлап үләннәрне юк итеп һәм еллар буенча туфрак йомшарту: 2+1=3 карап тоту	Китмән, 11,5 мең кв. м	-	11,50
	Жәмгысе		5,06	19,21

Түмәрсез мәйданнарда 1 операция үткәрелми. Кара пар буенча туфракны эзерләгәндә ГХЦГ кертү нормасы ике мәртәбә кими. Ачык киңлекләрдә сөрү яклаучы аралар калдыру юлы белән башкарыла, соңыннан аларны культуралар утырткач 3-4 елдан соң культивациялиләр.

№ 3 хисап-технологик карта

Сукалаган буразналар төбөнә орлыктан үрчетелгән чәчкеннәрне урман кисүләрдә утыртып, нарат культуралары булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа наратлыклар һәм коры наратлыклар А2, В2 (нарат жыләкле һәм урман ландышы-нарат жыләкле наратлыклар).

Туфраклар: көлсу, кәсле-көлсу, комлы һәм комсыл.

Кисеп атулар: 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган яңа гына, кисекләрдән яхшы чистартылган, болынлы, кылганлы һәм кылган-паллы типлар.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның маркалары	Үлчәү берәм.	Чыгымнар күләме
1	2	3	4	5
1.	Туфракны 10 -15 см тирәнлектәге буразналар ясап эшкәртү, буразналарның үзәкләре арасында ара 3,0 м - 3,33 км	ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3) ПКЛ-70	маш/см. маш/см.	0,33 0,33
2.	4,44 мең данә чәчкенне вакытлыча казып кую	-	кеше/сәг	4,48
3.	Рәттә 0,5 м саен буразна төбөнә механикаштырылган утырту – 3,33 км. Ике еллык нарат чәчкеннәре	ЛХТ-55, (ТДТ-40М) СУН-3 (СБН-1а)	маш/см. маш/см.	0,40 0,40
4.	Рәтләр арасындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны дүрт мәртәбә (1-2-1) карау (3,33 x 4 = 13,32 км)	ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1,7	маш/см.	1,20 / 1,20
Чыгымнар сводкасы				
Исеме			Үлч. берәмл.	Чыгымнар
Трактор ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	1,93
Сабан ПКЛ-70			-//-	0,33
Көлтә КЛБ-1,7			-//-	1,20
Урман утырту машинасы СБН - 1А			-//-	0,40
Урманчылык эшләре			кеше/сәг	11,74
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	6,66

№ 5 хисап-технологик карта
Чэчкеннэрне урман кисүлэрдэ буразна төбөнэ утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа коры наратлыклар В3-2 һәм яңа, дымлы урманлыклар – С2, С2-3, С2-Д2 (куаклы ачы жиләк, катлаулы, кара жиләкле-ачы жиләкле, нарат жиләкле-кара жиләкле).

Туфраклар - көлсу һәм кәсле-көлсу, кәсле, соры урман, начар көлсу комлы, ярым балчыклы.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмэрлэре 900 данэгә кадэр булган, агач кисеклэреннэн чистартылган яңа, кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, эре үләнле типлары.

Төп токимнар: нарат, чыршы, чиста рэтлэр белән карагай.

Нарат культуралары коры наратлыкларда проектлана, чыршы һәм карагай – коры урманчыкларда һәм коры наратлыкларда.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшлэрнең исеме	Машиналарның һәм коралларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап, үзәкләре арасын 3,5 м – 2,86 чм ара калдырып эшкәртү а) I районда б) II - IV районнарда	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ 70	м/см	0,29	0,29	0,29
			м/см	0,29	0,29	0,29
		ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,34	0,34	0,34
			м/см	0,34	0,34	0,34
2.	Буразналарны һәм катламнарны утырту алдыннан ике мәртәбә эшкәртү – 2,86x2= 5,72 км	ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1,7	м/см	0,51	0,51	0,51
			м/см	0,51	0,51	0,51
3.	3,82 мең данэ чэчкеннэрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сэг	3,86	3,86	3,86
4.	Рэтгә 0,75 м саен буразна төбөнэ чэчкеннэрне механикалаштырылган утырту – 2,86 чм. а) I районда Ике еллык чэчкечлэр	ЛХТ-55 (ТДТ-40М, СУН-3) СБН-1А ЛХТ-55	м/см	0,34	0,34	0,34
			м/см	0,34	0,34	0,34
			м/сэг	6,23	6,23	6,23
			т.данэ	3,82	3,82	3,82
			м/см	0,40	0,40	0,40

№ 6 хисап-технологик карта

Урмансыз бушлыкларда, янгыннан калган урыннарда һәм түмәрһез яки түмәрләре саны аз (1 гектарга 200 данәгә кадәр) һәм үлән капламы зәгыйфь булган урман кисүләг урыннарында чәчкәнәр утыртып, нарат һәм каен катнаш нарат культураларын булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа һәм коры наратлыклар, яңа коры наратлыклар А1, А2, В2 (лишайниклы, верещатниклы, нарат жыләкле).

Туфраклар - көлсу, кәсле-көлсу, ком һәм комлы.

Киселгән урыннар – лишайниклы, арчанлы, кырлыганлы-паллы типлар.

Төп токым: нарат Тиндәш токым - каен.

Культураларның схемасы 1. С – С – С – С 2. С – С – С – С - 5 рәт.

С – С – С – С Б – Б – Б – Б - 1 рәт.

2 схема каенны торгызу мөмкин булмаган шартларда кулланыла.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм жиһазларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме	
				Туфракның категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Полосалар күчәрләгә буенча 2,5 м саен урман фрезасы белән туфракны йомшарту	Т-74 (ДТ-75)	м/см	0,19	0,19
2.	5,33 мең данә чәчкәнәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		м/сәг	5,38	5,38
3.	Рәтгә 0,5 м саен буразна төбенә механикалаштырылган утырту 4 чм а) 1 районда 2-3 еллык чәчкәчләр	Т-74 (ЛХТ-55 ТДТ-40М, СУН-3) СБН-1А	м/см	0,40	0,40
			м/см	0,40	0,40
			м/сәг	7,36	7,36
			т.данә	8,00	8,00
4.	1 нче райондагы рәтләр тирәсендә үләннәрне юк итеп, туфракны эшкәртеп культураларны механикалаштырылган ысул белән карап тоту (4 чм х 4 = 16 чм)	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40 СУН-3) КЛБ-1,7	м/см	1,44	1,44
			м/см	1,44	1,44
5.	50 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп				

үләннәрне юк итеп, киң яфраклы урманнар зонасында культураларны өч мәртәбә (1 – 1 – 1) кулдан карау (2000 кв. м х 2 = 4000 кв. м)		кеше/сәг	49,6	49,6
Чыгымнар сводкасы				
Исеме	Үлч. берәмл.	Чыгымнар		
		Туфракның категориясе		
		жиңел	уртача	
Трактор ЛХТ-55, МТЗ-80	маш/см.	0,89 / 1,44	0,59 / 1,44	
Көлтә КЛБ-1,7	-//-	1,44	1,44	
Тырма БДНТ - 2,2	-//-	0,19	0,19	
Урман утырту машинасы СБН - 1М	-//-	0,40	0,40	
Урманчылык эшләре	кеше/сәг	12,74	12,74	
Ике-өч еллык нарат чәчкечләре	мең данә	5,33	5,33	

№ 9 хисап-технологик карта

Урман кисүлөрдө имән чиклөвөгөн чэчеп яисэ ПКЛ-70 сукасы ярдөмөндө эзерлэнгэн буразна төбөнө чэчкеннэр утыртып, имән культуралары булдыру

Урман үстөрү шартларының тибы: яңа һәм дымлы урманчыклар – Д2-3 һәм С2 – Д3

Кэсле-көлсу балчыклы туфрак, соры урман туфрагы (кайвакыт юылган), көрән, селтеле көл кертелгэн кара туфрак, болын-кара туфраклы, балчыклы һәм балчык катламы булган комнан торган туфрак, черемэле-карбонатлы балчыклы туфрак.

Киселгэн урыннар – 1 гектарга түмэрлэре 600 данэгэ кадэр булган агач кисеклэрэннэн яхшы чистартылган (юкэ, очлы яфраклы чаган һәм башка токымнарны яңарту мөмкин булганда).

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшлэрнең исеме	Машиналарның һәм жиһазларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме	
				Туфракның категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектөгө буразналар ясап, үзәкләре арасын 5 м – 2 чм ара калдырып эшкәртү	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см м/см	0,24	0,24
				0,24	0,24
2.	Утыртыр алдыннан буразналарны һәм катламнарны 2 мәртәбә эшкәртү – 2 км х 2 = 4 км	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	0,36	0,36
				0,36	0,36
3.	1 м - 2 чм буразна төбөнә 4 - 19 данэ имән чиклөвөгөн механика ысулы белән буй-буй чэчү Имән чиклөвөкләре	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3)	м/см кг	0,22 48	0,22 48
3д	Вариант 2,67 мең данэ чэчкеннэрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1М, МЛУ-1	м/сэг м/см м/см т.данэ	2,7 0,22 0,22 4,00	2,7 0,22 0,22 4,00
3б	0,5 м саен буразна төбөнә үсентеләрне механикалаштырылган чэчү Рэтгә - 2 чм.				
	Ике еллык имән чэчкечләре				
4.	Рэтлэр янында (2 км х 10 = 20 чм) туфракны йомшартып һәм	ЛХТ-55, (ТДТ-40М			

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм жиһазларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме	
				Туфракның категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
	үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган сизгез мәртәбә карау (2 – 3 – 2 – 1)	СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	1,8 1,8	1,8 1,8
5.	40 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп үләннәрне юк итеп, культураларны дүрт мәртәбә (2 – 1 – 1) кулдан карау (800 кв. м x 5 = 4000 кв. м)		м/сәг	49,6	49,6
Чыгымнар сводкасы					
Исеме			Үлч. берәмл.	Чыгымнар	
				Туфракның категориясе	
				уртача	Авыр
Трактор ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	2,62	2,62
Сабан ПКЛ-70			маш/см.	0,24	0,24
Көлтә КЛБ-1,7			-//-	2,16	2,16
Чәчкеч СЛН 1			-//-	0,22	0,22
Имән чикләвекләре			кг	48	48
Урманчылык эшләре			кеше/сәг	50,68	81,08
Вариант					
Трактор ЛХТ-55, (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	2,62	2,62
Сабан ПКЛ-70			маш/см.	0,24	0,24
Көлтә КЛБ-1,7			-//-	2,16	2,16
Урман утырту машинасы			-//-	0,22	0,22
Бер еллык имән чәчкечләре			мең данә	4,00	4,00
Урманчылык эшләре			кеше/сәг	50,52	86,92

№ 13 хисап-технологик карта
Туфракны алдан эзерләмичә үсентеләр утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа коры наратлыклар– ВЗ-2 һәм юеш ылыслылар урманчылары һәм катнаш урманчылар – С2, С2-3, Д2, Д3 (куаксыман ачы жиләкләкләр, катлаулы, яңа кара жиләкләкләр, кара жиләкле-ачы жиләкле)

Туфраклар – көлсу, кәсле-көлсу, кәсле, соры урман туфрагы, көлсу-комлы, балчык катыш.

Киселгән урыннар – кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, озын үләнле кисекләрдән чистартылган типлар.

Түмәрләре саны 1 гектарга 900 данә

Төп токым: чыршы

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме
1.	2,5 мең данә үсентеләрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү		м/сәг	44,75
2.	Үсентеләрне, рәтләр арасын 4 м ясап, механикалаштырылган утырту, рәттә 1 м саен – 2,5 км 4-5 еллык чыршы үсентеләре	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3)	м/см т.данә ч/ч	0,30 2,5 5,28
3.	Рәтләр янында (2 км х 10 = 20 км) туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган икенче мәртәбә (1 – 1) карау (2,5 х 2 = 5 км)	ЛХТ-55, (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,45
4.	Культураларны 1 – 2 мәртәбә кулдан карау – 1,5 м киңлектәге һәм 2500 м озынлыктагы полоса белән утырту урыннары тирәли үләннәрне һәм шытымнарны чабып чыгу (2500 х 2 = 5000 м)		м/сәг	45,0
Чыгымнар сводкасы				
Исеме		Үлч. берәмл.	Чыгымнар	
Трактор ЛХТ - 55		маш/см.	0,75	
Урман утырту машинасы СКЛ - 1А		маш/см.	0,30	
Көлтә КЛБ-1,7		-//-	0,45	
Урман утырту машинасы		-//-		
Дүрт-биш еллык чыршы үсентеләре		мең данә	2,5	
Урманчылык эшләре		кеше/сәг	95,03	

№ 16 хисап-технологик карта
Камылдан яңарту юлы белән кисүләр урыннарында майданчыкларга чәчкеннәр утырту юлы белән ылыслы токымнар майданнары булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа һәм дымлы нарат урманнары, нарат катыш урманнар һәм башка ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В3, С2-3 (нарат жыләкле, яңа кара жыләкле, ачы жыләкле).

Туфраклар: кәсле-көлсу, комлы, ярым комлы һәм ярым балчыклы.

Төп токым: нарат, чыршы, карагай.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналар һәм жиһазлар маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме	
				Туфракның категориясе	
				жиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
А. Яңа наратлыklar һәм нарат катыш урманнар А2, В2 (нарат жыләкле)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 0,5 х 0,5 м күләмендәге 2200 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 550 кв. м		м/сәг	46,86	64,90
2.	2,2 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү		м/сәг	2,22	2,22
3.	2200 чәчкенне майданчыкта берәм-берәм кулдан утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		м/сәг мең данә	14,10 2,20	19,21 2,20
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 550 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (550 х 4 = 2200 кв. м)		м/сәг	8,80	8,80
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (2200 х 4 = 8800 данә)		м/сәг	72,16	102,08
Б. Дымлы наратлыklar һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар) А3-2, В3-2 (яңа кара жыләкле)					
1.	1 х 1 м зурлыгындагы 1500 майданчыкны көрәк штыгы		м/сәг	127,80	177,00

	тирэнлегендә туфрагын йомшартып эзерләү – 1500 кв. м				
2.	Вақытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү – 3000 данә		м/сәг	3,03	3,03
3.	3000 чәчкенне майданчыкта икешәрләп кулдан утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		м/сәг мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00
4.	Чәчкеннәр тирәли үләнән һәм шытымнарын чабып һәм жиргә аударып, 1500 кв. м майданда культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500 х 4 = 6000 кв. м)		м/сәг	24,0	24,0
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500х4=6000 данә)		м/сәг	81,60	106,20
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жиләкле, катлаулы типлар)					
1.	Көрәк штыгы тирэнлегендә, 1 х 1 м күләмәндәге 880 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү		м/сәг	68,16	94,40
2.	Вақытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү – 2400 данә		м/сәг	2,42	2,42
3.	2400 чәчкенне майданчыкта 3 данәләп кулдан утырту Ике еллык чыршы чәчкеннәре		м/сәг мең данә	15,38 2,4	20,95 2,4
4.	Культураларны алты мәртәбә (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау – 800 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (800 х 6 = 4800 кв. м)		м/сәг	19,20	19,20
Вариант					
4б	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны алты мәртәбә (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау (800 х 6 = 4800 данә)		м/сәг	65,28	84,96
Чыгымнар сводкасы					
Исеме			Үлч. берәмл.	Чыгымнар	
				Туфракның категориясе жиңел	уртача
А. Яңа наратлыктар һәм нарат катыш урманнар А2, В2 (нарат жиләкле)					
Урманчылык эшләре			к/сәг	71,98	95,13

Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	2,20	2,20
Вариант			
Урманчылык эшлэре	к/сэг	135,34	188,41
Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	2,20	2,20
Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)			
Урманчылык эшлэре	к/сэг	174,06	230,22
Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	3,00	3,00
Вариант			
Урманчылык эшлэре	к/сэг	231,66	312,42
Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	3,00	3,00
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жиләкле, катлаулы типлар)			
Урманчылык эшлэре	к/сэг	105,16	136,97
Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	2,40	2,40
Вариант			
Урманчылык эшлэре	к/сэг	151,24	202,73
Ике еллык нарат чэчкеннэре	мең данэ	2,40	2,40

№ 17 хисап-технологик карта

Камылдан яңарту юлы белән кисүләр урыннарында майданчыкларга чәчкеннәр утырту һәм имән чикләвекләре чәчү юлы белән культуралар булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа һәм дымлы наратлыклар, нарат катыш урманнар һәм ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В2-3, коры, яңа, дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1-2, С3, Д1, Д2, Д3.

Туфраклар: кәсле- кәсле-көлсу, комлы, ком катыш һәм ярым балчыклы, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы, болын-кара туфраклы ком катыш ярым балчыклы һәм ярым балчык катыш комлы, черемәле-карбонатлы ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар зонасында).

Нарат культуралары наратлыкларда, нарат катыш урманнарда һәм ылыслылар катыш урманнарда проектлана, чыршы һәм карагай – ылыслылар катыш урманнарда, имән – бер токым ылыслы урманнарда.

1 гектарга хисап

Эшләрнең исеме	Үлч. берәмл.	Чыгымнар күләме		
		Туфракның категориясе		
		жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
А. Яңа наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, А3, В2, В3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1 х 1 м күләмендәге 1400 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1400 кв. м	к/сәг	119,28	165,20	-
2. 2860 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү	м/сәг	2,83	2,83	-
3. 2800 чәчкенне майданчыкта 2 данәләп кулдан утырту	м/сәг	17,95	24,44	-
4. Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны алты мәртәбә (2- 2- 2) кулдан йомшарту (1400 х 6 = 8400 данә)	к/сәг	114,24	148,68	-
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	2,8	2,8	-
Б. Коры, яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1,С2,С3,Д1,Д2,Д3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1 х 1 м күләмендәге 1000 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү– 1000 кв. м	к/сәг	85,20	118,0	178,0
2. 3000 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү	м/сәг	3,03	3,03	3,03

Эшләрнең исеме	Үлч. берәмл.	Чыгымнар күләме		
		Туфракның категориясе		
		жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
3. 3000 чәчкенне майданчыкта 3 данәләп кулдан утырту Ике еллык чыршы чәчкеннәре	м/сәг мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00	26,19 3,00
Вариант				
3а 1000 майданчыкта (3әр чокыр) чокырларга 3әр данә имән чикләвеге утырткан өчен – 3000 утырту урыны Имән чикләвекләре	м/сәг кг мең данә	- - -	15,15 27 -	18,00 27 -
Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны 4-8 мәртәбә (2- 2- 2-2) кулдан йомшарту (1000 x 8 = 8000 данә)	м/сәг	108,80	141,60	196,80
Чыгымнар сводкасы				
А. Яңа наратлыктар һәм нарат катыш урманнар – А2, А3, В2, В3				
Урманчылык эшләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	м/сәг мең данә	254,30 2,8	341,15 2,8	-
Б. Коры, яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
Урманчылык эшләре Ике еллык чыршы чәчкеннәре	м/сәг мең данә	216,26 3,00	288,82 3,00	404,02 3,00
Вариант Урманчылык эшләре Имән чикләвекләре	м/сәг кг	- -	274,75 27,0	392,80 27,0

№ 31 хисап-технологик карта

3,0 х 3,0 үсемлекләр урнаштырып, тамыр жибәргән ботакларны утырту юлы белән тирәк культураларын булдыру

Урман үстерү шартларының тибы: яңа, дымлы һәм юеш ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С2, С3, С4, Д2, Д3, Д4.

Туфраклар – үзән, кәсле-болын ком катыш һәм ярым балчыклы, карбонат токымнарындагы кәсле-болын куче төстәге гелсыман, кара туфраклыларның болын төрләре һәм куче каштан төсендәге механик составтагы ярым балчыклы, кәсле-урман ком катыш һәм ярым балчыклы, сазлану һәм ләмләну үзенчәлекләренән гайре яисә геллану һәм тозлану үзенчәлекләре аз булган.

1 гектарга чыгымнар

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм коралларның маркалары	Үлчәү берәм.	Чыгымнар күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	1,11 мең тамыр жибәргән ботакны вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		м/см	1,12	1,12	1,12
2.	Тамыр жибәргән тополь ботакларын механикалаштырылган утырту һәм аларны утыртканнан соң төзәтеп йөрү – 1,11 чм Тамыр жибәргән тирәк ботаклары	Т - 74 ЗССН-1 СБ-1	м/см м/см м/см м/сәг мең данә	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11
3.	1110 тамыр жибәргән тополь ботакларының иң яхшыларын калдырып, артыкларын кисү		м/сәг	11,32	11,32	11,32
4.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4 – 3 – 2 – 1) кара-каршы культивацияләү – 3,33 км	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6	м/см м/см	4,33 4,33	4,33 4,33	4,33 4,33
5.	40 х 40 см = 177,6 кв. м зурлыктагы 1110 үрчетү майданчыкларында жиде мәртәбә (3 – 2 – 1 – 1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау (177,6 X 7 = 1243,2 кв. м)		м/сәг	11,03	15,42	24,86

№ п/п	Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм коралларның маркалары	Үлчәү берәм.	Чыгымнар күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
Вариант – кара-каршы культивацияләү мөмкин булмаган тар кишәрлекләрдә						
4а.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4–3–2–1) культивацияләү (3,33 х 13 = 43,29 см.)	МТЗ - 80 (МТЗ - 50) КЛ-2,6 (Т - 74 БДСТ - 2,5)	м/см м/см	2,16 2,16	2,16 2,16	2,16 2,16
5а.	40 см киндлектәге полосаларда жиде мәртәбә (3 – 2 – 1 – 1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау – 1330 кв. м (1330 х 7 = 9310 кв. м)		м/сәг	82,58	115,44	186,20
Урман бүлемтеген карау						
6.	1110 агачның аскы ботакларын кисү: а) ике- өч еллык утыртмаларда б) биш - алты еллык утыртмаларда		м/сәг м/сәг	20,76 51,73	20,76 51,73	20,76 51,73
Чыгымнар сводкасы						
	Трактор МТЗ - 80		м/см	4,33	4,33	4,33
	Трактор - 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	Көлтә КЛ - 2,6		м/см	4,33	4,33	4,33
	Урман утырту машинасы ССН - 1		м/см	0,33	0,33	0,33
	Эләктергеч СБ-9		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урманчылык эшләре		м/сәг	102,92	107,31	116,75
	Тамыр жибәргән тирәк ботаклары		мең данә	1,11	1,11	1,11
	Вариант					
	Трактор - МТЗ - 80		м/см	2,16	2,16	2,16
	Трактор - 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	Көлтә КЛ - 2,6		м/см	2,16	2,16	2,16
	Урман утырту машинасы ССН - 1		м/см	0,33	0,33	0,33
	Эләктергеч СБ-9		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урманчылык эшләре		м/сәг	174,47	207,33	278,09
	Тамыр жибәргән тирәк ботаклары		мең данә	1,11	1,11	1,11

№ 36 хисап-технологик карта

МПР-2 машинасы белән чистартыла торган 2,0 м коридорларда (полосаларда) чәчкеннәр утырту юлы белән биекlege 4 метрга кадәр булган кыйммәте аз яшь агачларны реконструкцияләү

Урман үстерү шартларының тибы: яңа һәм дымлы нарат катыш урманнар, ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – В2-3, С2, Д2, Д3 (нарат жиләкле, яңа кара жиләкле, куаксыман ачы жиләкле).

Туфраклар: кәсле-кәсле-көлсу, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы.

Кисеп атулар: иске, яфраклы токымнарның кыйммәте аз булган яшь агачлары каплап киткән.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында).

Культураларның схемасы:

1. С – С – С – С 2. Е – Е – Е – Е 3. Л – Сп – Сп – Л 4. Д – Д – Д – Д
С – С – С – С Е – Е – Е – Е Л – Сп – Сп – Л Д – Д – Д – Д

1 гектарга чыгымнар

Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм коралларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме		
			Туфракның категориясе		
			жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6
1. Коридор трассалары буенча 5 метр саен визирлар кисү – 2 м.		м/сәг	4,10	4,10	4,10
2. Тамырларын тарап, туфракны йомшартып һәм чокырларны тигезләп 2 метрлы коридорлар чистарту – 2 км	МПР-2 (КП-1)	м/см	0,9	0,9	0,9
3. 2,67 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		мең данә	2,1	2,7	2,7
4. Рәттә 0,75 м саен чәчкеннәрне механикалаштырылган утырту – 2 чм а) Катнаш урманнар зонасында Ылыслы токым чәчкеннәре	Т-74 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3) СБН-1А	м/см	0,20	0,20	0,20
		м/см	0,20	0,20	0,20
		мең данә	2,67	2,67	2,67
5. Туфракны йомшарту юлы белән культураларны механикалаштырылган карау: а) катнаш урманнар зонасында дүрт мәртәбә (0 – 1 – 2 – 1) 2 x 4 = 8 км	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3) КЛБ-1,7	м/см	0,72	0,72	0,72
		м/см	0,90	0,90	0,90

Эшләрнең исеме	Машиналарның һәм коралларның маркалары	Үлч. берәм.	Чыгымнар күләме		
			Туфракның категориясе		
			жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6
б) киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында – 5 мәртәбә (0 – 2 – 2 – 1) 2 x 5 = 10 км	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40М, СУП-3) КЛБ-1,7	м/см	0,90	0,90	0,90
		м/см	0,90	0,90	0,90
б. Киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зоналарында 50 см киңлектәге полосаларда туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау юлы белән культураларны өч мәртәбә (1 – 1 – 1) кулдан карау (1000 x 3 = 3000 кв. м)		м/сәг	26,61	37,20	60,00
Чыгымнар сводкасы					
Катнаш урманнар зонасында					
Трактор Т - 74		м/см	0,20	0,20	0,20
Трактор МТЗ - 80		м/см	0,72	0,72	0,72
Машина МПР - 2 (КМ - 1)		м/см	0,90	0,90	0,90
Пластлар бенча урман утырту машинасы СБН - 1М		м/см	0,20	0,20	0,20
Урманчылык эшләре		м/сәг	10,48	10,48	10,48
Ылыслы һәм яфраклы токым чәчкеннәре		мең данә	2,67	2,67	2,67
Киң яфраклы урманнар һәм урман-дала зонасында					
Трактор Т - 74		м/см	0,22	0,22	0,22
Трактор МТЗ - 80		м/см	0,90	0,90	0,90
Машина МПР - 2 (КМ - 1)		м/см	0,90	0,90	0,90
Пластлар бенча урман утырту машинасы СБН - 1М		м/см	0,22	0,22	0,22
Урманчылык эшләре		м/сәг	37,62	48,21	71,01
Ылыслы һәм яфраклы токым чәчкеннәре		мең данә	2,67	2,67	2,67

Төп өстенлек итүче токым	Урман типлары төркеме																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф.д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ө.	Е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зир.	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
3. Шытымны саклау																					
С, Л	-	+	+	-	-	+	+	-	-												
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл Элмә															-	-					
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					
4. Урман культуралары																					
С, Л	+	+	+	-	-	+	+	+	+												
Е, П										+	+	-	-	+	+						
Д, Я, Кл Элмә																+	-				
Б		+	+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Ос, Т			+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Лп								+		+						+					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					-

Искәрмә: +- киңәш ителүче чара;

- - киңәш ителми торган чара;

буш графа - әлеге токым бу урманнар типларының төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

"Россия Федерациясендә урман үсү зоналары һәм урманлы районнар исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 Рослесхоз боерыгы нигезендә Урманчылыкның барча территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасының урман-дала районына туры килә.

3 БҮЛЕК. УРМАННАРНЫ ФАЙДАЛАНУДАГЫ ЧИКЛӘҮЛӘР

3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеше төрләре буенча чикләүләр

Урманнарны максатчан билгеләнеше төрләре һәм яклаучы урманнар категорияләре буенча чикләүләр 3.1 нче таблицада китерелә.

3.1 таблица

Урманнарның максатчан билгеләнеше төрләре буенча чикләүләр

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнарны файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Тыела: 1) урман утыртмаларын тоташ кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 3) авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; 4) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; 5) линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру.
2.	<p>Табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар:</p> <p>Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары</p> <p>а) урман-парк зоналары</p>	<p>Урман утыртмаларын тоташ кисү тыела.</p> <p>Тыела: 1) техник регламент белән каралган киңлектән киңрәк итеп линия корылмаларны кисү; 2) урманда аяк асты жәймәсен һәм мүк жыю и әзерләү.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 2) эшчәнлек төрләрен аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару;</p>

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнарны файдалану буенча чикләүләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	<p>3) авыл хужалыгын алып бару; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару; 5) гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру. 6) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру.</p> <p>Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратларын куллану; 2) эшчәнлек төрләрэн аучылык хужалыгы өлкәсендә башкару; 3) авыл хужалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук авыл хужалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылык максатларында койма кою; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару; 5) капитал төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемтә линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, жир асты торбаүткәргечләреннән гайре; 6) урман плантацияләрен булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру.</p>
3.	Кыйммәтле урманнар	<p>Урман үсентеләрен тоташ кисүләр, әгәр сайлап алып кисүләр яклаучы урманнарның максатчан билгеләнешен саклап калуны тәмин итә торган үз функцияләрен югалта барган урман үсентеләрен алмаштыруны тәмин итми торган очраклардан гайре.</p> <p>Тыела: 1) линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру; 2) урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру.</p>
4.	Эксплуатация урманнары	Урманнарны файдалануның барлык төрләре рөхсәт ителә.

3.2. Махсус сакланучы урман кишәрлекләре буенча төрләрне чикләү

Махсус сакланучы урман кишәрлекләренә карата хокукый режим Россия Федерациясе Урман кодексының 102, 107 статьялары, Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгының "Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 (алга таба – Үзенчәлекләр) боерыгы белән регламентлана.

Махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә максатчан билгеләнеше һәм фйдалы функцияләре ярашмаган эшчәнлек башкару тыела.

Махсус сакланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләү 3.2 таблицада күрсәтелгән.

3.2 таблица

Махсус сакланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләүләр

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
1.	<p>Су объектлары, чокыр сөзәклекләрендә урнашкан ярсаклагыч, туфраксаклагыч урман кишәрлекләре.</p> <p>Киңлекләре түбәндәгечә булган ярсаклагыч полосаларның чикләрендәге урман кишәрлекләре: кире яки нульле авышлыкка ия булган су яры өчен - 30 м; өч градуска кадәр авышлыкка ия булган су яры өчен - 40 м; өч һәм аннан да югарырак градуска кадәр авышлыкка ия булган су яры өчен - 50 м;</p> <p>агар сазлыklar һәм агынты күлләрнең һәм тиешле су агымнары чикләрендә урнашканнар өчен - 50 м;</p> <p>Чокыр сөзәклегендә урнашкан, чокыр кырыена тоташучы урманнар һәм 50 метрга кадәрге киңлектәге урман полосалары.</p>	<p>Тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясының 4 өлешендә, 21 статьясының 5,1 өлешендә каралган очрактардан гайре, тоташ кисүләренә үткәргә; - урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру; - урман плантацияләрен булдыру; - авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; - линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру; - әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе. <p>Сайланма кисүләренә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярый. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының</p>
2.	<p>Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз киңлекләр чикләреннән 100 м</p>	<p>утыртмаларына карата гына башкарырга ярый. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының</p>

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрлөрө (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	киңлектә урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 км ераклыктагы урман авызлары.	жимеш жирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләрне башкару рөхсәт ителә.
3.	Даими урманорлык кишәрлекләре Табигый югары сыйфатлы урманнарның һәм урман культураларының озак вакытлы чор дәвамында кыйммәтле чәчүлекле сыйфатлары булган агач токымнары орлыкларын алу һәм даими эзерләү өчен формалаштырылган югары житештерүчәнлекле кишәрлекләре.	
4.	Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән реликтив һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.	
5.	Сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары. Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрнең яшәү урыннары булган урман кишәрлекләре.	
6.	Тыюлыклы урман кишәрлекләре. Озак вакытлы чор дәвамында табигый формалашкан, хужалык эшчәнлегә һәм рекреация белән аз жимерелгән 100-150 гектар майданлы, дәүләт табигый тыюлыгы һәм милли парктарның тыюлык зоналары чикләренә кермәүче урман кишәрлекләре.	

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрлөрө (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
7.	<p>Башка махсус сакланучы урман кишәрлекләре:</p> <p>Тау районнарында урмансыз киңлекләр белән чиктәш жирдә аның өске чиге буйлап 200 м киңлектәге урман киңлекләре.</p> <p>Урмансыз киңлекләрләр арасында урнашкан 100 га урман кишәрлекләре.</p> <p>Тау районнарында 100-200 м киңлектәге полосалар, жирле шартларга бәйлә рәвештә, 2,5 мең га артык мәйданда су жыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20°тан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган.</p> <p>Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыкларындагы урман кишәрлекләре.</p> <p>Дәүләт табигать заказниклары һәм башка махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләрендәге, мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (МСТТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).</p> <p>Мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, әмма федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м киңлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.</p> <p>Көртлекләрнең гөлдәрәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман</p>	<p>Тыела:</p> <p>- Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясының 4 өлешендә, 21 статьясының 5,1 өлешендә каралган очраклардан гайре, тоташ кисүләргә үткәргә;</p> <p>- урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру;</p> <p>- урман плантацияләрен булдыру;</p> <p>- авыл хужалыгын алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре;</p> <p>- линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштыру;</p> <p>- әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе. Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга яры. Даими урманорлык кишәрлекләрендә агач токимнарының жимеш жирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрлөрө (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	<p>кишәрлекләр, 10 мең га урманга 3 тән артык шундый урман кишәрлеге исәбеннән.</p> <p>Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м киңлектәге урман полосалары.</p> <p>Бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләр, даими умартачылыктар тирәли 3 км радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).</p> <p>Агачларны даими рәвештә жентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләр белән капланган урында урман корылышы яисә урман хужалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау майданнары.</p> <p>Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристик базалар һәм башка дөвалау һәм савыктыру учреждениеләр тирәли 1 километрдан артык булмаган радиуста (дөвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хужалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләре урманнарында урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.</p> <p>100 до 250 м киңлектәге урман полосалары, жирле шартларга</p>	

№ п/п	Махсус сакланучы кишэрлек төрлөре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чиклүүлөр
1	2	3
	карап, федераль яисэ региональ туристик маршрутның ике ягына таба да.	
	Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтләре тирәли 1 км киңлектәге урман кишэрлекләре.	

Искәрмә. Махсус яклаучы урман кишэрлекләре урнашкан жир һәм аларның майданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнарны файдалану төрлөре буенча чиклүүлөр

Урманнарны файдалану төрлөре буенча чиклүүлөр 3.3 таблицада күрсәтелгән.

3.3 таблица

Урманнарны файдалану төрлөре буенча чиклүүлөр

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөре	Урманнарны файдаланудагы чиклүүлөр
1	2	3
1.	Үзагач әзерләү	Диләнке хисабын узып китүче (үзагач алу өчен мөмкин булган күләм) күләмдәге, һәм шулай ук кисентеләрнең яшен бозып үзагач әзерләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 29 статьясындагы 4 өлеше). 01.08.2011 ел, № 337 Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач әзерләү кагыйдәләре нигезендә: а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми; б) диләнке чикләрендә урман утыртмаларын, үсемчелек катлавын һәм туфракларны зарарлау, урманнарны сәнэгать һәм башка калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми; в) юлларны, күперләрне һәм агач кисеп салынган юлларны, һәм шулай ук киптерүче челтәрне, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмәләрне, елгаларны саклау мөһим; г) өемнәрне (кисеп ташланган һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) һәм кисеп ташланган асылынып төшкән агачларны

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>калдыру, саклап калынырга тиешле яшь агачны зарарлау яисә бетерү тыела.</p> <p>д) чик, квартал, диләнке һәм башка баганаларны һәм агачлардагы һәм агач төпләрендәге билгеләрне, ярлыкларны һәм номерларны бетерү яисә зарарлау тыела;</p> <p>е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенең Үзагач эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирүче һәм полюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;</p> <p>ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамланганнан соң Үзагач эзерләү, һәм шулай ук файдалану хокукы туктатылганнан соң яисә тәмамланганнан соң Үзагач эзерләү рөхсәт ителми;</p> <p>з) билгеләнгән вакытка (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) Үзагачны алып чыкмыйча диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;</p> <p>и) диләнке эшләп чыгаруның технологик картасында каралмаган урыннарда Үзагач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;</p> <p>к) диләнке чистарту буенча эшләрне үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;</p> <p>л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми.</p> <p>Диләнкеләрдә Үзагач эзерләгәндә яшәргә яраклы, аларның табигый ареалы чикләрендә үсеп китүче (әгәр дә тиешле агач токымының урманнар составындагы майданы өлеше урманчылык майданының 1 процентыннан артып китмәсә) кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук, корычагач, эрбет, юкә, күг, элмә, кара зирек, чәчә торган каштан) кисү рөхсәт ителми.</p> <p>Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.</p> <p>Үзагач эзерләгәндә урман утыртмалары агачлары составында өч һәм аннан да күбрәк берәмлектә</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		эрбет булган өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү рөхсәт ителми.
2.	Чәер эзерләү	Түбәндәгеләргә кирт салу тыела: а) аларны бетергәнчегә хәтле зарарлы организмнар чыганаclarындагы урман утыртмаларына; б) урман янгынарны, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына; в) Россия Федерациясе законнары нигезендә үзагач эзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына; г) даими урман-орлыкчылык кишәрлекләрендә, урман-орлыкчылык плантацияләрендә, генетик резервацияләрдә урнашкан урман утыртмаларына, һәм шулай ук плюс агачларына, орлыкчыкларга, орлык чәчәклекләренә һәм полосаларына (24.01.2012 елдан № 23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер эзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).
3.	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу	Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен үсемлекләренең түбәндәге төрләрен куллану тыела: - РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне; - наркотик чара дип табылганнарны; - аларның үзагачын эзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгәннәрне. Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу чикләнергә яки радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә тыелырга мөмкин. 05.12.2011 ел, № 512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләре нигезендә: - эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары, чокыр авышлыклары буйларында урнашкан ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>кишәрлекләрендә, һәм шулай ук тулылыгы 0,8-1,0 булган яшь агачларда һәм йомылмаган урман культураларында түмәр сагызын эзерләү рөхсәт ителми (13 пункт);</p> <p>- агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела (14 пункт);</p> <p>- урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела (20 пункт).</p>
4.	<p>Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу</p>	<p>Аларның төрләре Кызыл китапка, Татарстан Республикасы кызыл китабына кертелгән яки наркотик матдәләр булып саналган гөмбәләрне һәм кыргый үсүче үсемлекләрне эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителми.</p> <p>Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.</p> <p>05.12.2011 ел, № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>- жимеш бирә торган агачларны кисү һәм жимешләрне эзерләү өчен ботакларны кискәләү тыела;</p> <p>- чикләвекләрне эзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, һәм шулай ук агачларны һәм куакларны зарарлы торган ысулларны куллану тыела (15 пункт);</p> <p>- гөмбәләрне эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш (16 пункт);</p> <p>- каен согын эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вакыт кала рөхсәт ителә (17 пункт);</p> <p>- башка азык-төлек ресурсларын эзерләү аларның куаклыклары торышын начарлатмый торган ысуллар белән башкарылырга тиеш;</p> <p>үсемлекләрне тамырлары белән өзеп алырга, яфрактарын (вайдаларын) һәм тамырларын зарарларга тыела (18 пункт).</p>
5.	<p>Аучылык хужалыгы</p>	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында,</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
	өлкәсендә эшчәнлек төрләрен башкару	һәм шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә аучылык хужалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен башкару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 2 пункт).
6.	Авыл хужалыгын алып бару.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, речән чабу һәм умартачылыктан гайре, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 104 статьясының 1 өлешендәге 3 пункт). Сак урманнарының яр буе чикләрендә жирләрне сөрү, авыл хужалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар оештыру тыела (Россия Федерациясе Су кодексының 65 статьясындагы 17 өлешнең 1, 3 пунктлары). Урман-парк зоналарында авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 3 пункт). Яшел зоналарда, печән чабу һәм умартачылыктан, һәм шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләп алулардан гайре, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 5 өлешендәге 2 пункт). Шәһәр урманнарында авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 5.1 өлеше). Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2 өлеше). Махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә, тыюлыклы урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабу һәм умартачылыктан кала, авыл хужалыгын алып бару тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2.1 өлеше).
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген башкару.	Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>урман үсентеләрeн, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәге территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге һәм аның чикләрендәге майданнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (23.12.2011 ел, № 548 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлегенә өчен файдалану кагыйдәләренәң 9 пункты).</p> <p>Агулы химик препаратларны куллану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 103 статьясындагы 5 өлеше, 104 статьясындагы 1 өлеше, 105 статьясындагы 3 өлешенәң 1 пункты).</p>
8.	Рекреация эшчәнлеген башкару	<p>Рекреация эшчәнлеген башкаруга бирелгән урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланьрга тиешле (Россия Федерациясе Урман кодексының 41 статьясындагы 3 өлеше).</p> <p>21.02.2012 ел, № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - рекреация эшчәнлеген башкару буенча урманнар эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зарар китерми торган ысуллар белән файдаланыла (6 пункт); - вакытлыча корылмаларны, физкультура-сәламәтләндрү, спорт һәм спорт-техник корылмаларны вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачлар һәм куаклар булмаган урыннарда, ә алар булмаганда - артык кыйммәтле булмаган урман утыртмалары булган урыннарда, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә (8 пункт);
9.	Урман плантацияләрен булдыру һәм аларны эксплуатацияләү	<p>Плантация булдыру максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; б) табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнарны;

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>в) кыйммәтле урманнарны; г) махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны (14.12.2010 ел, №485 Рослесхоз боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләренең 30 пункты).</p>
10.	Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үсемлекләрен үстерү.	<p>05.12.2011 ел, № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: - жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләре, һәм шулай ук урман булмаган диләнкеләрне, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) (11 пункт) жирләр файдаланыла. - жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен реконструкцияләүгә билгеләнмәгән азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланырга мөмкин (12 пункт); - Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен куллану Россия Федерациясе Урман кодексының 59 статьясы (13 пункт) нигезендә тыела.</p>
11.	Урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкечләрне) үстерү	<p>19.07.2011 ел, № 308 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнарны урман үсемлекләренең утырту материалларын үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: - урман үсемлекләренең утырту материалларын</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>(үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләрe составындагы урман белән капланмаган жирләрне, һәм шулай ук урмансыз диләнкеләрне, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләрe белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләрe файдаланыла (11 пункт);</p> <p>- урман үсемлекләрeнeң утырту материалларын (үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен урман үсемлекләрeнeң яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләрeнeң нормаль орлыклары кулланыла (12 пункт);</p> <p>- урман үсемлекләрeнeң утырту материалларын (үрентеләр, чәчкечләр) үстерү өчен урман үсемлекләрeнeң районнарга бүленмәгән орлыкларын, һәм шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләрe орлыкларын, чәчүлекләрeн һәм башкаларын куллану тыела (13 пункт);</p> <p>- Россия Федерациясенең Кызыл китабына, Россия Федерациясe субъектларының кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләрe очрый торган урман кишәрлекләрeн урман утыртмаларының утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясe Урман кодексының 59 статьясы (14 пункт) нигезендә тыела.</p>
12.	Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, һәм шулай ук шәһәр урманнары территорияләрeндә файдалы казылма чыганаclarын эшләү тыела (Россия Федерациясe Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәгe 4 пункт).</p> <p>Урманнарны жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма чыганаclarын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бульдозер ярдәмендә агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрeн агач үсемлекләрeннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләрe	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агачларның кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән үзагачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;</p> <p>б) урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге чигендәге урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>г) урманнарны төзелеш, сәнэгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап, шул исәптән урман кишәрлеше чикләрендә транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (27.12.2010 ел, № 515 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 18 пункты).</p>
13.	Сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә сусаклагычларны һәм башка су объектларын, һәм шулай ук гидротехник корылмаларны һәм махсулаштырылган портларны төзү һәм эксплуатацияләү тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 107 статьясының 2 өлешендәге 5 пункт).
14.	Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү	<p>Урманнарны линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		<p>чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; г) бирелгән урман кишәрлеге һәм тиешле сак зоналары чикләрендәге ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (10.06.2011 ел, №223 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 15 пункты).</p> <p>Урманнарны урман-парк зоналарында линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясының 3 өлешендәге 5 пункт).</p>
15.	<p>Үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү</p>	<p>Сак урманнарында, һәм шулай ук махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасын булдыру тыела (Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясындагы 2 өлеше).</p> <p>Урманнарны үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) жир өсте һәм туфрак эчендәге су агынтыларын бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлеген һәм бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмдарда йөрергә (12.12.2011 ел, № 517 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 6 пункты).</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
16.	Дини эшчәнлек башкару	<p>Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман үсентеләрен, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә өске сулар һәм туфрак эченә сулар агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда үтеп керү.</p>